

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЕРНАЦЬКИЙ ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 342.951(477):[001+378]

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ**

12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

— **О. В. Бернацький**

Науковий керівник:
Теремецький Владислав Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Бернацький О. В. Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2025.

Дисертацію присвячено дослідженню сутності та особливостей адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні, розробленню комплексних практичних рекомендацій, спрямованих на її оптимізацію, удосконалення формулювання та застосування правил академічної доброчесності, а також покращення адміністративного й освітнього законодавства.

Проаналізовано генезу виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності в Україні та виокремлено її етапи.:

1) відсутність системного підходу (1991–2010); 2) виникнення адміністративних правовідносин у сфері академічної доброчесності (2010–2016); 3) закріплення академічної доброчесності як правової категорії та формування організаційно-управлінських адміністративних правовідносин у цій сфері (2017–2019); 4) формування процедурних адміністративних правовідносин щодо притягнення до відповідальності за порушення академічної доброчесності (2019–2024).

Підкреслено, що сучасне розуміння академічної доброчесності сформувалося поступово – під впливом змін в освітній і правовій культурах, підвищення вимог до якості освіти, а також розвитку законодавства, набуваючи різного змістовного наповнення відповідно до національних особливостей різних держав. У контексті повномасштабної війни академічна доброчесність почала розглядатися не лише як

етична норма, а й як стратегічна цінність, що безпосередньо впливає на національну безпеку, формування інформаційного суверенітету та відновлення національної наукової традиції.

Академічна доброчесність проявляється саме в контексті освітньої та наукової діяльності, а тому без функціонування освітнього процесу або наукової роботи та участі їхніх суб'єктів питання дотримання чи порушення академічної доброчесності не постає. Відповідно, адміністративно-правові відносини в цій сфері мають похідний характер від базових освітніх правовідносин і формуються як реакція на потребу регулювання поведінки учасників освітнього процесу відповідно до етичних і правових норм.

Зазначено, що адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності спрямовані не лише на забезпечення якості освітнього процесу та наукової діяльності, а й на захист прав і свобод дослідників, які самостійно й етично здобувають наукові результати. Доведено, що ці правовідносини формуються на трьох рівнях: 1) на рівні індивідуальної участі (окремого науковця, викладача або здобувача освіти); 2) у взаємодії між учасниками освітнього процесу та закладом освіти / науковою установою; 3) у відносинах між закладом освіти / науковою установою та органами публічної влади.

Виокремлено три рівні управління освітньою діяльністю: 1) державний рівень (публічне управління на рівні держави, регіону, територіальної громади); 2) інституційний рівень (управління в межах окремого закладу освіти); 3) громадський рівень (залучення інститутів громадянського суспільства до забезпечення академічної доброчесності).

Охарактеризовано структуру адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності. Доведено, що суб'єктний склад таких правовідносин має власну специфіку й суттєво відрізняється від суб'єктного складу загальних освітніх правовідносин, оскільки охоплює не лише учасників освітнього процесу, а й спеціалізовані інституції державного управління та громадянського суспільства. Об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, полягає у регулюванні, управлінні та реалізації освітньої політики,

що відображає публічний характер цих правовідносин. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності – це система суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників таких відносин, що виникають у процесі забезпечення, реалізації та захисту академічної доброчесності.

Визначено методологічні засади класифікації адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності і запропоновано їх авторську класифікацію яка дає змогу диференціювати ці відносини за ключовими критеріями реалізації, правового впливу та джерел ініціювання. Встановлено існування складних правовідносин, що виникають під час розгляду фактів порушення академічної доброчесності комісіями ЗВО із залученням зовнішніх експертів та за участю осіб, стосовно яких проводиться перевірка.

Охарактеризовано регулятивні правовідносини у сфері академічної доброчесності як окремий вид адміністративно-правових відносин. Вказано, що ці правовідносини ґрунтуються на діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованій на впорядкування освітньої та наукової діяльності відповідно до вимог академічної доброчесності. Особливістю цих відносин є те, що правила й вимоги щодо реалізації принципів академічної доброчесності, закріплені у внутрішніх нормативних документах закладів освіти і науки, істотно відрізняються між собою. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність законодавчого унормування чітких вимог до змісту локальних нормативних актів закладів освіти, зокрема положень, кодексів етики, регламентів про академічну доброчесність.

Зазначено, що охоронні правовідносини реалізуються у формі застосування передбачених законодавством або внутрішніми нормативними актами заходів впливу, спрямованих на захист академічної етики, репутації ЗВО та забезпечення справедливості в освітньому процесі. Адміністративно-деліктні правовідносини виникають у разі порушення встановлених правил академічної доброчесності. Вони є похідними від охоронних і регулятивних правовідносин, характеризуються наявністю чітко визначеного деліктного складу (протиправної дії, шкоди, причинного зв'язку та суб'єкта порушення) і можуть передбачати дисциплінарну, адміністративну або іншу юридичну відповідальність. Їх метою є усунення

негативних наслідків порушення, відновлення порушеного правопорядку у сфері освітньої діяльності, а також притягнення винних осіб до відповідальності.

Проаналізовано моделі правового регулювання академічної доброчесності, що сформувалися в Австралії, країнах Європейського Союзу, Великій Британії та Сполучених Штатах Америки.

Зроблено висновок, що в Україні внутрішні системи забезпечення академічної доброчесності у ЗВО наразі перебувають у процесі становлення. Відсутність уніфікованих стандартів, недостатній рівень внутрішньої відповідальності, а також обмежений досвід у забезпеченні об'єктивності, відкритості, неупередженості та справедливості створюють ризики формалізованого підходу до вирішення цієї проблематики. Запропоновано враховувати позитивний досвід країн ЄС, США та Австралії під час формування інституційної політики у сфері академічної доброчесності на рівні окремих ЗВО в Україні. Зокрема, доцільним є впровадження ефективних механізмів саморегуляції, удосконалення внутрішніх процедур розгляду порушень, а також посилення ролі студентського самоврядування в цьому процесі.

На підставі аналізу недоліків та прогалин чинного законодавства зроблено висновок про необхідність комплексного удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення академічної доброчесності в Україні. Запропоновано розробити та реалізувати національну стратегію забезпечення академічної доброчесності та визначено її основні складові.

Наголошено на доцільності прийняття спеціального закону про академічну доброчесність, який би за аналогією із Законом України «Про освіту», передбачав обов'язковість розроблення та впровадження внутрішніх нормативних документів у кожному ЗВО і науковій установі щодо дотримання правил академічної доброчесності. Доведено, що національні традиції академічної доброчесності ще перебувають на етапі становлення. Результати аналізу кодексів академічної доброчесності різних ЗВО свідчать про наявність суттєвих розбіжностей у розумінні самого поняття доброчесності, у підходах до класифікації її порушень, а також у визначенні механізмів реагування на такі порушення.

Виокремлені основні напрями оптимізації державного управління у сфері академічної доброчесності: децентралізація державного управління освітою; розширення наукового простору через стимулювання публікаційної активності українських вчених у міжнародних наукометричних базах; залучення українських здобувачів вищої освіти до навчання в закордонних ЗВО; впровадження кращих практик держав – членів ЄС у сфері забезпечення академічної доброчесності тощо.

Запропоновано низку практичних заходів оптимізації державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності, що мають бути реалізовані на рівні нормативного, інституційного та міжнародного співробітництва. Зокрема, обґрунтовано доцільність: 1) розширення підстав для оскарження рішень НАЗЯВО шляхом внесення змін до чинного Порядку оскарження рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; 2) встановлення персональної відповідальності голови НАЗЯВО за своєчасне інформування громадськості про результати діяльності Агентства; 3) децентралізації управління у сфері академічної доброчесності шляхом надання ЗВО ширших повноважень щодо самостійного визначення механізмів реалізації доброчесності; 4) створення нового суб'єкта державного контролю у сфері академічної доброчесності – Уповноваженого Верховної Ради України з питань академічної доброчесності; 5) активізація участі України в міждержавних, міжнародних та європейських інституціях, що опікуються забезпеченням академічної доброчесності; 6) спрямування євроінтеграційної політики України на участь у європейських інституційних механізмах захисту інтелектуальної власності.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, академічна доброчесність, державна освітня політика, засади державної політики у сфері освіти, принципи освітньої діяльності, система забезпечення якості освіти, адміністративні правовідносини, освіта, учасники освітнього процесу, заклади вищої освіти, наукова діяльність, наукові (творчі) досягнення, плагіат, етичні принципи, адміністративна відповідальність.

SUMMARY

Bernatskyi O. V. Administrative and Legal Relations in the Sphere of Guaranteeing Academic Integrity in Ukraine. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Open International University of Human Development «Ukraine», National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to researching the essence and peculiarities of administrative and legal relations in the field of ensuring academic integrity in Ukraine, developing comprehensive practical recommendations aimed at its optimisation, improving the formulation and application of academic integrity rules, as well as improving administrative and educational legislation.

The genesis and formation of administrative and legal relations in the field of academic integrity in Ukraine are analysed, and the following stages are identified:

1) lack of a systematic approach (1991–2010); 2) emergence of administrative legal relations in the field of academic integrity (2010–2016); 3) consolidation of academic integrity as a legal category and formation of organisational and managerial administrative legal relations in this sphere (2017–2019); 4) formation of procedural administrative legal relations regarding accountability for violations of academic integrity (2019–2024).

It is emphasised that the modern understanding of academic integrity has developed gradually – under the influence of changes in educational and legal cultures, higher requirements for the quality of education, and the development of legislation, acquiring different content in accordance with the national characteristics of different states. In the context of full-scale war, academic integrity began to be viewed not only as an ethical norm, but also as a strategic value that directly affects national security, the formation of information sovereignty, and the restoration of national scientific tradition.

Academic integrity manifests itself precisely in the context of educational and scientific activities, and therefore, without the functioning of the educational process or scientific work and the participation of their subjects, the question of compliance with or violation of academic integrity does not arise. Accordingly, administrative and legal relations in this area are derived from basic educational legal relations and are formed as a response to the need to regulate the behaviour of participants in the educational process in accordance with ethical and legal norms.

It is noted that administrative and legal relations in the field of academic integrity are aimed not only at ensuring the quality of the educational process and scientific activity, but also at protecting the rights and freedoms of researchers who independently and ethically obtain scientific results. It has been proven that these legal relations are formed at three levels: 1) at the level of individual participation (individual scientist, teacher or student); 2) in the interaction between participants in the educational process and the educational institution / scientific institution; 3) in the relations between the educational institution / scientific institution and public authorities.

Three levels of educational activity management are distinguished: 1) state level (public management at the state, regional, and local community levels); 2) institutional level (management within a single educational institution); 3) public level (involvement of civil society institutions in ensuring academic integrity).

The structure of administrative and legal relations in the field of ensuring academic integrity is characterised. It has been proven that the subject composition of such legal relations has its own specifics and differs significantly from the subject composition of general educational legal relations, as it covers not only participants in the educational process, but also specialised institutions of state administration and civil society. The object of administrative and legal relations in the field of academic integrity is the regulation, management and implementation of educational policy, which reflects the public nature of these legal relations. The content of administrative and legal relations in the field of academic integrity is a system of subjective rights

and legal obligations of participants in such relations that arise in the process of ensuring, implementing and protecting academic integrity.

The methodological basis for the classification of administrative and legal relations in the field of academic integrity has been determined, and their author's classification has been proposed, which makes it possible to differentiate these relations according to key criteria of implementation, legal impact and sources of initiation. The existence of complex legal relations arising during the consideration of facts of academic integrity violations by HEI commissions with the involvement of external experts and with the participation of persons under investigation has been established.

Regulatory legal relations in the field of academic integrity are characterised as a separate type of administrative and legal relations. It is noted that these legal relations are based on the activities of authorised entities aimed at regulating educational and scientific activities in accordance with the requirements of academic integrity. A distinctive feature of these relations is that the rules and requirements for the implementation of the principles of academic integrity, enshrined in the internal regulatory documents of educational and scientific institutions, differ significantly from one another. In this regard, the need for legislative regulation of clear requirements for the content of local regulatory acts of educational institutions, in particular provisions, codes of ethics, and regulations on academic integrity, is justified.

It is noted that protective legal relations are implemented in the form of measures provided for by legislation or internal regulatory acts aimed at protecting academic ethics, the reputation of higher education institutions and ensuring fairness in the educational process. Administrative and tort legal relations arise in the event of a violation of established rules of academic integrity. They are derived from protective and regulatory legal relations, are characterised by the presence of a clearly defined tortious composition (unlawful action, damage, causal link and subject of the violation) and may provide for disciplinary, administrative or other legal liability. Their purpose is to eliminate the negative consequences of the violation, restore the

violated legal order in the field of educational activity, and bring the guilty parties to justice.

The models of legal regulation of academic integrity that have been developed in Australia, the European Union countries, Great Britain and the United States of America have been analysed.

It is concluded that in Ukraine, internal systems for ensuring academic integrity in higher education institutions are currently in the process of formation. The lack of unified standards, insufficient level of internal responsibility, as well as limited experience in ensuring objectivity, openness, impartiality and fairness create risks of a formalised approach to solving this problem. It is proposed to take into account the positive experience of the EU, the United States and Australia when forming institutional policy in the field of academic integrity at the level of individual higher education institutions in Ukraine. In particular, it is advisable to introduce effective self-regulation mechanisms, improve internal procedures for considering violations, and strengthen the role of student self-government in this process.

Based on an analysis of the shortcomings and gaps in the current legislation, it is concluded that there is a need for comprehensive improvement of the administrative and legal regulation of academic integrity in Ukraine. It is proposed to develop and implement a national strategy for ensuring academic integrity, and its main components are identified.

The authors emphasise the advisability of adopting a special law on academic integrity, which, by analogy with the Law of Ukraine 'On Education', would provide for the mandatory development and implementation of internal regulatory documents in each higher education institution and scientific institution regarding compliance with the rules of academic integrity. It has been proven that national traditions of academic integrity are still in their infancy. The results of the analysis of the codes of academic integrity of various higher education institutions indicate significant differences in the understanding of the very concept of integrity, in approaches to the classification of its violations, and in the determination of mechanisms for responding to such violations.

The main directions for optimising public administration in the field of academic integrity have been identified: decentralisation of public administration in education; expansion of the scientific space by stimulating the publication activity of Ukrainian scientists in international scientometric databases; involvement of Ukrainian higher education seekers in studying at foreign higher education institutions; introduction of best practices of EU member states in the field of ensuring academic integrity, etc.

A number of practical measures have been proposed to optimise public administration in the field of academic integrity, to be implemented at the regulatory, institutional and international cooperation levels. In particular, the feasibility of the following measures is justified: 1) expanding the grounds for appealing decisions of the NAQA by amending the current Procedure for Appealing Decisions of the National Agency for Higher Education Quality Assurance; 2) establishing the personal responsibility of the NAQA chair for timely informing the public about the Agency's activities; 3) decentralising management in the field of academic integrity by granting higher education institutions broader powers to independently determine mechanisms for implementing integrity; 4) creating a new state control body in the field of academic integrity – the Ukrainian Parliament Commissioner for Academic Integrity; 5) intensifying Ukraine's participation in intergovernmental, international and European institutions concerned with ensuring academic integrity; 6) directing Ukraine's European integration policy towards participation in European institutional mechanisms for the protection of intellectual property.

Key words: administrative and legal regulation, academic integrity, state education policy, principles of state policy in the field of education, principles of educational activity, education quality assurance system, administrative legal relations, education, participants in the educational process, higher education institutions, scientific activity, scientific (creative) achievements, plagiarism, ethical principles, administrative responsibility.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бернацький О. В. Академічна доброчесність: погляд у майбутнє. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9), т. 2. С. 174–182.
 2. Бернацький О. В. Громадський контроль у сфері забезпечення академічної доброчесності: особливості та механізми здійснення. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 122–129. DOI: <https://doi.org/10.33287/11224>.
 3. Бернацький О. В. Сучасний стан правового регулювання дотримання академічної доброчесності в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 97–107. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.09>.
 4. Бернацький О. В. До питання етико-правової природи академічної доброчесності в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 75–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.75-86>.
 5. Bernatskyi O. Some Aspects of Administrative Legal Relations in the Field of Academic Integrity. *European Reforms Bulletin*. 2020. No. 4. Pp. 2–6
- Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*
6. Бернацький О. В. Проблеми гармонізації адміністративно-правових норм у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій* : зб. матеріалів III конф. молодих науковців (м. Київ, 29 трав. 2020 р.). Київ : АПСВТ, 2020. С. 10–12.
 7. Бернацький О. В. Плагіат як порушення права інтелектуальної власності. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 74–76.
 8. Бернацький О. В. Плагіат у вищих навчальних закладах України: причини виникнення та шляхи його подолання. *Місце юридичних наук у*

формуванні правової культури сучасної людини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 груд. 2020 р.). Запоріжжя : Запорізька міська гром. орг. «Істина», 2020. Ч. 2. С. 10–13.

9. Бернацький О. В. Юрисдикційні засоби врегулювання спорів про порушення стандартів академічної доброчесності. *Тенденції реформування правової системи України і країн світу* : зб. тез доп. II Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 30 жовт. 2020 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С. 249–252.

10. Бернацький О. В. Плагіат та шляхи його елімінації в контексті академічної доброчесності. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 9 груд. 2020 р.) / Полтав. ін-т економіки і права Відкритого міжнар. ун-ту розвитку людини «Україна». Полтава : ПІЕП, 2021. С. 515–519.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	11
1.1. Генезис виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності.....	11
1.2. Поняття та характеристика адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні.....	28
1.3. Структура адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні.....	45
Висновки до розділу 1.....	57
РОЗДІЛ 2. ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ	61
2.1. Класифікація адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності.....	61
2.2. Регулятивні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні.....	79
2.3. Охоронні та адміністративно-деліктні відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні.....	102
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	130
3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності та можливості його використання в Україні.....	130
3.2. Удосконалення адміністративного законодавства у сфері забезпечення академічної доброчесності.....	153

3.3. Оптимізація державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності в контексті європейської інтеграції.....	173
Висновки до розділу 3.....	191
ВИСНОВКИ.....	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	204
ДОДАТКИ.....	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ЄС – Європейський Союз

Закон № 1556-VII – Закон України «Про вищу освіту»

Закон № 2145-VIII – Закон України «Про освіту»

ЗВО – заклади вищої освіти

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

КМУ – Кабінет Міністрів України

МОН України – Міністерство освіти і науки України

НАЗЯВО – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

наукові та педагогічні працівники – науково-педагогічні, педагогічні та наукові працівники

проект Закону № 10392 – проект Закону України «Про академічну доброчесність» від 08.01.2024 № 10392

США – Сполучених Штатах Америки

ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна система освіти, як і українське суспільство загалом, зіткнулася з масштабними викликами, зумовленими пандемією COVID-19 і повномасштабною війною. У зв'язку з цим в останні роки освітній процес і наукова діяльність здебільшого здійснюються в дистанційному форматі. В окремих регіонах України, зокрема в Донецькій, Херсонській і Харківській областях, дистанційне навчання досі залишається єдиним можливим варіантом для гарантування безпеки учасників освітнього процесу.

Ці обставини суттєво вплинули на трансформацію освітньої діяльності, яка відбувається в умовах євроінтеграційного поступу України. Одним із ключових чинників забезпечення якості освіти в нових умовах став стрімкий розвиток інституції академічної доброчесності. Її зародження в національному освітньому просторі пов'язують із прийняттям Етичного кодексу вченого України, затвердженого постановою Загальних зборів Національної академії наук України від 15 квітня 2009 р. № 2.

Значення академічної доброчесності для формування стандартів освіти було одразу підтримане академічною спільнотою – здобувачами вищої освіти, науковими та педагогічними працівниками, а також громадськістю. У суспільному дискурсі відкрито почали обговорюватися питання академічного плагіату, фальсифікацій і недоброчесних практик у наукових роботах, зокрема тих, що належать представникам органів державної влади.

Важливою віхою у становленні академічної доброчесності стало прийняття у 2017 р. Закону України «Про освіту». У статті 42 цього Закону вперше було закріплено поняття академічної доброчесності та визначено її засади, що дало змогу сформулювати нормативну базу для розвитку етики освіти. Академічна доброчесність поступово стала предметом дослідження в педагогічній та юридичній науці. Водночас формування й реалізація державної політики у сфері забезпечення академічної доброчесності неможливі без належного державного

управління. Саме тому в Україні було створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), діяльність якого заклала підґрунтя для організаційного та правового забезпечення доброчесності у сфері вищої освіти.

Впровадження правил академічної доброчесності відбувалося також на рівні закладів вищої освіти (далі – ЗВО) та студентського самоврядування, що сприяло формуванню відповідної інституційної культури. Це зумовило виникнення адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності. У зв'язку з цим на рівні юридичної науки актуалізувалася проблема з'ясування правової природи таких відносин, їхньої структури, механізмів реалізації та юридичної відповідальності за порушення встановлених правил, а також гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та рекомендаціями. Варто зазначити, що в межах освітньої діяльності виникають також цивільні, господарські й адміністративні правовідносини, що підкреслює комплексний і міжгалузевий характер правового регулювання академічної доброчесності.

Теоретико-правовим підґрунтям дослідження стали праці таких відомих українських учених у сфері адміністративного права, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, В. В. Галуцько, О. В. Гулак, П. В. Діхтієвський, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, В. В. Ладиченко, В. Я. Настюк, О. П. Світличний, В. І. Теремецький, О. І. Харитонova та ін. Для з'ясування правової природи відносин у сфері академічної доброчесності також було використано напрацювання дослідників освітньої діяльності, зокрема К. В. Катеринчук, І. І. Литвина, К. С. Наumenко, О. М. Слободянюка, Ю. І. Чалого та ін.

Водночас адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності продовжують активно формуватися. Про це, зокрема, свідчить розгляд у 2024 р. проєкту Закону № 10392. Актуалізується також проблема етичного регулювання використання штучного інтелекту в освітній і науковій діяльності. Усе це засвідчує, що наукові напрацювання у сфері дослідження академічної доброчесності як правової категорії потребують подальшого розвитку,

оскільки новітні виклики, пов'язані з етикою освіти, зумовлюють необхідність продовження наукового пошуку в цьому напрямі.

Наведене підкреслює актуальність і своєчасність наукового дослідження адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, що має важливе теоретичне й прикладне значення для розвитку правової науки та удосконалення системи державного управління освітою в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію положень низки стратегічних документів, що визначають засади державної політики у сфері освіти, науки та сталого розвитку. Зокрема, робота відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, визначеним Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019, Стратегії людського розвитку, затвердженій Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225/2021, Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р, а також Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженій постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 р. № 12-21. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (протокол від 25 грудня 2015 р. № 5).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в розкритті сутності та особливостей адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні, розробленні комплексних практичних рекомендацій, спрямованих на її оптимізацію, удосконаленні формулювання та застосування правил академічної доброчесності, а також покращенні адміністративного й освітнього законодавства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- розкрити етапи виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності;

- визначити поняття та надати характеристику адміністративно-правовим відносинам у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні;
- охарактеризувати структуру адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні;
- здійснити класифікацію адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності;
- розглянути особливості регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні;
- охарактеризувати охоронні та адміністративно-деліктні відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні;
- вивчити зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності та визначити можливості його імплементації в Україні;
- окреслити перспективи удосконалення адміністративного законодавства у сфері забезпечення академічної доброчесності;
- запропонувати заходи з оптимізації державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності в контексті європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері академічної доброчесності в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, які в комплексі забезпечили досягнення мети дослідження та виконання його завдань. Основоположним методом став діалектичний, що дав змогу всебічно охарактеризувати сутність та ознаки адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні, а також визначити їхні види (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3). Історико-правовий метод застосовувався з метою простеження генези виникнення й розвитку адміністративно-правового регулювання в цій сфері (підрозд. 1.1). Аксіологічний метод дав змогу підкреслити суспільну цінність академічної

добročесності та її роль у підвищенні якості освітнього процесу (підрозділи 1.2, 3.3). За допомогою системно-структурного методу визначено структуру адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності та здійснено їх класифікацію (підрозділи 1.3, 2.1). Методи аналізу та синтезу забезпечили розкриття характеру регулятивних та охоронних адміністративно-правових відносин, а також виявлення їхніх особливостей (підрозділи 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод застосовувався для вивчення зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності та визначення можливостей його імплементації в Україні (підрозд. 3.1). Метод правового моделювання дав змогу сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері (підрозд. 3.2). Формально-юридичний метод використовувався для аналізу положень чинного законодавства та розроблення пропозицій з оптимізації державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності в контексті європейської інтеграції (підрозд. 3.3).

Науково-теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам адміністративного права, публічного управління та освітнього права. Зазначені джерела надали методологічні орієнтири, концептуальні підходи та аналітичний інструментарій, необхідні для комплексного осмислення предмета дослідження. У роботі також використано наукові здобутки у сфері педагогічних наук, що стосуються академічної доброчесності.

Емпіричну основу дисертації становлять статистичні матеріали та аналітичні дані, що стосуються діяльності НАЗЯВО, а також публікації з правової тематики, довідкові видання, матеріали з відкритих джерел, зокрема щодо виявлення плагіату, фабрикацій і фальсифікацій у наукових роботах, корпоративні кодекси та правила академічної доброчесності, затверджені в окремих ЗВО України, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні системних досліджень адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності:

вперше:

– визначено, що адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності становлять собою суспільні відносини, які врегульовані нормами адміністративного права та виникають між органами державної влади й суб'єктами освітнього процесу з приводу формування та реалізації політики забезпечення якості освітнього процесу, розроблення стандартів і правил академічної доброчесності, а також забезпечення, дотримання, контролю та притягнення до відповідальності за порушення її засад;

– охарактеризовано класифікацію адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності як процес їх диференціації на окремі групи за чітко визначеними критеріями, що вказують на функціональне призначення та місце відповідних різновидів правовідносин у загальному механізмі адміністративно-правового регулювання в цій сфері, зокрема: 1) за напрямом реалізації адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності; 2) за характером методу впливу на учасників освітнього процесу та способами їх стимулювання до дотримання академічної доброчесності; 3) за ініціюванням виникнення таких правовідносин;

– сформульовано визначення державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності як регульованої правовими нормами діяльності держави в особі її уповноважених органів, що спрямована на організацію навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності учасників освітнього процесу на засадах дотримання етичних принципів і визначених законом правил;

– висунуто положення, згідно з яким адміністративно-правові відносини контролю у сфері академічної доброчесності розглядаються як врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають і реалізуються між органами виконавчої влади, керівництвом ЗВО, науковими установами, здобувачами освіти, науковими та педагогічними працівниками в процесі здійснення заходів із забезпечення, підтримки та контролю дотримання академічної доброчесності;

– надано визначення, згідно з яким адміністративні процедурні правовідносини у сфері академічної доброчесності – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають і реалізуються у зв'язку з проведенням процедур перевірки якості наукових текстів, а також у процесі здійснення наукової діяльності із дотриманням норм академічної доброчесності;

удосконалено:

– характеристики адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності. З'ясовано, що ці правовідносини: 1) є різновидом освітніх правовідносин; 2) є похідними від освітніх правовідносин; 3) є залежними від освітніх правовідносин; 4) реалізуються залежно від фінансового та матеріально-технічного забезпечення (зокрема, потребують наявності систем виявлення текстових збігів – антиплагіатних програм, а також кваліфікованого персоналу для подолання проявів академічної недоброчесності); 5) перебувають у стадії формування, що зумовлює їхній динамічний характер розвитку; 6) мають міждисциплінарні зв'язки, а тому можуть бути предметом дослідження в межах різних галузей науки; 7) виникають, змінюються та припиняються залежно від специфічних юридичних фактів, обумовлених правовою природою академічної доброчесності;

– класифікацію адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності залежно від їхнього цільового призначення та запропоновано поділ на такі групи: 1) основні адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності (організаційно-управлінські правовідносини, регулятивні правовідносини у сфері академічної доброчесності, правовідносини контролю у сфері академічної доброчесності, процедурні правовідносини, що виникають під час реалізації академічної доброчесності); 2) додаткові адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності (профілактичні правовідносини, спрямовані на попередження порушень академічної доброчесності);

– положення щодо засобів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності, які активно розвиваються в

держав – членах Європейського Союзу та можуть бути впроваджені в Україні. До таких засобів запропоновано віднести: стандартизацію процедур оцінювання дотримання вимог академічної доброчесності в діяльності ЗВО як одного з критеріїв якості освіти (визначення суб'єктів, відповідальних за дотримання вимог академічної доброчесності, наявність ліцензованого програмного забезпечення для перевірки академічних текстів на плагіат тощо); впровадження методик підвищення кваліфікації наукових і педагогічних працівників у сфері академічної доброчесності; встановлення стандартів наукових публікацій, спрямованих на підвищення їхньої якості та відповідності правилам академічної доброчесності; залучення здобувачів вищої освіти до формування принципів академічної доброчесності, що закріплюються у внутрішніх статутах і кодексах ЗВО; диференціацію та деталізацію видів академічної відповідальності за порушення вимог академічної доброчесності залежно від ступеня порушення та намірів суб'єкта; сприяння розвитку інформування громадськості про діяльність ЗВО, зокрема популяризацію академічної доброчесності через соціальні мережі та медіа, шляхом обов'язкового оприлюднення інформації про встановлені випадки академічного плагіату, що призвели до скасування наукового ступеня; залучення представників громадськості до процесів контролю якості освіти та дотримання правил академічної доброчесності;

дістали подальшого розвитку:

– наукова позиція, згідно з якою регулятивні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності становлять собою врегульовану нормами адміністративного права діяльність учасників освітнього процесу – наукових, педагогічних працівників та здобувачів освіти – у процесі навчання, викладання, провадження наукової (творчої) діяльності, а також реалізації ними правил академічної доброчесності в освітній та науковій сфері;

– положення, згідно з якими адміністративно-правові охоронні відносини у сфері академічної доброчесності – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають у разі порушення або підозри в порушенні академічної доброчесності та спрямовані на встановлення наявності чи

відсутності такого факту, а також на притягнення винних осіб до відповідальності в освітній та науковій діяльності;

– твердження про те, що метою адміністративно-правового регулювання сфери забезпечення академічної доброчесності є: 1) спонукання учасників освітнього процесу, передусім керівництво ЗВО, до стимулювання внутрішніх процесів розвитку академічної доброчесності; 2) створення механізмів захисту учасників освітнього процесу від протиправних, зумовлених, наприклад, корупційними, особистісними та іншими негативними проявами дій інших учасників освітнього процесу, які мають необґрунтований, необ'єктивний характер.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері як підґрунтя для подальших наукових розробок з проблем адміністративно-правового регулювання відносин у сфері академічної доброчесності (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 10 жовтня 2024 р. № 3/483*);

– правотворчій діяльності під час розроблення нових та удосконалення чинних нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення правового регулювання відносин академічної доброчесності;

– правозастосовній практиці для вдосконалення діяльності ЗВО, наукових установ, наукових та педагогічних працівників, органів студентського самоврядування, громадських організацій і здобувачів освіти у сфері забезпечення академічної доброчесності;

– освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін та підготовки підручників і навчальних посібників із дисциплін «Адміністративне право», «Освітнє право» (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 9 вересня 2024 р. № 13/24-101/1*).

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» та були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій» (м. Київ, 29 травня 2020 р.); «Тенденції реформування правової системи України і країн світу» (м. Київ, 30 жовтня 2020 р.); «Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу» (м. Полтава, 7 грудня 2020 р.); «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Харків, 10 грудня 2020 р.); «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки, викладені в дисертації, опубліковано в 10 наукових публікаціях за темою дослідження, серед яких: чотири статті у фахових наукових виданнях України, одна – в іноземному науковому періодичному виданні та п'ять доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (213 найменувань на 27 сторінках) і додатків (на 5 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, з яких основного тексту – 203 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Генезис виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності

Академічна доброчесність стала важливою складовою сучасної освіти, невід’ємною частиною її якості та ефективності. Вона сприяє всебічному розвитку особистості, зміцненню знань і навичок, встановленню авторитету, створенню сприятливого іміджу, усвідомленню власної значущості, дозволяє розставити правильні пріоритети, підвищити власну ефективність [50, с. 19]. Її значення для розвитку освітніх процесів, підготовки висококваліфікованих науковців, фахівців неухильно зростає. У світлі глобалізації, інтернаціоналізації науки та освіти, а також розвитку технологій, академічна доброчесність набуває особливої актуальності, оскільки гарантує чесність, об’єктивність та етичність у наукових дослідженнях і навчальному процесі. Сучасне розуміння академічної доброчесності сформувалося не одразу. Воно виникало поступово, під впливом різноманітних факторів, що охоплюють як соціально-освітні зміни, так і розвиток законодавства. Концепт академічної доброчесності в різних країнах формувався по-різному. Цьому процесу сприяло зростання вимог до якості освіти, а також потреби суспільства в більш високих стандартах наукової та освітньої діяльності. Кожного року підвищувалися вимоги до академічної відповідальності, етики наукової діяльності, що відображалось на створенні численних нормативних актів, рекомендацій, зокрема щодо регулювання відносин у науковому та освітньому середовищі.

До історичних передумов виникнення академічної доброчесності можна віднести: доступність вищої освіти для великої кількості студентів і, як наслідок, неможливість прослідкувати за якістю засвоєння матеріалу для його самостійного

опрацювання, великий обсяг завдань, що призводить до нездатності їх швидкого та самостійного виконання, а також невмотивованість викладачів та студентів [89, с. 260].

Поняття сучасної академічної доброчесності бере початок у 1960-х роках, коли соціологічне опитування в США показало, що 75 % студентів зізналися у списуванні. Цей результат спонукав університети впровадити вимогу доброчесного ставлення до навчання як одну з ключових цінностей академічного середовища [187]. XX століття стало початком розвитку доктринального розуміння сучасної академічної доброчесності, зокрема завдяки дослідженням Дональда МакКейба, який заснував Міжнародний центр академічної доброчесності (ICAI). Ранні дослідження, зокрема, вказували на те, що шахрайство є соціальним явищем, а не лише психологічним. Починаючи з 1992 року, у світі з'являються перші публікації, присвячені питанням академічної доброчесності [198, с. 2]. Саме з перших публікацій розпочалися наукові дискусії щодо розуміння академічної доброчесності, які привернули увагу багатьох дослідників у різних галузях знань. Ця категорія стала однією з найбільш обговорюваних у світовій науковій спільноті, особливо в контексті права, психології та педагогіки. Згодом ця тематика набула широкого поширення та стала підґрунтям для численних міждисциплінарних досліджень, присвячених аналізу поведінки студентів і науковців у навчальному та професійному середовищах.

Важливим свідченням усвідомлення етичного виміру трансформації вищої освіти стала Міжнародна конференція в Бухаресті (2004), де під впливом Болонського процесу було прийнято Бухарестську декларацію з етичних цінностей і принципів. Учасники наголосили, що університети мають нести відповідальність за дотримання високих етичних стандартів у всіх сферах діяльності – від навчання і досліджень до управління. У декларації було визначено ключові цінності: академічна етика, культура, доброчесність, демократичне управління та етичне проведення досліджень [10, с. 12, 13]. Ці положення стали орієнтиром для розвитку політик у сфері академічної доброчесності на національному рівні в багатьох європейських країнах. Вони заклали підґрунтя для переосмислення ролі

університетів не лише як освітніх та наукових інституцій, а й як провідників суспільних цінностей і відповідального лідерства. У подальшому ці ідеї були підтримані й розвинуті в інших міжнародних документах, зокрема були схвалені Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), де академічна доброчесність розглядається як складова внутрішньої системи якості. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) були прийняті у 2005 році міністрами, які відповідають за вищу освіту, на пропозицію, підготовлену Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти (ENQA) спільно з Європейським союзом студентів (ESU)¹, Європейською асоціацією ЗВО (EURASHE) та Європейською асоціацією університетів (EUA) [165, с. 4]. Такий підхід підкреслив, що дотримання етичних норм є не формальністю, а невід'ємною частиною культури якості в університетах, що напряду впливає на довіру до результатів навчання, наукових досліджень та дипломів, виданих ЗВО.

У 2009 р. було прийнято Етичний кодекс ученого України, схвалений постановою загальних зборів НАН України від 15.04.2009 № 2. У п. 14. розділу 1 цього Кодексу були закріплені такі загальні принципи: 1) моральна відповідальність вченого (етика науки базується на цінностях, нормах і принципах, які визначають моральну поведінку вченого та його відповідальність перед суспільством); 2) дотримання стандартів (вчений повинен дотримуватися визнаних стандартів наукової практики); 3) оцінка суспільством (наукова діяльність має суспільну оцінку, і вчений повинен усвідомлювати її значення); 4) відповідальність за наслідки (вчений несе моральну відповідальність за наслідки своєї роботи, особливо щодо впливу на людство й природу); 5) протидія антигуманним дослідженням (вчений повинен активно протидіяти проведенню необґрунтованих досліджень тощо); 6) боротьба з порушеннями академічної доброчесності (вчений має протидіяти конформізму, брати участь в атестації кадрів, викривати плагіат і неетичні практики); 7) протидія псевдонауці (вчений має виступати проти поширення антинаукових ідей); 8) свобода наукової думки (свобода вибору напрямів, методів, гіпотез і концепцій має ґрунтуватися на професіоналізмі тощо);

9) заборона цензури та монополії в науці; 10) поважне ставлення до колег [51]. Запропоновані принципи етики науки були надзвичайно цінним та своєчасними. Вони стали фундаментом для підвищення якості наукової діяльності та зміцнення довіри суспільства до науки. Ці принципи не лише визначали моральні орієнтири для вченого, а й формували цілісну філософію наукової діяльності, що ґрунтувалася на гуманізмі, відповідальності та доброчесності. Водночас, попри наявність етичних орієнтирів, в освітньому процесі продовжували фіксуватися випадки порушення стандартів наукової діяльності, що зумовлювало потребу у послідовному вдосконаленні механізмів забезпечення академічної доброчесності.

Світова наукова спільнота стала приєднуватися щодо рекомендацій задля формування норм академічної доброчесності в Україні. Зокрема, у 2009 р. за ініціативою Фонду сприяння розвитку демократії Посольства США та за участю об'єднання громадських організацій було проведено низку заходів, спрямованих на підтримку та впровадження Кодексу честі у ЗВО України [162, с. 135]. Ці заходи були спрямовані на популяризацію принципів академічної доброчесності з метою їх подальшого впровадження в освітню практику. Сам Кодекс честі був презентований як інструмент саморегулювання академічної спільноти. Наголошувалось, що освітяни та науковці можуть самостійно розробляти та визначати наукові етичні правила. Через те, в окремих ЗВО було розроблено власні варіанти кодексів, організовано тренінги для студентів і викладачів, а також проведено просвітницькі кампанії, спрямовані на формування відповідального ставлення до навчання та наукової діяльності. Такі ініціативи стали важливим кроком до інституційного закріплення етичних стандартів у системі вищої освіти України. Варто підкреслити, що це все стало започаткуванням адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності. Незважаючи на диспозитивність у прийнятті етичних норм та правил академічної доброчесності, базовими відносинами були організаційні щодо запровадження академічної доброчесності.

Ця проблематика постала не лише в науковому середовищі України, а й набула широкого визнання на європейському рівні. Так, у межах Європейського Союзу в

цей період активно формувалося розуміння необхідності запровадження чітких правил академічної доброчесності та посилення якості освіти. У 2012 році в комюніке міністрів було висловлено заклик до Групи Е4 (ENQA, ESU, EUA, EURASHE) у співпраці з Міжнародною освітою (EI), Конфедерацією європейського бізнесу «БІЗНЕСЄВРОПА» та Європейським реєстром забезпечення якості вищої освіти (EQAR) підготувати початкову пропозицію для оновлених ESG, «щоб зробити їх більш зрозумілими, прикладними та корисними, включаючи їх сферу дії». Метою було зробити стандарти зрозумілішими, більш практично орієнтованими та корисними для всіх учасників освітнього процесу. Опікування академічної доброчесності та підвищення якості освіти стали пріоритетними напрямками діяльності таких впливових європейських інституцій, як Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейський союз студентів (ESU), Асоціація університетів Європи (EUA) та Європейська асоціація ЗВО (EURASHE) [165, с. 4].

Таким чином, можна зробити висновок, що на європейському рівні в цей період формується спільне бачення щодо важливості системного підходу до забезпечення якості вищої освіти та академічної доброчесності. Співпраця ключових організацій дозволила створити узгоджену рамку стандартів ESG, що враховує інтереси всіх зацікавлених сторін.

З 2014 року в медіа почали поступово з'являтися повідомлення про порушення академічної доброчесності, зокрема про випадки плагіату. Це явище стало одним із найбільш обговорюваних у контексті ЗВО України, коли студенти і навіть викладачі почали використовувати чужі роботи без належного посилання на авторів. Плагіат став серйозною проблемою, яка підривала основи довіри до науки та освіти. Його суть полягає у порушенні прав первісного автора, тобто особи, яка створила об'єкт інтелектуальної власності [20, с. 75]. Тому постала нагальна потреба у впровадженні новітнього інструментарію щодо боротьби із плагіатом та науковими фальсифікаціями. Це стало можливим завдяки розробки та впровадженню тестових завдань, що були більш об'єктивними в оцінюванні, посилювалися вимоги до правил оформлення цитувань.

Для продовження процесу посилення академічної науки, її прозорості, в 2015 р. було створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), що взаємодіє з Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України), іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук та національними галузевими академіями наук, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями, науковими установами і ЗВО зарубіжних країн, а також з міжнародними організаціями в галузі вищої освіти [142]. Сьогодні НАЗЯВО відіграє ключову роль у формуванні політики якості вищої освіти, зокрема шляхом акредитації освітніх програм, перевірки дотримання академічної доброчесності, проведення експертної оцінки діяльності ЗВО та розроблення стандартів вищої освіти відповідно до кращих європейських і міжнародних практик. Однією з основних функцій НАЗЯВО є також моніторинг якості освітньої діяльності та розгляд скарг, пов'язаних з порушенням норм академічної доброчесності. Створення НАЗЯВО стало започаткуванням організаційних адміністративних правовідносин академічної доброчесності. Завдяки діяльності цього органу стали з'являтися імперативні норми щодо розвитку відносин академічної доброчесності.

Формуванню культури, свідомості академічної доброчесності сприяли і міжнародні заходи. У 2016 р. Українська бібліотечна асоціація (УБА) за підтримки Посольства США в Україні започаткувала проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», який спрямований на запобігання проявам академічного шахрайства, плагіату та корупції [87 , с. 171]. Також у 2016 році американські ради з міжнародної освіти в партнерстві з МОН України й за підтримки посольства США ратифікували Проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP), учасниками якого стали 10 університетів. Цей проєкт передбачає реалізацію трьох компонент: створення суспільної підтримки академічної доброчесності (брендинг); розвиток навичок зі створення університетської бази з академічної доброчесності із застосуванням міжнародних практик (освіта); норми

та виконання. норми на рівні університету й нормативні реформи на рівні міністерства [79 с. 124]. Отже, варто звернути увагу, що роль американської наукової спільноти у процесі формування академічної доброчесності в Україні є надзвичайно вагомою та багатоаспектною. Саме такі заходи стали підґрунтям для розвитку міжнародних відносин у сфері академічної доброчесності.

Станом на початок 2017 року в законодавстві України ще не було закріплено поняття «академічна доброчесність». Практика боротьби з академічним плагіатом не мала системного характеру, а окремі заходи мали переважно фрагментарний та реактивний характер. Водночас світові тенденції вже тоді засвідчували актуальність формування національної системи забезпечення якості освіти, зокрема шляхом розробки чітких механізмів виявлення академічного плагіату, запровадження етичних кодексів науковців та об'єктивного оцінювання освітніх результатів [213]. Починаючи з 2017 року, в освітньому середовищі поступово з'являлися локальні ініціативи щодо впровадження систем електронного архівування академічних текстів. Саме ці ініціативи стали підґрунтям для розробки та створення Єдиного національного репозитарію академічних текстів, який покликаний забезпечити централізовану фіксацію, збереження та перевірку академічних робіт. Запровадження такого ресурсу розглядалося не лише як технічне рішення, а як складова комплексної стратегії підвищення рівня академічної відповідальності та ефективного запобігання порушенням принципів академічної доброчесності [115].

Крім того, створення Національного репозитарію академічних текстів розглядалося як важливий крок на шляху до забезпечення академічної доброчесності [126]. Мета цього репозитарію – забезпечити централізований збір, архівування, зберігання та перевірку академічних робіт на предмет дотримання принципів доброчесності. Відповідно до планів МОН України на 2020 р. було передбачено розробку та реалізацію технічного проєкту зі створення цього репозитарію, на 2021 рік – введення в експлуатацію його пускового комплексу, а вже на 2022 рік – забезпечення вільного та безперешкодного доступу користувачів до відповідних ресурсів [22, с. 102].

Щодо правової регламентації відносин у сфері академічної доброчесності, то її нормативне закріплення відбулося у 2017 році з прийняття Закону України «Про освіту» (далі – Закон № 2145-VIII). Відповідно до ст. 42 цього Закону [140] було вперше на законодавчому рівні визначено поняття академічної доброчесності та закріплено основні форми її порушення. Зокрема, до таких форм віднесено: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання тощо. Цей нормативний акт став основою для формування внутрішніх політик академічної доброчесності в закладах освіти, розроблення кодексів честі, створення комісій з етики та введення процедур реагування на виявлені порушення. Саме прийняття цього нормативно-правового акта дало можливість продовжити розвиток адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності.

Слід зазначити, що підґрунтям для закріплення на законодавчому рівні принципів академічної доброчесності стали численні випадки виявлення академічного плагіату в освітньому середовищі України. Про це свідчать як факти, встановлені громадською ініціативою «Дисергейт» – спільнотою українських науковців, які об'єдналися з метою боротьби за академічну доброчесності, проти плагіату та псевдонауки, так і численні судові провадження, порушені у справах зазначеної категорії [169, с. 154].

Науковці та викладачі України стали безпосередніми учасниками нових правовідносин у сфері академічної доброчесності, проте впровадження цієї парадигми вимагало її глибокого осмислення та адаптації до національного контексту. У зв'язку з цим вітчизняні дослідники почали активно звертатися до філософсько-правового аналізу категорій правдивості, наукової автономії, академічної відповідальності, що, зі свого боку, закладає ідеологічне підґрунтя для формування відповідної нормативної бази та організаційного забезпечення механізмів реалізації принципів академічної доброчесності [10].

Тому 22.11.2018 на освітній платформі «ВУМ online» стартував курс «Академічна доброчесність в університеті» для студентів, викладачів, науковців, адміністраторів ЗВО, що став фундаментом в якості освіти, за співпраці

Національного університету «Києво-Могилянська академія», української неправничої організації ELibUkr та міжнародної організації «Відродження» [87, с. 171]. Завдяки цьому курсу учасники мали можливість ознайомитись із сучасними підходами до вирішення проблем академічної доброчесності та розвивати навички, необхідні для підтримки високих стандартів у науковій та освітній діяльності. Освітній курс також сприяв формуванню у студентів та викладачів відповідальності за збереження академічної доброчесності в українських університетах. Це поступово надало можливість реалізовувати стандарти академічної доброчесності. Однак розвиток інтернету та інформаційних технологій висунув нові виклики для підтримки академічної доброчесності, вимагаючи більш чітких і конкретних механізмів її впровадження та контролю.

Для забезпечення чіткого розуміння сутності академічної доброчесності та правил її дотримання, у 2018 році МОН України було розроблено та направлено керівникам ЗВО лист «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» від 23.10.2018 № 1/9-650 [193].

У цьому документі підкреслювалося, що криза академічної доброчесності в Україні має комплексний характер і спричинена низкою факторів. Зокрема, серед них названо загальну кризу суспільства, толерантність до правового нігілізму та корупції; відірваність вищої освіти від світової наукової спільноти та від потреб ринку праці, що призводило до переважання кількісних показників над якісними критеріями освітньої діяльності. Окрему увагу було приділено недолікам у чинному законодавстві, яке визначає формальні критерії оцінювання наукової діяльності без належного урахування її якості, а також неврегульованості процедур перевірки академічних текстів на наявність плагіату (абз. 2 п. 3 Листа № 1/9-650) [193].

Наведене свідчить про усвідомлення на рівні державної освітньої політики системної кризи у сфері академічної та наукової діяльності, що вимагала нормативного реагування. Особливої актуальності набуло питання визначення академічної доброчесності та тлумачення її порушень. У згаданому листі було надано докладну характеристику основних форм таких порушень, що заклало

підґрунтя для формування адміністративно-правових відносин відповідальності у цій сфері.

У липні 2020 р. НАЗЯВО стало членом Міжнародного центру академічної доброчесності (ICAI). Членство Національного агентства у Міжнародному центрі академічної доброчесності надало можливість отримувати консультації, підтримувати проекти, обмінюватися кращими практиками та ділитися вітчизняним досвідом поширення академічної доброчесності та боротьби з її порушеннями [108]. Крім того, ця співпраця дозволила сприяти інтеграції світових стандартів до системи вищої освіти України, зокрема щодо впровадження механізмів боротьби з порушеннями академічної доброчесності. Взаємодія з міжнародною спільнотою також дозволила НАЗЯВО ділитися національним досвідом щодо запобігання академічним порушенням і вдосконаленням політик з академічної доброчесності. Наведене вказує на поступове формування та реалізацію зовнішніх правовідносин з академічної доброчесності із іноземними організаціями. Загалом процес формування академічної доброчесності в Україні супроводжувався питомою підтримкою міжнародних організацій.

Слід зазначити, що інституціоналізація академічної доброчесності в Україні поступово охоплювала не лише сферу вищої освіти, але й середню загальну освіту. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття Закону України «Про повну загальну середню освіту» у 2020 році, яким на нормативному рівні було закріплено положення про дотримання академічної доброчесності в межах середньої освіти (ст. 43 «Забезпечення академічної доброчесності у сфері загальної середньої освіти») [141]. Відповідно до цієї статті, всі учасники освітнього процесу зобов'язані дотримуватися принципів академічної доброчесності, а заклади освіти – створювати відповідні механізми та внутрішні процедури її забезпечення. Відповідальність за організацію дотримання зазначених принципів покладено на керівників закладів та педагогічних працівників.

До основних форм порушення академічної доброчесності віднесено плагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання. У разі порушення цих вимог педагогічні працівники позбавляються

права брати участь у заходах з підвищення якості освіти та не можуть бути заохочені протягом одного року. Учні, зі свого боку, можуть бути притягнуті до відповідальності у формі зауваження, повторного оцінювання, позбавлення стипендії або позбавлення призових місць. Рішення щодо застосування заходів впливу приймаються педагогічною радою або уповноваженими посадовими особами, з можливістю їх оскарження відповідно до процедур, визначених у внутрішніх положеннях закладу освіти [141].

Проаналізована норма свідчить про послідовне розширення нормативного поля академічної доброчесності в українському освітньому законодавстві. Запровадження вимог доброчесності у сфері загальної середньої освіти є важливим кроком у формуванні справедливого та етично орієнтованого освітнього середовища. Така законодавча ініціатива не лише посилює правову регламентацію освітніх відносин, але й закладає підґрунтя для виховання у здобувачів освіти відповідального ставлення до навчального процесу. У цілому зазначені положення сприяють подальшому формуванню адміністративно-правових відносин відповідальності у сфері забезпечення академічної доброчесності.

На рівні ЗВО наукова громада поступово опановувала розуміння правил академічної доброчесності, її доречність задля підвищення якості вищої освіти. Тому виникла доцільність прийняття кодексів академічної доброчесності. Для цього були розроблені «Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності», затверджені Рішенням НАЗЯВО від 29.10.2019 протоколом № 11 [150]. У згаданих рекомендаціях було зазначено, що до основних елементів нормативної бази ЗВО, серед іншого, належать: Кодекс корпоративної культури; Кодекс академічної доброчесності; Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин; Положення про Комісії з академічної доброчесності і університетську Комісію з етики та управління конфліктами; Положення про групу сприяння академічній доброчесності; інші нормативні документи, які регулюють здійснення відповідних видів освітньої та наукової діяльності у ЗВО, зокрема ті, що містять положення щодо забезпечення академічної доброчесності [150]. Це

свідчить про поступове й цілеспрямоване формування організаційних адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності.

З огляду на зазначене, ЗВО почали активно адаптувати свої внутрішні нормативні акти відповідно до запропонованих рекомендацій. Важливу роль у цьому процесі відіграли не лише адміністративні структури університетів, а й представники академічної спільноти – викладачі, дослідники, студенти. Завдяки цьому на рівні ЗВО стали прийматися кодекси академічної доброчесності. Окремі українські ЗВО та наукові інститути прийняли кодекси етики ще на початку 2010-х років. Станом на березень-квітень 2017 р. кодекси етики розмістили на власних сайтах 14 з 200 українських ЗВО, які у 2016 р. входили до рейтингу «Топ-200 Україна» [161, с. 29]. Так, в 2018 р. прийнято Кодекс академічної доброчесності Національного університету цивільного захисту України [72]. Також у 2021 р. прийнято Кодекс академічної доброчесності Національного університету «Чернігівська політехніка», у якому зазначалось, що цей Кодекс розроблений для забезпечення виконання місії університету – створювати та поширювати знання, ідеї та інновації для формування людського капіталу та міжнародної конкурентоспроможності України [71]. У 2022 р. було розроблено та прийнято Кодекс академічної доброчесності у ЗВО «Подільський державний університет» [75]. У 2024 р. – Кодекс академічної доброчесності Інституту біохімії ім. О. В. Паладіна [70].

Прийняття внутрішніх нормативних актів відповідно до запропонованих рекомендацій стало вагомим кроком у розбудові культури академічної доброчесності в ЗВО. Участь як адміністративних структур, так і представників академічної спільноти – викладачів, дослідників і студентів – засвідчила системний і колективний підхід до цього процесу. Результатом такої співпраці стало прийняття низки кодексів академічної доброчесності в різних ЗВО, що не лише закріпили етичні орієнтири навчальної та наукової діяльності, а й підкреслили прагнення університетів забезпечити якісну освіту, сприяти формуванню людського капіталу та підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному рівні.

Крім того, кодекси академічної доброчесності стали підґрунтям формування внутрішніх відносин академічної доброчесності у ЗВО. Ці відносини мають адміністративно-правову природу та виникають між ЗВО та учасниками освітнього процесу – викладачами, студентами. Об'єктом цих правовідносин є поведінка учасників освітнього процесу в межах їх етичної поведінки щодо підтримання якості освіти. Задля цього в межах ЗВО створюються спеціальні органи, що здійснюють організацію процесу підтримки академічної доброчесності. У багатьох ЗВО створено комісії з етики або доброчесності, які розглядають звернення щодо можливих порушень, проводять роз'яснювальну роботу серед студентів і працівників, а також здійснюють моніторинг дотримання принципів доброчесності в освітньому процесі. У цьому простежується виникнення та реалізація внутрішніх організаційних відносин з академічної доброчесності.

Розуміння цінності академічної доброчесності постійно зростало. Так, на різних заходах від науковців, педагогів стали луhati заяви, що для ефективної боротьби з академічною недоброчесністю в Україні важливо переходити від декларацій до реальних дій. Зазначалося, що в контексті освітніх реформ першочерговим є впровадження системного викладання принципів академічної доброчесності у ЗВО – не лише для викладачів, а й для студентів. При цьому вивчення окремого навчального курсу з академічної доброчесності має сприяти формуванню етичної відповідальності майбутніх фахівців і забезпеченню дотримання норм Закону № 2145-VIII [29, с. 92]. Дійсно, окремий курс дозволив би не лише ознайомити студентів із базовими принципами доброчесності, такими як уникнення плагіату, фальсифікацій чи списування, але й вплинув на формування культури відповідального ставлення до навчання та наукової діяльності. Такий підхід поступово став невід'ємною частиною освітнього процесу в кожному ЗВО. Крім того, стали з'являтися тренінги, курси, семінари, на яких роз'яснялися правила академічної доброчесності. Це вказує на формування освітніх відносин щодо формування культури та стандартів академічної доброчесності.

З метою задоволення постійно зростаючих потреб у справедливому освітньому процесі в 2023 р. НАЗЯВО було розроблено та прийнято «Порядок

розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації», затвердженого протоколом НАЗЯВО № 16 (45) від 24.10.2023. Так, скарга/повідомлення щодо наявності у дисертації на здобуття ступеня доктора філософії та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації може бути подана до НАЗЯВО будь-якою особою, яка є суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності, будь-якою фізичною (юридичною) особою, радою, в якій проводився захист докторської (кандидатської) дисертації [131].

Значення процедури розгляду скарг і повідомлень про факти академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації складно переоцінити. Вона набула особливої важливості як для окремих учасників освітнього процесу, так і для всієї системи вищої освіти та науки України. Наявність прозорої, чітко визначеної та нормативно врегульованої процедури створила умови, за яких кожен учасник освітнього процесу має гарантії того, що факти порушень академічної доброчесності можуть бути розглянуті в установленому порядку, з дотриманням принципів об'єктивності, неупередженості та права на захист. Зокрема, це забезпечує можливість об'єктивного оцінювання результатів дисертаційних досліджень і зміцнює довіру до академічних інституцій. У цьому вбачається інституалізація адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, які супроводжуються елементами зовнішнього контролю за якістю освітнього процесу. Водночас формується окрема категорія процедурних адміністративно-правових відносин, що регулюють притягнення до відповідальності за порушення у цій сфері.

В умовах воєнного стану питання забезпечення академічної доброчесності набуло особливої актуальності. На тлі боротьби за незалежність і збереження національної ідентичності освіта постала як ключовий елемент інтелектуального та морального фронту спротиву.

У цей складний для держави період особлива увага приділяється дотриманню академічних стандартів, оскільки якісна та доброчесна освіта є основою для відновлення, сталого розвитку та зміцнення української держави. Так, 30.11.2023 відбулося засідання Комітету з питань етики, за підсумками якого були затверджені

Рекомендації щодо припинення (обмеження) використання джерел інформації держави-агресора в наукових публікаціях. У цих рекомендаціях простежується як дотримання демократичних засад, так і чітка позиція щодо необхідності відстоювання інформаційного суверенітету та незалежності держави.

Зокрема, рекомендації не встановлюють прямої заборони на використання джерел інформації держави-агресора, однак окреслюють етичні орієнтири, яких мають дотримуватися науковці під час проведення досліджень і оприлюднення їх результатів. Акцентується, що інформаційні, літературні та наукові джерела, створені в умовах суспільства, яке загалом підтримує агресивну політику свого уряду, можуть нести як моральну, так і матеріальну загрозу для українського суспільства. Російська наукова спільнота у цьому контексті не є винятком.

Тому необґрунтоване використання таких джерел може бути проблематичним з точки зору забезпечення наукової об'єктивності, формування цілісного світогляду дослідника, а також з міркувань національної безпеки та подолання наслідків постколоніального мислення у вітчизняній науці. Таким чином, сучасна українська наукова спільнота переорієнтовується на світовий інформаційний простір, дотримуючись етичних стандартів та принципів академічної відповідальності [151].

Отже, в умовах повномасштабної війни академічна доброчесність постає не лише як етична норма, а як стратегічна цінність, що має прямий вплив на національну безпеку, формування інформаційного суверенітету та відновлення незалежної наукової традиції. Рекомендації Комітету з питань етики щодо використання джерел інформації держави-агресора є яскравим прикладом переосмислення наукових підходів у світлі сучасних викликів. Вони вказують на необхідність не лише технічної обґрунтованості використання джерел, а й морально-етичної відповідальності вчених перед суспільством.

06.06.2024 Верховна Рада України (далі – ВРУ) за результатами розгляду в першому читанні прийняла за основу проєкт Закону № 10392. Було зазначено, що прийняття Закону України «Про академічну доброчесність» стане історичним кроком, оскільки аналогів йому не існує в жодній державі європейського простору.

Закон забезпечуватиме можливість підняти на більш високий, відповідний європейським стандартам, рівень культури в усіх закладах освіти і наукових установах, утвердити цінності академічної доброчесності, як в академічному середовищі, так і в суспільстві загалом [30]. Очікується, що прийняття Закону дозволить вивести культуру академічної доброчесності на якісно новий рівень, який відповідатиме провідним європейським та міжнародним стандартам якості освіти. Норми цього проєкту охоплюють всі рівні освіти та наукової діяльності – від шкіл і професійно-технічних закладів до ЗВО та наукових установ.

Узагальнюючи генезис виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, варто підкреслити, що вони продовжують розвиватися. Адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності є динамічними та формуються за такими напрямками: організаційно-управлінські правовідносини з академічної доброчесності; правовідносини відповідальності у сфері академічної доброчесності; внутрішні адміністративні правовідносини на рівні ЗВО; зовнішні правовідносини з академічної доброчесності щодо співпраці із міжнародними організаціями, предметом діяльності яких є якість освіти; процедурні адміністративні правовідносини щодо притягнення до відповідальності у сфері академічної доброчесності. Процес формування та реалізації академічної доброчесності знаходиться в активній фазі розвитку.

Можна виокремити такий генезис виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності. Період з 1991 по 2010 роки – відсутність системного підходу. До початку 2010-х років в Україні не існувало чітко визначеного поняття «академічна доброчесність» як правової категорії. Питання порушення етики в освіті, зокрема плагіат, списування, фальсифікація результатів досліджень визначалось на рівні закладів освіти і, як правило, не несли жодних серйозних правових наслідків. Відсутність належного нормативного регулювання, системного підходу та низький рівень культури академічного письма сприяли поширенню таких явищ, як купівля курсових, дисертацій, «замовні» наукові статті, корупція у процесі оцінювання.

Період з 2010 по 2016 роки – виникнення адміністративних правовідносин академічної доброчесності. З початку 2010-х років у науковій спільноті України почали активніше обговорювати проблему академічної доброчесності, що співпало з процесами модернізації вищої освіти відповідно до європейських стандартів. Активну роль у поширенні ідеї академічної етики почали відігравати бібліотеки, окремі громадські ініціативи, незалежні експертні організації. У 2016 році за підтримки Посольства США в Україні та Американських рад з міжнародної освіти було реалізовано важливі проєкти – SAIUP (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project) та проєкт УБА «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», які стали каталізаторами змін у сприйнятті академічної доброчесності як суспільної цінності.

Період з 2017 по 2019 роки – закріплення академічної доброчесності, як правової категорії та початок формування організаційно-управлінських адміністративних правовідносин з академічної доброчесності. Важливою віхою стало прийняття Закону № 2145-VIII у 2017 році, який у ст. 42 вперше юридично закріпив поняття академічної доброчесності, її принципи та перелік порушень. Це стало основою для розробки політик доброчесності у ЗВО, створення внутрішніх положень, комісій з етики та механізмів реагування на порушення. У 2019 році повноцінно запрацювало НАЗЯВО, однією з ключових функцій якого є моніторинг та контроль за дотриманням академічної доброчесності, зокрема під час акредитації освітніх програм, розгляду дисертацій, перевірки скарг на академічні порушення.

Період з 2019 по 2024 роки – формування процедурних адміністративних правовідносин щодо притягнення до відповідальності у сфері академічної доброчесності. У 2020-х роках НАЗЯВО розробило власний порядок розгляду скарг на академічний плагіат, фабрикацію та фальсифікацію, що посилює механізми притягнення до відповідальності порушників. Також у ЗВО стали поширеними системи антиплагіатної перевірки, курси з академічного письма, формування «кодексів честі». Набуття академічної доброчесності нового виміру – як інтелектуальний і моральний фронт боротьби за національну ідентичність та

інформаційну національну безпеку. У 2023 році Комітет з етики НАЗЯВО ухвалив Рекомендації щодо припинення (обмеження) використання джерел держави-агресора в наукових публікаціях, підкреслюючи важливість етичної позиції науки в умовах війни.

Саме в останній період з'явилася значна кількість наукових публікацій, присвячених дослідженню правової природи поняття «академічна доброчесність». Серед них варто виокремити працю В. І. Сацика, який слушно підкреслив, що трансформація цінностей – від декларативних заяв до реальних дій, а також їхнє відстоювання в умовах зовнішнього тиску та труднощів – вимагає рішучості, цілеспрямованості та мужності [157]; В. І. Теремецького (у співавторстві з іншими науковцями), який, проаналізувавши положення ч. 2–3 ст. 42 Закону № 2145-VIII, запропонував класифікацію правил академічної доброчесності за такими групами: 1) правила, що стосуються стандартів охорони авторського права; 2) правила, пов'язані зі стандартами освіти; 3) правила щодо стандартів достовірності інформації [210, с. 284]; І. Осадченко та Р. Маслюк, які на основі аналізу наукових джерел та емпіричних даних розкрили сучасну сутність понять «академічна доброчесність» і «недоброчесність» та окреслили дискусійні аспекти досліджуваної проблематики [110] а також інших дослідників.

Автор цього дослідження також опублікував одну з перших своїх праць, у якій, на основі аналізу наукових джерел дослідив сутність поняття «академічна доброчесність» та встановив дуалістичну природу цього феномену як суспільного явища [17].

1.2. Поняття та характеристика адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні

Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні є різновидом адміністративно-правових, зокрема освітніх правовідносин. Вони виникають під час реалізації державної політики у сфері

освіти, спрямованої на утвердження принципів чесності, прозорості, відповідальності та етичності в науковій і освітній діяльності. У зв'язку з цим доцільним є визначення сутності адміністративно-правових відносин загалом, адміністративно-правових відносин у сфері освіти зокрема, а також виокремлення їх спеціального різновиду – адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності. Адже більшість правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності за своєю сутністю є адміністративно-правовими [21, с. 12].

Адміністративно-правові відносини – це форма соціальної взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління, що виникає на підставі адміністративно-правових норм, з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої мають суб'єктивні права і несуть юридичні обов'язки [4, с. 96]. Відносини, що складають предмет адміністративного права України, окреслюються: 1) суспільними відносинам, що виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод та законних інтересів приватних осіб у процесі надання адміністративних послуг; 2) адміністративною діяльністю суб'єктів публічної адміністрації щодо здійснення публічної управлінської (виконавчо-розпорядчої) діяльності: у процесі виконавчої діяльності суб'єкти публічної адміністрації забезпечують публічне виконання законів на території всієї держави; розпорядча діяльність полягає в ухваленні суб'єктами публічної адміністрації підзаконних нормативно-правових адміністративних актів на основі та з виконання законів [5, с. 29]. Досліджуючи адміністративні правовідносини О. В. Харитнова визначила, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані правовими нормами відносин, що виникають та існують між суб'єктами публічного права, і спрямовані на впорядкування стосунків у суспільстві, забезпечення засобами державного примусу правопорядку, добробуту та безпеки громадян і суспільства [181, с. 7]. Отже, сфера адміністративного права України охоплює ті суспільні відносини, які виникають у контексті реалізації функцій публічної адміністрації. До таких відносин, зокрема,

належать: правовідносини, що формуються під час забезпечення органами публічної влади прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб, зокрема в процесі надання адміністративних послуг; управлінська діяльність органів публічної адміністрації, що проявляється у виконанні ними повноважень у сфері публічного управління, яка має виконавчо-розпорядчий характер. Основною ознакою правової природи адміністративних правовідносин є те, що в них обов'язково бере участь суб'єкт публічного права.

Водночас адміністративні правовідносини знаходяться у постійному розвитку. Так, новітні тенденції науки адміністративного права полягають в тому, що предметом галузі є власне не тільки відносини державно-владного управління (згідно радянської правотворчої та правозастосовної традиції), а й людино-орієнтована діяльність публічної адміністрації, зокрема по забезпеченню інтересів і потреб осіб, надання сервісних послуг, інших адміністративних зобов'язань публічної адміністрації перед суспільством; відповідальність влади перед соціумом за бездіяльність чи порушення прав приватних суб'єктів [62, с. 191]. Це простежується і в сфері адміністративно-правового регулювання відносин освіти, зокрема академічної доброчесності. Остання сфера є найбільш близькою до людини – студентів, аспірантів, науковців та педагогів. Правовідносини академічної доброчесності спрямовуються як на підтримку якості освітнього процесу, так і захисту дослідників, що самостійно та прозору здійснюють наукові пошуки, не використовуючи технології фальсифікації, плагіату тощо. Тому ці відносини формуються на різних рівнях, пов'язаних із освітньою, науковою діяльністю. Водночас формування та реалізація політики академічної доброчесності неможливо поза публічного управління.

При цьому адміністративно-правові відносини у сфері публічного управління – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, що складаються у сфері публічного управління, однією із сторін яких завжди є орган влади, наділений владними повноваженнями для реалізації (захисту) прав і свобод людини і громадянина [101, с. 254]. Головною метою таких відносин є організація належного функціонування системи публічного управління та забезпечення

реалізації і захисту прав і свобод громадян. З огляду на те, що система освіти є складовою частиною публічної сфери та здійснюється під контролем і за участі органів державної влади, логічним є розгляд адміністративно-правових відносин у сфері освіти як окремого, спеціалізованого напрямку в межах загальної структури публічного управління. В цій сфері і формуються відносини управління процесу підтримки академічної доброчесності, зокрема розробка єдиних стандартів розуміння академічної доброчесності, правил її підтримки, запобіганню правопорушень тощо.

На думку М. Русина адміністративні правовідносини у сфері вищої освіти – це суспільні відносини, що виникають у галузі державного управління вищою освітою, врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами, наділені компетенцією, визначеною нормами адміністративного права, з приводу нематеріальних та матеріальних благ з метою задоволення публічних чи суб'єктивних інтересів [153, с. 186]. Отже, адміністративні правовідносини у сфері вищої освіти становлять окремий різновид адміністративно-правових відносин, що формуються у межах державного управління цією галуззю. Ці відносини спрямовані на задоволення як публічних інтересів, так і приватних. Їх особливість полягає в тому, що вони виникають у освітній сфері.

І. І. Литвин пропонує під адміністративно-правовими відносинами у сфері освітніх послуг вважає врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що складаються у сфері діяльності виконавчої влади з приводу реалізації конституційних гарантій у галузі освіти, що надається відповідно до вимог державних стандартів, учасники яких виступають носіями відповідних прав та обов'язків [93, с. 94]. Виходячи з цього визначення можна виокремити таку ознаку адміністративних правовідносин у сфері освітніх послуг є відповідність їх певним стандартам. Крім того, обов'язковим суб'єктом цих правовідносин є суб'єкт, що має владні повноваження.

Ю. Фролов підкреслює, що адміністративно-правові відносини, що виникають за участі ЗВО, можуть бути визначені як урегульовані адміністративно-правовими нормами соціальні відносини, зумовлені завданням організуючого та виконавчо-

розпорядчого впливу органів державної влади і публічного управління на інших суб'єктів освітньої діяльності [180, с. 89]. У цьому визначенні первинним є виокремлення імперативних засад освітньої діяльності, водночас вона не позбавлені і диспозитивних проявів. Отже, правовідносини у сфері освітньої діяльності можуть характеризуватися як приватноправові, так і публічно-правові. Щодо цього Ю. І. Чалий вказує, що попри надану законодавством академічну свободу профільна діяльність закладів освіти піддається досить жорсткому нагляду, який здійснюється спеціалізованими державними органами та громадськими інституціями, а тому однією з ознак освітніх послуг є наявність публічного контролю за їх наданням [185, с. 62]. Наявність публічного контролю та нагляду чітко вказує, що ці відносини формуються на імперативних засадах, а отже мають адміністративно-правову природу.

В аспекті конституційного права освітні правовідносини розглядає О. О. Кулініч. Так, освітні правовідносини – це врегульовані нормами освітнього права суспільні відносини, що виникають під час реалізації конституційного права на освіту між особою, що навчається (її законними представниками), освітньою установою та педагогічними (науково-педагогічними) працівниками у зв'язку з оволодінням цією особою знаннями, уміннями, навичками, визначеними стандартами освіти [88, с. 229]. Наведений підхід є дещо звуженим, оскільки не визначає особливості публічного управління у сфері освіти. Водночас воно є базовим в утворенні та реалізації цих правовідносин, оскільки конституційне право на освіту є підґрунтям для формування освітніх відносин у державі загалом. Так, право на освіту в своїй основі є одним із фундаментальних природних прав людини [86, с. 33].

Звужений підхід до визначення освітніх правовідносин пропонує Я. О. Тицька. Дослідниця вказує, що освітні правовідносини доцільно визначити як дійсно унікальні, самостійні відносини, які регулюються нормами освітнього права та виникають між особою, яка навчається, та педагогічним працівником в межах закладу освіти у зв'язку із оволодінням цією особою знаннями, уміннями, навичками, ключовими компетенціями, що визначені стандартами освіти [173,

с. 117]. На нашу думку, освітні правовідносини мають ширший характер. Вони охоплюють не лише внутрішні відносини, що виникають безпосередньо у закладах освіти різного рівня між учасниками освітнього процесу, а й зовнішні – пов’язані з публічним управлінням освітою, її фінансуванням, створенням і функціонуванням освітніх інформаційних систем, забезпеченням якості освіти, реалізацією державної освітньої політики тощо. Тому під адміністративно-правовими відносинами у сфері надання освітніх послуг пропонуємо розуміти регламентовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності виконавчої влади задля реалізації конституційних гарантій у цій сфері, які надаються відповідно до вимог державних стандартів, в яких беруть участь суб’єкти, котрі мають взаємні права й обов’язки [197, с. 3].

Різновидом адміністративно-правових відносин у сфері освіти є адміністративні правовідносини з академічної доброчесності. Зв’язок між освітніми правовідносинами та адміністративними правовідносинами з академічної доброчесності обумовлений тим, що в них існує єдиний об’єкт суспільних відносин, а ось предмет цих відносин конкретизується відповідно до відносин з академічної доброчесності. Слід звернути увагу, що об’єктом адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг є частина загально-публічних потреб та інтересів, що реалізуються та споживаються, а також забезпечуються фізичними та (або) юридичними особами (суб’єктами) за допомогою норм адміністративного права з метою забезпечення освітньої політики держави та сталого розвитку суспільства [94, с. 117]. Зокрема, до публічних потреб та інтересів відноситься і якість освіти, що забезпечується саме завдяки академічній доброчесності.

При виокремленні правовідносин, що виникають у сфері забезпечення академічної доброчесності, із загальної категорії адміністративно-правових відносин у сфері освіти, необхідно враховувати, що освітній процес є динамічним, багаторівневим і тривалим за своєю сутністю. Його здійснення базується на визначених правилах, стандартах та принципах, серед яких академічна доброчесність займає ключове місце. Вона виступає фундаментальною засадою,

що забезпечує якість освіти, легітимність її результатів і довіру до системи освіти загалом. У зв'язку з цим академічна доброчесність є органічним та невід'ємним елементом освітніх правовідносин.

Академічна доброчесність є складною міждисциплінарною категорією, яка поєднує в собі етичні норми й правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі та механізми й інструменти, за допомогою яких останні реалізуються на практиці [172, с. 194]. При дотриманні академічної доброчесності виникають відповідні правовідносини, зокрема при здійсненні контролю за освітнім процесом. Ці правовідносини мають владний характер: освітні заклади, міністерства, органи контролю й нагляду наділені повноваженнями приймати рішення щодо академічних порушень, що може включати анулювання результатів навчання, скасування наукових звань чи дисциплінарні стягнення. Наприклад, у наказі МОН України від 24.04.2025 № 621 було прийнято рішення щодо позбавлення ступеня кандидата наук за порушення правил академічної доброчесності. При цьому наукові звання були присуджені у 2013 р., 2015 р., 2020 р., 2021 р. [139]. Отже, правовідносини у сфері академічної доброчесності мають власну специфіку, зокрема сприяють дотриманню етичних норм у науковій та освітній діяльності. Їх особливість в тому, що вони є різновидом адміністративних освітніх правовідносин, основною метою яких є забезпечення якості освіти, дотримання академічних стандартів та наукових і освітніх етичних норм.

З метою виявлення характеристик та визначення адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності звернемось до аналізу видів освітніх правовідносин. Завдяки застосуванню дедуктивного методу можна виокремити правовідносини академічної доброчесності від освітніх правовідносин як самостійну правову категорію.

С. І. Мандрик пропонує таку класифікацію адміністративно правових відносин за: місцем їх виникнення, мети, змісту, кількістю адміністративно-правових суб'єктів та адміністративно-правового статусу суб'єктів відносин [97, с. 197]. На думку В. Д. Філіппової, освітні правовідносини поділяються на два типи: пов'язані з організацією та управлінням освітньої діяльності; відносини

матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу [178, с. 106]. Я. О. Тицька пропонує класифікацію освітніх правовідносин за кількома критеріями. По-перше, за кількістю суб'єктів вона виокремлює: 1) двосторонні правовідносини, що виникають, наприклад, між здобувачем освіти та закладом освіти в частині отримання документа про освіту; 2) тристоронні правовідносини, які складаються між закладом освіти, педагогічним працівником та здобувачем освіти; 3) багатосторонні правовідносини, які виникають, зокрема, між ЗЗСО, дошкільним закладом, закладом позашкільної освіти, педагогічними працівниками, здобувачем освіти та його батьками чи іншими законними представниками.

По-друге, за обсягом правового регулювання освітні правовідносини поділяються на: ті, що регулюються виключно чинним освітнім законодавством; такі, що регулюються як чинним освітнім законодавством, так і локальними правовими актами закладу освіти; відносини, врегульовані чинним законодавством, локальними актами (статут, правила внутрішнього розпорядку) та двосторонніми угодами.

По-третє, за критерієм платності освітніх послуг правовідносини поділяються на платні та безоплатні. По-четверте, за змістом освітні правовідносини розмежовуються на: матеріальні, що виникають на основі норм матеріального права; процедурні, які є похідними від норм матеріального права та регламентують порядок реалізації матеріальних прав і обов'язків [173, с. 115]. Враховуючи наведене, можна стверджувати, що адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності також можуть класифікуватися на: матеріальні та процедурні, а також правовідносини щодо організації публічного управління у цій сфері та правовідносини, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням реалізації академічної доброчесності.

Правовідносин у сфері академічної доброчесності охарактеризовані у ст. 2 проекту Закону № 10392, де зазначено, що вони виникають у зв'язку із провадженням академічної діяльності, яка включає: наукову, науково-педагогічну, педагогічну, викладацьку діяльність; навчальну діяльність здобувачів освіти; освітню діяльність закладів освіти, наукових установ; діяльність, пов'язану із

присудженням наукових ступенів і ступенів освіти, присвоєнням вчених і педагогічних звань, кваліфікаційних категорій тощо. Крім того, зазначений Закон не поширюється на відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав [144].

Отже, адміністративні правовідносини у сфері академічної доброчесності виникають і реалізуються протягом усього процесу наукової, освітньої та творчої діяльності. Вони пов'язані з організацією, встановленням і дотриманням стандартів, правил та процедур, що регулюють принципи академічної доброчесності. Ці правовідносини охоплюють як нормотворчу діяльність у закладах освіти та наукових установах, так і практичні аспекти: застосування механізмів контролю, запобігання порушенням, відповідальність за недотримання вимог академічної етики, а також формування культури доброчесності в академічному середовищі.

Основоположними адміністративно-правовими відносинами у сфері академічної доброчесності є відносини із забезпечення та організації процесу дотримання академічної доброчесності. Загалом адміністративні правовідносини за своїм природним змістом є організаційними та спрямовані на формування і реалізацію відповідного управління, контролю та нагляду за певною сферою. Вони виникають, змінюються та припиняються у процесі здійснення публічного адміністрування. Такі правовідносини характеризуються обов'язковою участю суб'єкта владних повноважень, що має відповідні повноваження. До учасників адміністративно-правових відносин відносяться також фізичні та юридичні особи, які вступають у взаємодію з органом влади з метою реалізації своїх прав чи виконання обов'язків. Саме цим відрізняються адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності від суміжних відносин.

Відносини у сфері академічної доброчесності є достатньо новими, тому їх формування залежить від управлінського впливу органів виконавчої влади на утворення відповідних стандартів та правил у цій сфері. Загалом органи виконавчої влади, зокрема МОН України та НАЗЯВО, здійснюють формування та реалізацію політики у сфері академічної доброчесності в межах загальної державної освітньої

політики. Такий підхід відповідає загальноприйнятій міжнародній практиці. Зокрема, у США сформовано та впроваджено політику дотримання норм академічної чесності, яку реалізують через відповідні науково-дослідні та федеральні агентства [33, с. 145].

Крім того, до складу адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності слід віднести внутрішні організаційні відносини, що виникають на рівні закладів освіти у процесі створення внутрішньої системи управління академічною доброчесністю, формування відповідних органів (комісій, уповноважених підрозділів) та розроблення й упровадження локальних нормативно-правових актів, які регламентують порядок дотримання, забезпечення та контролю академічної доброчесності в межах відповідного закладу.

Крім того, можна виокремлювати внутрішні організаційні відносини на рівні відповідного закладу освіти щодо створення системи органів управління відносинами з академічної доброчесності на рівні відповідної установи та формування внутрішніх актів, що регулюють відносини у сфері академічної доброчесності. Так, у ч. 2 ст. 12 проєкту Закону № 10392 передбачено, що система забезпечення академічної доброчесності у закладі освіти, науковій установі повинна включати: внутрішню політику формування, забезпечення та популяризації академічної доброчесності; заходи, спрямовані на формування та утвердження культури академічної доброчесності; порядок формування уповноважених органів; функції та відповідальність уповноважених суб'єктів; процедуру розгляду повідомлень про порушення академічної доброчесності тощо [144].

Поряд із правовідносинами, що стосуються організації управління процесом забезпечення академічної доброчесності, слід виокремити також пов'язані з ними регулятивні адміністративно-правові відносини. Останні у цій сфері відображають здійснення позитивної управлінської діяльності органів публічного управління, спрямованої на створення умов для дотримання принципів академічної доброчесності. До них можна віднести відносини, що виникають при: нормативному визначенні поняття, елементів та сутності академічної

добročесності; акредитаційній, звітній та нормотворчій діяльності НАЗЯВО; проведенні наукових конференцій і громадських обговорень на запит суб'єктів цих правовідносин; формування та функціонування системи органів, що реалізують державну політику в сфері академічної доброчесності. Результативність регулювання у сфері академічної доброчесності значною мірою визначається якістю правотворчого процесу, чіткістю формулювання цілей, методів та інструментів, а також узгодженістю дій інституцій, відповідальних за реалізацію відповідної політики [197, с. 4].

Варто підкреслити, що адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення та організації процесу дотримання академічної доброчесності, а також регулятивні відносини у цій сфері є базовими (основними). Вони покликані забезпечити ефективне управління процесами адміністрування в зазначеній сфері, а також їх належну правову регламентацію. Такі відносини виникають як на рівні державного управління, так і на рівні управлінських органів закладів освіти.

Можна виокремити правовідносини, спрямовані на запобігання академічному плагіату та іншим формам наукової недоброчесності. Такі правовідносини слід розглядати у контексті профілактичної діяльності у сфері забезпечення академічної доброчесності. Як зазначає К. Л. Бугайчук, профілактика адміністративних проступків – це соціально спрямована діяльність держави, її органів, посадових осіб, громадських організацій і окремих громадян, що полягає у виявленні причин та умов вчинення адміністративних проступків, усуненні факторів, які сприяють формуванню антигромадських установок особи, ліквідації адміністративної деліктності як соціального явища, а також забезпеченні прав і свобод громадян у процесі здійснення такої діяльності [26, с. 12].

Так, профілактика плагіату та інших порушень академічної доброчесності може здійснюватися на різних рівнях: державному, інституційному (рівень закладів освіти) та індивідуальному – з боку здобувачів освіти, наукових та педагогічних працівників. Зокрема, на рівні закладів освіти можна організувати профілактику поширення плагіату, проводити роз'яснювальну роботу, пояснювати сутність такого негативного явища, наголошувати на методах недопущення

плагіату та шляхах боротьби з ним, принципах правомірного використання чужих текстів тощо [19, с. 12]. Цікавою в цьому аспекті є праця В. І. Теремецького та О. Є. Аврамової, у якій дослідники проаналізували сучасні проблеми юридичної практики у сфері академічного плагіату в Україні. Зокрема, ними було виокремлено та охарактеризовано такі види порушення академічної доброчесності, як простий і грубий академічний плагіат, а також розмежовано авторську позицію та можливий прояв академічного плагіату у випадках неправильного перекладу або його хибного тлумачення [170]. Вважаємо, що ефективна протидія академічному плагіату має ґрунтуватися на поєднанні правових, економічних і технологічних інструментів у взаємодії з комплексом заходів морального впливу, що разом становлять основу сучасної технології боротьби з цим явищем [18, с. 518].

Отже, можна виділити такі адміністративні правовідносини у сфері академічної доброчесності, як профілактичні правовідносини, спрямовані на попередження порушень академічної доброчесності. Ці правовідносини можна охарактеризувати як додаткові до основних, зокрема організаційно-управлінських, регулятивних відносин у сфері академічної доброчесності.

Окремо можна виділити процедурні адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності. Процедура розгляду порушення правил академічної доброчесності може включати такі етапи: 1) формування комісії (постійно діюча або тимчасова комісія для розгляду конкретного випадку порушення); 2) повідомлення особи (особа, яку підозрюють у порушенні, має бути завчасно повідомлена про подання скарги та ознайомлена з процедурою розгляду); 3) розгляд справи по суті (проводиться всебічне й об'єктивне дослідження обставин, аналіз публікацій та залучення фахівців у разі потреби); 4) підготовка звіту (комісія складає структурований звіт (вступ, опис, мотивувальна та резолютивна частини)); 5) прийняття та виконання рішення (рішення уповноваженого органу є обов'язковим до виконання, але може бути оскаржене із подальшим розглядом) [23, с. 251]. Адміністративні процедурні правовідносини у сфері академічної доброчесності виникають та реалізуються щодо проведення процедури перевірки на якість наукових текстів, здійснення наукового процесу в

межах процедури із дотриманням норм академічної доброчесності. Ці правовідносини можна охарактеризувати як основні правовідносини у сфері академічної доброчесності.

Варто підкреслити і значення таких адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності як контроль. Контроль за дотриманням академічної доброчесності може проводитися на рівні закладу освіти, органів публічного управління та громадськості. Контроль – це діяльність уповноважених органів або посадових осіб, спрямована на перевірку відповідності діяльності суб'єктів встановленим нормам, правилам і стандартам з метою забезпечення належного виконання завдань і функцій. Контроль передбачає регулярну перевірку, моніторинг та оцінку діяльності суб'єктів [105, с. 309]. Правовідносини щодо державного контролю у сфері академічної доброчесності виникають та реалізується в межах діяльності Комітету з питань етики НАЗЯВО.

Контроль за академічною доброчесністю може здійснюватися і ЗВО. ЗВО, як правило, використовують такі види контролю: вхідний (нульовий); поточний; підсумковий (різновидом якого є семестровий та підсумкова атестація) [194, с. 289]. Окремим напрямом забезпечення академічної доброчесності є контроль якості академічних текстів, що може здійснюватися із використанням спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення текстових збігів та ознак плагіату. Так, постачальниками послуг з виявлення плагіату в наукових роботах вже розроблено певні програми для перевірки текстів, зокрема: GPTZero; AI Writing Check; CrossPlag; OpenAI. Усі ці інструменти базуються на використанні ШІ, що дає можливість розрізняти текст написаний людиною від написаного ШІ [177]. Наведене доводить, що ефективна реалізація правовідносин у сфері контролю за дотриманням академічної доброчесності неможлива без належного матеріально-технічного забезпечення, зокрема інструментів для перевірки академічних текстів і забезпечення прозорості процедур оцінювання.

У сфері академічної доброчесності існує і громадський контроль. Цей контроль є необхідним як суспільству, так і державній владі. Такий контроль вигідний і самій державі, адже є стимулом, що спонукає її постійно

вдосконалюватися. На підтвердження цьому зазначимо, що: по-перше, громадський контроль у досліджуваній сфері – це впливова сила, яка спонукає посадових осіб корегувати свої дії, проявляти власну відповідальність і компетентність; по-друге, громадський контроль у сфері забезпечення академічної доброчесності допомагає вести відкритий і чесний діалог із владою про стратегію і тактику розвитку країни [15, с. 127].

Узагальнено можна зазначити, що адміністративні правовідносини у сфері організації громадського контролю охоплюють три послідовні стадії його реалізації: 1) отримання необхідної інформації щодо діяльності відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування; 2) аналіз і оцінка цієї інформації з метою виявлення потенційних порушень; 3) реагування на встановлені порушення законодавства задля забезпечення гарантій прав і свобод людини і громадянина [45, с. 108].

Виходячи з наведеного, адміністративно-правові відносини контролю у сфері академічної доброчесності – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що виникають і реалізуються між органами виконавчої влади, керівництвом ЗВО, науковими установами, здобувачами освіти, науковими та педагогічними працівниками в процесі здійснення заходів із забезпечення, підтримки та контролю дотримання академічної доброчесності.

Як вже зазначалося, ефективна реалізація адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності є неможливою без належного матеріально-технічного забезпечення. Як вказує А. А. Манжула, фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ України являє собою комплекс визначених на нормативно-правовому рівні заходів із постачання таким установам ресурсів фінансового (грошового) та матеріально-технічного характеру задля забезпечення їх нормального функціонування, підвищення ефективності їх діяльності та виконання покладених на них завдань [98, с. 42]. Забезпечення ефективної діяльності у сфері академічної доброчесності потребує належного фінансування та матеріально-технічних ресурсів. Так, заклади освіти та органи державного управління можуть реалізовувати повноцінний

контроль за дотриманням принципів академічної доброчесності лише за умови доступу до відповідного програмного забезпечення, зокрема систем виявлення текстових збігів (антиплагіатних програм). Використання таких технологій вимагає укладення ліцензійних угод, що передбачає фінансові витрати на придбання та обслуговування програмних продуктів. Окрім того, технічне забезпечення включає наявність сучасного комп'ютерного обладнання, доступу до наукових баз даних, кваліфікованого персоналу, здатного інтерпретувати результати перевірок та здійснювати експертизу. Без наявності таких ресурсів забезпечити належний рівень академічної доброчесності фактично неможливо.

Поряд із технічними перевагами таких систем важливо усвідомлювати і певні ризики, пов'язані з їхньою абсолютизацією. Надмірна залежність від програмних алгоритмів може звести академічну доброчесність до формальної відповідності показникам «оригінальності», що суперечить її етичній суті. Крім того, програмні продукти не завжди здатні враховувати особливості гуманітарного письма, інтертекстуальність, цитування з первинних джерел чи специфіку наукової традиції в різних дисциплінах. Отже, доцільно поєднувати цифрові інструменти з культурними підходами до формування доброчесної академічної поведінки [15, с. 178]. Тому з відповідними програмами необхідно підготувати і кадровий склад, що мав би можливість, знання і досвід. Отже, матеріально-технічне та фінансове забезпечення дотримання академічної доброчесності становить сукупність заходів, закріплених на нормативно-правовому рівні, які спрямовані на надання закладам освіти та науковим установам необхідних фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

Особливість адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності полягає у специфіці юридичних фактів, які зумовлюють їх виникнення, зміну та припинення. Як відомо, з моменту появи в реальних суспільних відносинах юридичних фактів, передбачених у гіпотезі правової норми, така норма набуває чинності: в одних випадках це надає суб'єктам можливість реалізувати свої права й обов'язки, в інших – породжує нові суб'єктивні права та юридичні обов'язки, передбачених диспозицією норми [36, с. 222]. У контексті

академічної доброчесності такими юридичними фактами можуть бути, зокрема, виявлення факту плагіату, подання наукової роботи до перевірки, звернення із заявою про порушення етичних стандартів, а також акти реагування адміністрації ЗВО або відповідних контрольних органів.

Як і будь-яка категорія соціально-правової дійсності, юридичний факт має дві взаємопов'язані складові: матеріальну та нормативну (формально-юридичну). Матеріальна складова полягає в тому, що юридичні факти є елементами об'єктивної реальності, подіями або діями, які реально відбуваються у суспільному житті. Натомість нормативна складова означає, що ці об'єктивні явища можуть бути піддані правовій оцінці, тобто кваліфіковані відповідно до норм права. Саме ця кваліфікація визначає, чи має факт юридичне значення, уможливаючи його включення в механізм правового регулювання [54, с. 27].

Враховуючи наведене, слід зазначити, що адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності виникають, змінюються та припиняються на підставі специфічних юридичних фактів. Зокрема, процес створення наукової праці є підставою застосування правил академічної доброчесності. Факт порушення встановлених правил академічної доброчесності у процесі здійснення наукової чи освітньої діяльності є юридичною підставою для виникнення процедурних адміністративно-правових відносин щодо притягнення винної особи до відповідальності. Відтак, особливість адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності полягає у специфіці юридичних фактів, що зумовлюють їх виникнення, зміну та припинення.

Узагальнюючи наведене, можна сформулювати поняття та визначити основні характеристики адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. Це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, що виникають між органами державної влади, суб'єктами освітнього процесу щодо формування та реалізації політики підтримання якості освітнього процесу, розробки стандартів та правил академічної доброчесності, забезпечення, дотримання, контролю та відповідальності за порушення засад академічної доброчесності. Адміністративні правовідносини у цій

сфері є різновидом публічно-правових відносин, які виникають у процесі реалізації державної політики у сфері освіти та науки.

Правовідносини у сфері академічної доброчесності також є різновидом освітніх правовідносин, мають похідний та залежний характер, оскільки виникають виключно в межах реалізації освітнього процесу та є невіддільно пов'язаними із його змістом, формами організації та колом учасників. За відсутності освітнього процесу та його суб'єктів питання дотримання або порушення академічної доброчесності не виникає. Реалізація правовідносин з академічної доброчесності залежить від фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Так, є залежність реалізації цих правовідносин від наявних цифрових активів відповідних суб'єктів освітнього процесу, зокрема систем виявлення текстових збігів (антиплагіатних програм); наявності кваліфікованого персоналу щодо подолання явищ академічної недоброчесності.

Адміністративні правовідносини у сфері академічної доброчесності знаходяться у стадії формування, а тому мають динамічний характер розвитку. Вони потребують подальшого дослідження. Ці відносини мають міждисциплінарні зв'язки, а тому можуть бути предметом пізнання різних галузей наукової діяльності. Вони виникають на підставі специфічних юридичних фактів, пов'язаних із виникненням діяльності щодо організації, забезпечення, контролю у сфері академічної доброчесності.

Адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності залежно від їх цільового призначення можуть поділятися на:

1) основні адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності:

- організаційно-управлінські правовідносини академічної доброчесності (виникають на двох рівнях державного управління та управління органів закладів освіти);

- регулятивні правовідносини у сфері академічної доброчесності;

- адміністративні правовідносини контролю у сфері академічної доброчесності – це врегульовані суспільні відносини, нормами адміністративного

права, що виникають та реалізуються між органами виконавчої влади, керівництвом закладів освіти, науковими установами, здобувачами освіти, педагогічними працівниками у процесі підтримки академічної доброчесності;

– адміністративні процедурні правовідносини у сфері академічної доброчесності виникають та реалізуються щодо проведення процедури перевірки на якість наукових текстів, здійснення наукового процесу в межах процедури із дотриманням норм академічної доброчесності;

2) додаткові адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності:

– адміністративні правовідносини у сфері академічної доброчесності як профілактичні відносини, спрямовані на попередження порушень академічної доброчесності.

1.3. Структура адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні

Характеристика адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності не буде повною без виокремлення особливостей їхньої структури. Будь-які адміністративні правовідносини є різновидом правовідносин, що мають свою унікальну структуру [58, с. 67]. У правовій науці існують різні підходи до визначення структури правовідносин. Цей теоретичний дискурс детально проаналізовано у роботах В. І. Теремецького, який узагальнив основні наукові погляди стосовно структури правовідносин: 1) структура правовідносин включає суб'єкта (учасника, наділеного суб'єктивними правами й обов'язками), об'єкт (предмет або благо, з приводу якого виникають відносини) та зміст (сукупність прав і обов'язків, що реалізуються у відповідній поведінці); 2) структура правовідносин складається із суб'єкта, об'єкта, зміста правовідносин, а також юридичного факту як підстави виникнення правовідносин; 3) структура

правовідносин обмежується лише суб'єктом і змістом; 4) структура правовідносин складається лише з одного елемента – суб'єкта [171, с. 42].

При цьому вчений обґрунтовано підтримує перший підхід, вказуючи на його найбільшу відповідність загальноправовій теорії. Цю позицію поділяє і О. Є. Аврамова, яка стверджує, що структура будь-якого правовідношення охоплює три основні елементи: суб'єкт, об'єкт та зміст [3, с. 147]. При визначенні структури адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності ми також приєднуємося до зазначеної точки зору.

При характеристики адміністративних правовідносин у сфері вищої освіти М. Русин підкреслює, що з огляду на специфіку галузі вищої освіти, освітні правовідносини мають чітко виражений адміністративний характер та виникають не лише між здобувачами вищої освіти та ЗВО, а також і між іншими суб'єктами (наприклад, органами управління вищою освітою та ЗВО чи здобувачами вищої освіти) [153, с. 183]. Це положення є цілком релевантним і для адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, які тісно пов'язані з освітніми правовідносинами. Варто підкреслити, що як для структури адміністративно-правових освітніх відносин загалом, так і для адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності зокрема, базовим елементом є суб'єкт.

Суб'єктами адміністративних правовідносин є органи держави, насамперед органи виконавчої влади, а також внутрішні частини їх апарату, органи громадських організацій, діяльність яких регулюється нормами закону, адміністрація підприємств, установ, організацій, а також органи місцевого самоврядування. Суб'єктами цих відносин треба визнати і структурні підрозділи підприємств, установ, організацій (наприклад, цех, факультет, відділення в лікарні, тощо) [96, с. 68, 69]. До цих суб'єктів можуть належати і заклади освіти. Загалом, адміністративне право наділяє правосуб'єктністю достатньо велике коло учасників суспільних відносин, що обумовлено, передусім, різноманітністю управлінських зв'язків, а також політикою держави [44, с. 214]. Отже, суб'єктом адміністративно-правових відносин є особа, наділена адміністративною правосуб'єктністю (право-,

дієздатністю), яка бере активну участь в адміністративно-правових відносинах, реалізуючи суб'єктивні права чи виконуючи суб'єктивні обов'язки [128, с. 214].

Суб'єктний склад освітніх правовідносин має специфічний характер. Так, О. Я. Кархут зазначає, що до нього, з одного боку, належать здобувачі освіти, а в окремих випадках – і їхні батьки або інші законні представники; з іншого боку – заклади освіти та педагогічні працівники. Освітню правосуб'єктність доцільно визначати як здатність особи мати та реалізовувати освітні права й обов'язки, а також нести юридичну відповідальність у разі їх невиконання [60, с. 92]. Суб'єктами ж відносин, які виникають у сфері освіти, також є: органи управління освітою, органи управління закладом освіти, працівники навчальних закладів (допоміжний персонал), громадські організації, що діють в освітній сфері [59, с. 94]. О. Ф. Мельничук зазначає, що «суб'єкт освітніх правовідносин – це суб'єкт права, який, здійснюючи освітню правосуб'єктність, стає учасником конкретних освітніх правовідносин. За таким критерієм, як ступінь участі суб'єктів у освітніх правовідносинах їх можна поділити на дві групи: суб'єкти основного та додаткового складу. Суб'єктами основного складу, слід вважати особу, яка навчається та заклад освіти, оскільки вони відіграють провідну роль у освітніх правовідносинах і забезпечують їх існування. До суб'єктів додаткового складу пропонуємо віднести тих учасників, які беруть участь лише в окремих видах освітніх правовідносин» [102, с. 56]. Звернемо увагу, що Я. О. Тицька до суб'єктів відносин у сфері освіти відносить учасників суспільних відносин, які вступають у правові зв'язки між собою для створення належних умов для успішної реалізації особою, яка навчається, свого конституційного права на освіту та функціонування усієї системи освіти загалом. Загальний суб'єкт освітніх правовідносин включає осіб залежно від рівня отримуваної ними освіти: діти дошкільного віку, вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти. Особливий суб'єкт освітніх правовідносин охоплює осіб, які мають певні перешкоди у доступі до освіти. Супутніми суб'єктами освітніх правовідносин є батьки та/або законні представники неповнолітніх дітей та цивільно недієздатних осіб [174, с. 11].

Проаналізувавши наведені позиції дослідників щодо суб'єктного складу освітніх правовідносин, можна стверджувати, що попри змістовну наповненість, ці підходи є дещо звуженими. Вони переважно визначають суб'єктів в аспекті характеристики учасників освітнього процесу (здобувачів освіти, педагогічних працівників, закладів освіти). Водночас у наведених позиціях залишено поза увагою така категорія учасників відносин як суб'єкти управління освітньою діяльністю. До таких суб'єктів належать, зокрема, органи державної влади, керівники закладів освіти, наглядові та контрольні структури. Їх участь є невід'ємною складовою функціонування освітньої діяльності та освітнього процесу загалом. Ці суб'єкти формують нормативно-правову базу, здійснюють стратегічне планування, забезпечують контроль за якістю освітніх послуг і сприяють реалізації освітньої політики, зокрема у сфері академічної доброчесності.

Законом № 2145-VIII не визначено окремо суб'єктів управління у сфері освіти. Водночас ч. 2 ст. 5 цього Закону встановлює, що: «Державну політику у сфері освіти визначає ВРУ, а реалізують КМУ, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування» [140]. Водночас у науковій літературі звертається увага на те, що відсутність нормативного визначення поняття «державна освітня політика» зумовила множинність підходів до її тлумачення. Державна освітня політика формується, визначається та реалізується державою в особі відповідних органів усіх гілок влади з метою впорядкування освітніх процесів [145, с. 69]. Отже, положення ч. 2 ст. 5 Закону № 2145-VIII дає підстави стверджувати, що в ньому фактично визначено органи публічного управління освітою. Однак подібне законодавче регулювання піддається науковій критиці. Так, М. І. Легенький зазначає, що попри те, що прийняття Закону № 2145-VIII сприяло усуненню низки суперечностей у нормативному регулюванні, питання чіткого визначення суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері освіти у ньому вирішене лише частково [92, с. 17].

Науковці також визначають, що освітня діяльність є об'єктом публічного управління. І. П'ятничук вказує, що суб'єкти публічного управління вищою

освітою – це державні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство й недержавні організації [111, с. 76]. Н. Б. Чубінська обґрунтовує, що поняття «управління вищою освітою» слід трактувати як діяльність суб'єктів управління різних рівнів, яка в сукупності спрямована на розвиток системи освіти, удосконалення її матеріально-технічної бази та наближення до європейських і світових стандартів з метою досягнення максимально можливого освітнього ефекту [186, с. 24]. Б. В. Деревянко звертає увагу на те, що при підпорядкуванні закладу освіти органам державної влади обсяг його компетенції визначається саме цими органами. Якщо ж заклад освіти надає державним органам освітні послуги з підготовки або перепідготовки кадрів, державний орган виступає як замовник (споживач) таких послуг. У разі, коли заклад освіти є суб'єктом приватної форми власності, він визначає обсяг своєї компетенції відповідно до положень власного статуту. Натомість у разі, якщо заклад освіти має державну форму власності, його компетенцію та компетенцію його органів визначає інший суб'єкт – суб'єкт організаційно-господарських повноважень, яким є орган державної влади або орган місцевого самоврядування, що сам наділений відповідною господарською компетенцією [46, с. 187]. Виходячи з наведених позицій дослідників можна виокремлювати такі рівні управління освітньою діяльністю: 1) державний рівень (публічне управління на рівні держави, регіону, територіальної громади); 2) інституційний рівень (управління в межах окремого закладу освіти); 3) громадський рівень (залучення інститутів громадянського суспільства до забезпечення академічної доброчесності).

Враховуючи визначення суб'єктного складу освітніх правовідносин, можна виокремити й коло суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності. Зокрема, у п. 7 ч. 1 ст. 1 проєкту Закону № 10392 пропонується визначення поняття суб'єктів академічної діяльності, до яких віднесено суб'єктів освітньої діяльності, наукові установи, наукові видавництва, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, здобувачів освіти, вступників, учасників та організаторів конкурсів, а також експертів у сфері освіти і науки [144]. Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про академічну

добročесність» кожен заклад освіти, наукова установа зобов'язаний мати визначену своїми внутрішніми актами систему забезпечення академічної доброчесності як складову внутрішньої системи забезпечення якості освіти, що ґрунтується на цінностях, принципах та правилах академічної доброчесності [144].

Відповідно до ст. 43 Закону України «Про повну загальну середню освіту» суб'єктами правовідносини академічної доброчесності є: 1) здобувачі освіти (учні) (зобов'язані дотримуватись академічної доброчесності); 2) педагогічні працівники (зобов'язані здійснювати дії із дотримання правил академічної доброчесності, можуть нести академічну відповідальність, у разі порушень); 3) керівник закладу освіти (забезпечує реалізацію принципів академічної доброчесності в межах своєї компетенції) [141].

Важливим суб'єктом формування академічної доброчесності у ЗВО є Вчена рада, яка, за чинним законодавством, визначає стратегію і перспективні напрями розвитку освітньої, наукової та інноваційної діяльності ЗВО, визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, обирає за конкурсом таємним голосуванням інших суб'єктів освітніх відносин на посади, зокрема завідувачів кафедр, професорів і доцентів, оцінює науково-педагогічну діяльність структурних підрозділів, присвоює вчені звання професора, доцента тощо. Ще одним органом управління ЗВО є загальні збори (конференція) трудового колективу ЗВО, який погоджує за поданням Вченої ради ЗВО статут ЗВО чи зміни (доповнення) до нього. Одним із ключових суб'єктів формування академічної доброчесності є здобувачі вищої освіти, які зобов'язані виконувати вимоги освітньої програми та дотримуватись академічної доброчесності тощо [154, с. 105].

У розділі 3 листа МОН України «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» від 23.10.2018 № 1/9-650 визначено, що: громадські організації, які працюють у сфері освіти і науки, зокрема, професійні асоціації працівників освіти і науки, органи громадського, зокрема, студентського самоврядування, можуть надавати/готувати рекомендації з питань забезпечення академічної доброчесності, які не мають статусу нормативно-правових документів. ЗВО можуть створювати різні органи для розгляду ймовірних порушень

академічної доброчесності. Це можуть бути відповідні кафедри, загальноуніверситетські чи факультетські комісії, університетські суди тощо. У разі створення комісій варто відокремлювати органи для розгляду порушень з боку здобувачів освіти і наукових та педагогічних працівників. Первинну перевірку на наявність ознак академічного плагіату та самоплагіату мають здійснювати кваліфіковані експерти з використанням рекомендованого ЗВО (науковою установою) програмного забезпечення [193].

Варто звернути увагу, що в «Рекомендаціях для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності», затверджених Рішенням НАЗЯВО від 29.10.2019 (протокол № 11) рекомендується створення спеціалізованих структурних підрозділів та уповноважених комісій, відповідальних за популяризацію принципів академічної доброчесності, їхнє впровадження в освітню та наукову діяльність ЗВО, а також за здійснення наглядових і контролюючих функцій. Зокрема, йдеться про такі форми організаційного забезпечення: групи сприяння академічній доброчесності; постійно діючі університетські комісії з етики та врегулювання конфліктів, персональний склад яких затверджується наказами ректора; а також тимчасові (одноразові) комісії з академічної доброчесності, які створюються за потреби відповідними розпорядчими актами ректора, проректорів, директорів інститутів (деканів факультетів), голів організаційних комітетів конференцій, головних редакторів наукових журналів або голів спеціалізованих учених рад [150].

Проаналізувавши наведене, можна виділити такий суб'єктний склад адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності: 1) здобувачі освіти (є безпосередніми учасниками освітнього процесу; можуть бути як особами, що дотримуються, так і порушують принципи академічної доброчесності; мають право на захист, пояснення своєї позиції у разі звинувачення); 2) наукові та педагогічні працівники (зобов'язані дотримуватись стандартів академічної доброчесності у власній діяльності; можуть бути як порушниками, так і експертами або членами комісій у сфері академічної доброчесності); 3) структурні органи закладів освіти із повноваженнями у сфері

академічної доброчесності (комісії з академічної доброчесності, кафедри, університетські суди, що розглядають випадки порушення та приймають рішення щодо академічної відповідальності); 4) органи студентського самоврядування (приймають участь в комісіях, які розглядають порушення з боку здобувачів освіти та мають представляти інтереси студентства в комісіях академічної доброчесності); 5) незалежні експерти з перевірки на академічний плагіат/самоплагіат; 6) громадські організації та професійні асоціації, що діють у сфері освіти, науки й етики.

Водночас на рівні адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності варто виокремлювати органи публічного управління, що мають повноваження у сфері академічної доброчесності. Так, у ч. 9 ст. 17 Закону України «Про вищу освіту» (далі – Закон № 1556-VII) закріплено, що у складі НАЗЯВО утворюються Комітет з питань етики, Комітет з питань діяльності разових спеціалізованих вчених рад, а також інші комітети, що формуються з числа членів НАЗЯВО для попереднього розгляду питань, що належать до його компетенції. Комітет з питань етики розглядає питання порушення академічної доброчесності і вносить відповідні подання до НАЗЯВО із забезпечення якості вищої освіти, а також виконує інші повноваження, покладені на нього НАЗЯВО. Комітет з питань діяльності разових спеціалізованих вчених рад розглядає звернення, заяви і скарги щодо порушення встановленої законодавством процедури захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії, а також виконує інші повноваження, покладені на нього НАЗЯВО [136]. Відповідно до «Переліку та повноважень комітетів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (додаток до «Положення про комітети Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (пункт 5 розділу I) у редакції від 14.01.2025 р.): Комітет з питань етики розглядає питання порушення академічної доброчесності в межах чинного законодавства; розглядає скарги (повідомлення) щодо виявлення академічного плагіату, фабрикацій, фальсифікацій і вносить відповідні подання до НАЗЯВО із забезпечення якості вищої освіти; виконує інші повноваження, покладені на нього НАЗЯВО [125]. Отже, до складу адміністративно-правових відносин у сфері

академічної доброчесності слід відносити НАЗЯВО, Комітет з питань етики НАЗЯВО.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що суб'єктний склад адміністративно-правових відносин у сфері освіти має власну специфіку та якісні відмінності, які виокремлюють їх від суб'єктного складу освітніх правовідносин. Ці відмінності зумовлені насамперед характером виникаючих правовідносин академічної доброчесності. До суб'єктного складу адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності слід відносити: 1) НАЗЯВО; 2) Комітет з питань етики НАЗЯВО; 3) здобувачів освіти; 4) наукових та педагогічних працівників; 5) структурні органи закладів освіти із повноваженнями у сфері академічної доброчесності; 6) органи студентського самоврядування; 7) незалежних експертів з перевірки на академічний плагіат/самоплагіат; 8) громадські організації та професійні асоціації у сфері освіти і науки та академічної доброчесності.

Наступним структурним елементом адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності є об'єкт. Доктрина об'єкта правовідносин залишається дискусійним питанням в юридичній науці. Щодо визначення об'єкта правовідношення О. Є. Аврамова зауважує, що об'єкт прав – це одна з передумов зародження правовідносин, зокрема цивільних або житлових. Це благо (що необхідне людині в житті), яке з точки зору юриспруденції знаходиться у пасивному стані. Об'єкт прав не породжує правовідносини, а лише дає можливість їм розвиватися, що свідчить про те, що ця дефініція знаходиться поза правовідношенням. А ось об'єкт правовідносин – це благо, яке знаходиться в активному стані у зв'язку з включенням його до складу правовідношення. Стосовно нього розвиваються суб'єктивні права та юридичні обов'язки, викликані формуванням певного правовідношення [2, с. 104]. Приєднуючись до цієї позиції звернемось до аналізу визначення об'єкта адміністративно-правових освітніх відносин.

Як зазначає С. В. Книш, у теорії адміністративного права відсутнє єдине розуміння такої фундаментальної категорії, як об'єкт адміністративних

правовідносин, а отже, під об'єктом адміністративних правовідносин слід розуміти результат управлінської діяльності щодо реалізації публічного інтересу державної політики управління [63, с. 69]. В. В. Галуцько вказує, що невід'ємним елементом дослідження адміністративно-правових відносин є об'єкт адміністративно-правових відносин, як матеріальне або нематеріальне публічне благо, а також діяння, на використання чи охорону яких спрямовано суб'єктивні права та юридичні обов'язки публічної адміністрації [34, с. 7]. Отже, об'єктом адміністративних правовідносин є результат публічного управління та блага на які воно спрямовується.

На думку І. І. Литвина, «об'єкт адміністративних правовідносин у сфері надання освітніх послуг варто поділити на дві великі групи: 1) основний (безпосередній) об'єкт та 2) додатковий (дотичний) об'єкт. При цьому основний об'єкт має включати в себе: матеріальні блага (документ про освіту, освітня програма, державні стандарти тощо); діяльність та поведінку суб'єктів (проходження атестації, сумлінне ставлення до навчання тощо); нематеріальні блага (уся різноманітність освітніх послуг, духовні цінності, публічний та приватний інтерес тощо)» [94, с. 117]. М. Русин вказує, що об'єктом адміністративних правовідносин у сфері вищої освіти є сукупність систематизованих знань, вмінь, практичних навичок та компетентностей (нематеріальні блага), що відповідає рівню, встановленому стандартом вищої освіти та освітньою програмою, і підтверджується документом державного зразка про здобутий рівень вищої освіти (матеріальні блага) [153, с. 184]. Наведені позиції науковців характеризують більше об'єкт освітніх правовідносин ніж об'єкт адміністративно-правових освітніх відносин, які спрямовується на управління освітнім процесом, формування та реалізацію освітньої політики.

Враховуючи наведене, можна визначити об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності із урахуванням її визначення. Так, у Розширеному глосарії термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону № 2145-VIII закріплено, що «академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники

освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [150]. Виходячи з цього можна виокремити, що об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності є управління та результат управлінської діяльності щодо формування та реалізації політики академічної доброчесності; правове регулювання відносин у сфері академічної доброчесності; організаційне забезпечення діяльності у сфері академічної доброчесності під час освітньої, наукової діяльності; контроль у сфері академічної доброчесності; публічний інтерес щодо якості освіти.

Наступний елемент складу адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності є їх зміст. Відомо, що зміст правовідносин складають права й обов'язки учасників правовідносин, закріплені у правових нормах, а також реальна поведінка учасників з реалізації цих прав і обов'язків та її результати. У зв'язку з цим розрізняють юридичний і фактичний зміст правовідносин. Юридичний зміст правовідносин утворюють зафіксовані в нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників (сторін). Фактичний зміст правовідносин – це рівень реального здійснення юридичних прав і обов'язків учасниками правовідносин [168, с. 204, 206]. Ця конструкція змісту правовідносин властива для усіх видів правовідносин. Дослідники освітніх правовідносин також дотримуються цього. Так, Я. О. Тицька справедливо вказує, що зміст освітніх правовідносин – це сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників цих правовідносин. При цьому зміст освітніх правовідносин має усі риси змісту правових відносин і водночас має специфіку, що полягає у співвідношенні прав та обов'язків учасників освітніх правовідносин [175, с. 87]. Отже, зміст правовідносин залежить від відповідного виду правовідношення. На це звертає увагу О. І. Харитонova, зазначаючи, що суб'єктивні права залежать від характеру правовідносин. При цьому юридичний обов'язок є приписаною суб'єктові (визначеної для суб'єкта) міри належної, необхідної поведінки [181, с. 17].

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що зміст адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності – це система суб'єктивних

прав та юридичних обов'язків учасників таких відносин, що виникають у процесі забезпечення, реалізації та захисту академічної доброчесності. Виявити зміст адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності можна завдяки аналізу ст. 42 Закону № 2145-VIII [140]. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки у сфері академічної доброчесності, залежно від правового статусу суб'єкта, можуть бути поділені на такі групи: 1) суб'єктивні права педагогічних та науково-педагогічних працівників; 2) суб'єктивні права та юридичні обов'язки здобувачів освіти; 3) повноваження у сфері академічної доброчесності закладів освіти. Так, до суб'єктивних прав педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників та здобувачів освіти у випадку розгляду порушень академічної доброчесності можна віднести: ознайомлення з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення; подання письмових і усних пояснень або відмова від їх надання; участь в дослідженні доказів порушення; отримувати відомості про дату, час та місце розгляду справи та право бути присутніми на ньому; право оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до апеляційного органу або до суду. До юридичних обов'язків наукових та педагогічних працівників у цій сфері належать: дотримання правил академічної доброчесності у своїй діяльності; посилення на джерела при використанні ідей, тверджень, розробок; дотримання законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики, результати досліджень і свою діяльність; забезпечення контролю за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; здійснення об'єктивного оцінювання результатів навчання. До обов'язків здобувачів освіти у сфері академічної доброчесності належать: самостійне виконання навчальних і контрольних завдань (з урахуванням потреб осіб з особливими освітніми потребами); посилення на джерела при використанні ідей, тверджень, розробок; дотримання норм авторського права; надання достовірної інформації про результати власної діяльності, використані методики та джерела.

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що дослідження структури адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної

добročесності має власні особливості. Це вказує, що адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності є самостійними в межах широких освітніх правовідносин. Їхня специфіка полягає в поєднанні освітніх, наукових та управлінських аспектів із чітким нормативним регулюванням поведінки суб'єктів при забезпеченні академічної доброчесності в освітній та науковій діяльності.

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного дослідження загальної характеристики адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні можна запропонувати такі висновки:

1. У дисертації окреслено ретроспективу становлення цих правовідносин. Підкреслено, що сучасне розуміння академічної доброчесності сформувалося поступово – під впливом змін в освітній і правовій культурах, підвищення вимог до якості освіти, а також розвитку законодавства, набуваючи різного змістовного наповнення відповідно до національних особливостей різних держав. Зокрема, вже у 60-х рр. XX ст. у США активно обговорювалися проблеми наукових фальсифікацій і плагіату, що стало поштовхом до формування глобального дискурсу щодо етики й доброчесності в освіті та науці. Вагомим етапом у розвитку нормативного підґрунтя академічної доброчесності стало затвердження у 2005 р. Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). В Україні важливим кроком стало прийняття Етичного кодексу вченого, схваленого постановою Загальних зборів НАН України від 15.04.2009 № 2.

Активне формування адміністративно-правових відносин у цій сфері розпочалося зі створення у 2015 р. НАЗЯВО, яке стало ключовим органом у системі державного управління якістю освіти. Становленню культури академічної доброчесності сприяли також міжнародні ініціативи й практики, реалізовані в

Україні. Так, у 2016 р. Американські Ради з міжнародної освіти в партнерстві з Міністерством освіти і науки України за підтримки Посольства США започаткували Проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні. У контексті повномасштабної війни академічна доброчесність почала розглядатися не лише як етична норма, а й як стратегічна цінність, що безпосередньо впливає на національну безпеку, формування інформаційного суверенітету та відновлення національної наукової традиції.

2. З'ясовано особливості адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. Зазначено, що адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності спрямовані не лише на забезпечення якості освітнього процесу та наукової діяльності, а й на захист прав і свобод дослідників, які самостійно й етично здобувають наукові результати. Доведено, що ці правовідносини формуються на трьох рівнях: 1) на рівні індивідуальної участі (окремого науковця, викладача або здобувача освіти); 2) у взаємодії між учасниками освітнього процесу та закладом освіти / науковою установою; 3) у відносинах між закладом освіти / науковою установою та органами публічної влади.

Адміністративно-правова природа цих відносин зумовлена тим, що освітня діяльність у сфері вищої освіти здійснюється відповідно до державних стандартів і здебільшого регулюється нормами адміністративного права. Освіта, як специфічний об'єкт публічного управління, перебуває під наглядом і контролем з боку державних органів, що підтверджує імперативний характер відповідних правовідносин.

Наголошено, що адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності є спеціальною категорією щодо загальної категорії адміністративно-правових освітніх відносин. Академічна доброчесність як фундаментальний принцип становить основу освітнього процесу та наукової діяльності, забезпечуючи їхню якість, достовірність результатів і довіру до академічної спільноти. Основна мета цих правовідносин – підвищення якості освіти та дотримання наукових і освітніх етичних норм і стандартів, що реалізується

протягом усього процесу наукової та освітньої діяльності. До основоположних адміністративно-правових відносин у цій сфері віднесено ті, що пов'язані із забезпеченням та організацією процесу дотримання академічної доброчесності.

Охарактеризовано внутрішні організаційні правовідносини на рівні ЗВО, які охоплюють створення системи органів управління академічною доброчесністю, формування органів внутрішнього контролю, а також розроблення й упровадження локальних нормативно-правових актів (кодексів, положень, процедур).

Підкреслено, що ефективний контроль за дотриманням академічної доброчесності неможливий без належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Таке забезпечення становить сукупність заходів, закріплених на нормативно-правовому рівні, спрямованих на надання закладам освіти та науковим установам ресурсів для підтримки академічної доброчесності, зокрема програмного забезпечення для перевірки текстів, підготовки персоналу тощо.

Визначено, що адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності виникають, змінюються та припиняються на підставі специфічних юридичних фактів. Наприклад, створення наукової праці є юридичним фактом, що зумовлює застосування правил академічної доброчесності, тоді як її порушення є підставою для виникнення процедурних правовідносин, спрямованих на встановлення факту порушення та притягнення до академічної відповідальності.

3. Визначено структуру та охарактеризовано складові елементи адміністративно-правових відносин у цій сфері.

Під час виокремлення структури відповідних правовідносин акцентовано увагу на тому, що участь таких суб'єктів, як органи державної влади, керівники закладів освіти, а також наглядові й контрольні структури, є невід'ємною складовою функціонування освітньої діяльності. Саме ці суб'єкти забезпечують реалізацію політики академічної доброчесності на різних рівнях освітнього процесу. Вони формують нормативно-правову базу, здійснюють стратегічне планування та контроль за якістю надання освітніх послуг, зокрема в контексті дотримання правил академічної доброчесності.

Виокремлено три рівні управління освітньою діяльністю: 1) державний рівень (публічне управління на рівні держави, регіону, територіальної громади); 2) інституційний рівень (управління в межах окремого закладу освіти); 3) громадський рівень (залучення інститутів громадянського суспільства до забезпечення академічної доброчесності).

Окрему увагу приділено специфіці суб'єктного складу адміністративно-правових відносин у сфері освіти, який має суттєві якісні відмінності, що вирізняють його з-поміж суб'єктного складу учасників правовідносин з надання освітніх послуг.

Встановлено, що в юридичній літературі об'єкт освітніх правовідносин тлумачиться ширше, ніж об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері освіти, оскільки останні здебільшого зосереджені на управлінні освітнім процесом, формуванні та реалізації державної освітньої політики. Зауважено, що в юридичній літературі об'єкт освітніх правовідносин переважно трактується як освітня послуга або процес здобуття освіти. Натомість об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері освіти, зокрема академічної доброчесності, полягає у регулюванні, управлінні та реалізації освітньої політики, що відображає публічний характер цих правовідносин.

Зміст адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності становить сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що виникають у зв'язку з дотриманням або порушенням правил академічної доброчесності. Обсяг цих прав і обов'язків залежить від правового статусу конкретного суб'єкта – здобувача освіти, наукового чи педагогічного працівника, посадової особи ЗВО або представника державного органу.

Наголошено, що зміст таких правовідносин визначається саме правовим статусом суб'єкта і включає права й обов'язки у сфері академічної доброчесності.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Класифікація адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності

Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності не є однорідними за своїм змістом і правовою природою, що зумовлює необхідність їх класифікації за відповідними критеріями. Визначальною ознакою будь-якої класифікації є поділ об'єктів на окремі види залежно від їхніх об'єктивних, загальних та відмінних ознак. При цьому обов'язковим є дотримання вимог діалектичної логіки (принципів об'єктивності, всебічності, системності, врахування практичного досвіду) та правил формальної логіки [195, с. 154].

Як справедливо підкреслює І. Яковець, класифікація є поділом певної множини предметів на класи за спільними для кожного класу ознаками, з урахуванням вимоги їх систематичності. Обрані критерії класифікації (тобто сукупність властивостей, за якими здійснюється диференціація родового поняття на видові) повинні бути притаманні кожному елементу, що віднесений до відповідного класу. Водночас класи (види) мають бути логічно взаємопов'язаними між собою, утворюючи цілісну систему, в якій один елемент, умовно кажучи, впливає з іншого. Класифікація не є самоціллю. Її основне призначення полягає в упорядкуванні знань, полегшенні пізнання об'єкта дослідження, забезпеченні орієнтації в різноманітті його властивостей та виявленні закономірностей взаємозв'язків між окремими групами, класами чи категоріями [196, с. 119]. Класифікація правовідносин відбувається на основі визначення типових проявів адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності. Класифікація адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності має допомогти розкрити зв'язок між окремими проявами цих відносин, які визначають їх сутність у своєму різноманітті.

Насамперед, слід зазначити, що відносини у сфері академічної доброчесності є різновидом правовідносин, тому до їх класифікації можна застосувати ті критерії, які виокремлюються в теорії права.

Окрім критеріїв, розроблених в теорії права, до класифікації відносин у сфері академічної доброчесності необхідно застосовувати й критерії класифікації адміністративно-правових відносин, оскільки розглядувані правовідносини є їх невід'ємною частиною. Класифікація адміністративно-правових відносин була предметом дослідження багатьох науковців, які аналізували як загальну природу цих правовідносин, так і їх окремі різновиди у різних сферах суспільного життя.

Зокрема, В. Панов класифікує адміністративно-правові відносини на горизонтальні та вертикальні. Під горизонтальними адміністративно-правовими відносинами він розуміє такі, у яких сторони є практично та юридично рівноправними, тобто відсутнє юридично владне розпорядження однієї сторони, обов'язкове для іншої. Натомість вертикальні адміністративно-правові відносини характеризуються підпорядкованістю сторін, за якої одна зі сторін наділена юридично владними повноваженнями, яких інша сторона не має. Вони виникають між суб'єктами, що перебувають у відносинах супідрядності, і ґрунтуються на підпорядкуванні однієї сторони іншій у межах реалізації адміністративних функцій.

Таким чином, головною ознакою, яка відрізняє один вид адміністративно-правових відносин від іншого, є наявність або відсутність юридичної рівноправності учасників. Значення такої класифікації полягає в можливості чіткого визначення обсягу прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, а також у встановленні взаємозалежного або підлеглого характеру їх зв'язків [114, с. 435]. Застосування цього класифікаційного критерію до адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності має певні особливості. Так, вертикальні правовідносини академічної доброчесності можуть виникати при встановленні правил академічної доброчесності на рівні ЗВО.

Горизонтальні правовідносини в досліджуваній сфері можуть виникати лише за умов рівноправності сторін таких відносин. Наприклад, за участі в розробці

проектів нормативно-правових актів закладів освіти з питань академічної доброчесності представники як працівників закладу освіти, так і представники студентського самоврядування знаходяться у рівноправному становищі, тоді як при затвердженні нормативно-правових актів погодження з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти відбувається лише в частині їхньої відповідальності. Тобто горизонтальні адміністративно-правові відносини мають доволі обмежений прояв.

А. Шевченко та А. Старостюк пропонують класифікацію правових відносин за критерієм тривалості їх дії, поділяючи їх на короткотривалі та довготривалі. Окрім того, за функціональним призначенням дослідники виокремлюють регулятивні, охоронні та захисні правовідносини. Регулятивні правовідносини виникають на підставі фактів правомірної поведінки суб'єктів, тобто дій, що відповідають вимогам норм права. До цієї категорії належить переважна більшість цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин, що спрямовані на реалізацію суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Охоронні правовідносини формуються у зв'язку з конфліктною поведінкою суб'єктів, яка, втім, не є правопорушенням. Вони виникають, як правило, у разі суперечки про право і мають на меті запобігання правопорушенням, вирішення правових конфліктів, підтримання правопорядку в суспільстві, застосування превентивних заходів впливу. До них можуть належати окремі цивільні, трудові, сімейні та інші правовідносини. Захисні правовідносини виникають із фактів протиправної поведінки. Вони спрямовані на притягнення правопорушника до юридичної відповідальності, відновлення порушених прав та інтересів, а також застосування примусових заходів, передбачених санкціями правових норм заборонного характеру. Цей вид правовідносин охоплює, зокрема, кримінально-правові, адміністративно-правові та окремі цивільно-правові відносини [189, с. 124].

Подібної класифікації правовідносин за виконуваними функціями дотримуються і інші науковці. Зокрема, В. Баштанник та І. Шумляєва поділяють адміністративно-правові відносини за виконуваними функціями на регулятивні, пов'язані з реалізацією так званої «позитивної» функції адміністративного права

(наприклад, організація діяльності апарату управління), та правоохоронні, що забезпечують реалізацію правоохоронної функції адміністративного права [8, с. 18]. За функціональною спрямованістю, як і інші адміністративно-правові відносини, адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності поділяються на регулятивні та охоронні. Регулятивні правовідносини реалізуються через нормативно-правове забезпечення академічної доброчесності, визначення стандартів, правил та процедур. Охоронні правовідносини виникають у разі порушення встановлених норм і спрямовані на притягнення до відповідальності, запобігання порушенням та захист прав і законних інтересів суб'єктів освітнього процесу.

Також адміністративно-правові відносини розрізняють за іншими критеріями, зокрема: на майнові та немайнові; внутрішні та зовнішні; такі, що захищаються в адміністративному або судовому порядку; довготривалі та короткострокові; активні та пасивні тощо [8, с. 19]. В. Колпаков виділяє такі класифікаційні критерії адміністративно-правових відносин: 1) сфера виникнення; 2) виконувані функції; 3) кількісний склад учасників; 4) статусні властивості учасників; 5) місце в адміністративній ієрархії; 6) зміст владних повноважень [80, с. 103]. Виділяють такий критерій, як склад учасників адміністративних правовідносин, стан взаємопідпорядкованості суб'єктів правовідносин [8, с. 18].

За місцем у адміністративній ієрархії В. Колпаков виокремлює такі види адміністративно-правових відносин: між підпорядкованими суб'єктами, тобто між вищими та нижчими органами публічної адміністрації; між незалежними суб'єктами одного ієрархічного рівня, наприклад, між міністерствами, державними адміністраціями районів або областей; між непідвладними суб'єктами різного ієрархічного рівня, наприклад, між державною адміністрацією однієї області та районною державною адміністрацією іншої області; між органами публічної адміністрації та суб'єктами, які їм організаційно не підпорядковані (організаційно самостійними), наприклад, між податковою інспекцією та підприємствами; між адміністрацією (органом управління) підприємства та його керівництвом [80,

с. 104]. Подібна типологія може бути адаптована й до сфери академічної доброчесності, про що йтиметься далі.

Таким чином, класифікаційні критерії, які виділяють автори для диференціації адміністративно-правових відносин, за своєю суттю побудовані на критеріях класифікації правовідносин загальної теорії права.

У теорії права за рівнем індивідуалізації суб'єктів правовідносини поділяють на:

- відносні правовідносини, у яких чітко визначені як уповноважені, так і зобов'язані сторони. Прикладом є договір купівлі-продажу, в межах якого права та обов'язки продавця і покупця встановлені конкретно, вичерпно та однозначно;
- абсолютні правовідносини, у яких визначено лише одну уповноважену сторону, що реалізує певне суб'єктивне право, тоді як усі інші суб'єкти виступають зобов'язаними не перешкоджати його реалізації. Прикладом таких правовідносин є відносини власності, у межах яких власник є визначеним суб'єктом права, а всі інші особи зобов'язані утримуватися від дій, що порушують його правомочності [168, с. 196].

Слід зауважити, що при класифікації правовідносин на абсолютні та відносні деякі вчені використовують інший класифікаційний критерій – ступінь визначеності суб'єктного складу. Згідно з цим підходом, абсолютні правовідносини характеризуються тим, що в них чітко визначено лише одну сторону – уповноваженого суб'єкта, який є носієм суб'єктивного права, тоді як інші учасники залишаються невизначеними, але зобов'язані утримуватись від порушення цього права.

Для відносних правовідносин характерним є персонально визначений склад учасників. Так, у різних договорах суб'єктивним правам однієї сторони завжди кореспондують відповідні обов'язки іншої; авторитарним повноваженням посадової особи – юридична відповідальність іншого суб'єкта тощо [167, с. 235-236]. Порівнюючи зазначені класифікаційні критерії, можна стверджувати про їхню взаємодоповненість: рівень індивідуалізації суб'єктів правовідносин безпосередньо пов'язаний зі ступенем їх визначеності, що є важливим для

розуміння структури правовідносин та наповнення їх конкретними правами й обов'язками учасників.

Якщо застосувати критерій індивідуалізації суб'єктів до класифікації адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, то слід зазначити його специфіку. Відносини у цій сфері ґрунтуються на обов'язковому дотриманні всіма учасниками освітнього та наукового процесів принципів, вимог і правил академічної доброчесності. Зазначені правила мають імперативний характер для здобувачів освіти, а також наукових і науково-педагогічних працівників. Отже, для адміністративно-правових відносин у цій сфері характерна певна абсолютність, оскільки в їх основі лежить обов'язок кожного учасника освітнього процесу дотримуватися встановлених норм академічної доброчесності.

Водночас існують і відносні адміністративно-правові відносини, які виникають, зокрема, у процесі реалізації прав особи, стосовно якої проводиться розгляд питання про можливе порушення академічної доброчесності. У такому разі члени відповідної комісії закладу освіти зобов'язані забезпечити реалізацію прав такої особи, зокрема права бути належно поінформованою про дату, час і місце розгляду справи, а також права на подання пояснень, доказів тощо. Ці суб'єктивні права особи кореспондуються із обов'язками уповноважених суб'єктів, таких як Комісія з академічної доброчесності, які зобов'язані забезпечити справедливий, неупереджений та правовий порядок розгляду справи.

Класифікаційні критерії загальнотеоретичного характеру застосовуються і до диференціації адміністративно-правових відносин у тій чи іншій сфері суспільного життя. Так, Ю. Фролов до основних адміністративно-правових відносин, що виникають у діяльності ЗВО в сучасних умовах, відносить такі їх види: за цілями, завданнями діяльності та відповідними функціями – регулятивні та охоронні; за характером встановлених законодавством обов'язків – активні та пасивні; за кількістю сторін та за поділом прав і обов'язків між ними – двосторонні, тристоронні та багатосторонні; за юридичним характером правовідносин – вертикальні та горизонтальні; за місцем виникнення правовідносин – внутрішні та зовнішні; за галуззю (предметом) регулювання – матеріально-правові (матеріальні)

та процесуальні (процедурно-процесуальні) адміністративно-правові відносини [179, с. 81]. Отже, дослідник, застосовуючи загальнотеоретичні критерії класифікації, адаптує їх до специфіки адміністративно-правових відносин у сфері діяльності ЗВО, підкреслюючи їх особливості. Аналогічний підхід є доцільним і у класифікації адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності.

Вбачається, що найбільш поширеними класифікаційними критеріями правових відносин, які усталилися в теорії права та можуть бути застосовані до адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, є наступні: 1) за кількістю суб'єктів: прості (правовідносини, що виникають між двома сторонами) та складні (правовідносини, що включають три і більше учасників); 2) за поділом прав і обов'язків між суб'єктами: односторонні (кожна сторона має лише права або лише обов'язки) та двосторонні (обидві сторони мають взаємні права та обов'язки); 3) за характером юридичних обов'язків: активні (передбачають вчинення певних дій з боку зобов'язаної сторони) та пасивні (зобов'язана сторона повинна утриматися від певних дій); 4) за формою волевиявлення: договірні (для виникнення правовідносин необхідна згода обох сторін) та управлінські (достатньо волевиявлення лише однієї, уповноваженої сторони); 5) за тривалістю дії: короткострокові (припиняються одноактною реалізацією прав та обов'язків) та довготривалі (мають тривалий або безстроковий характер реалізації) [168, с. 196].

Також одним із типових класифікаційних критеріїв правовідносин у теорії права є предмет їх застосування. Відповідно до цього критерію, правовідносини поділяють на матеріально-правові та процесуально-правові. Матеріально-правові правовідносини виникають на підставі норм матеріального права і мають своїм змістом визначення прав і обов'язків сторін. Вони регулюють змістовні аспекти правового статусу суб'єктів у відповідній сфері. Процесуально-правові правовідносини базуються на нормах процесуального права і виникають на підставі організаційних відносин. Їх призначення полягає у врегулюванні порядку реалізації прав і обов'язків, встановлених нормами матеріального права, а також у

визначенні процедури розгляду юридичних справ, способів захисту порушених прав тощо. Такі правовідносини є похідними від матеріально-правових і забезпечують механізм їх реалізації [55, с. 337–338].

Розглянемо специфіку застосування названих класифікаційних критеріїв до адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності.

По-перше, складність правовідносин за кількістю суб'єктів, які беруть в них участь. Простими є відносини за участю двох суб'єктів. Наприклад, простими можуть бути названі відносини між науковим чи педагогічним працівником закладу освіти, з одного боку, та здобувачем освіти, – з іншого, при призначенні додаткових контрольних заходів у разі прояву порушення академічної доброчесності під час інспектування.

Складні правовідносини у сфері академічної доброчесності виникають, зокрема, під час роботи Комісії з академічної доброчесності закладу освіти у взаємодії з іншими суб'єктами, зокрема експертами, залученими для розгляду конкретного випадку порушення академічної доброчесності. У таких правовідносинах, пов'язаних із встановленням факту порушення, беруть участь одночасно декілька суб'єктів: Комісія, залучені фахівці (експерти), а також особа, стосовно якої здійснюється розгляд питання про можливе порушення. Остання наділена правами, передбаченими внутрішніми актами закладу освіти та законодавством, зокрема правом надавати усні або письмові пояснення, брати участь у розгляді справи, а також правом відмовитися від надання пояснень чи оскаржувати дії Комісії. До складних адміністративно-правових відносин у цій сфері також належать відносини, що виникають під час оскарження рішень про притягнення особи до академічної відповідальності органом, уповноваженим розглядати такі апеляції. Ці відносини характеризуються багатосуб'єктністю, складною процедурною структурою та високим рівнем регламентації.

По-друге, специфіка розподілу прав і обов'язків як класифікаційний критерій у адміністративно-правових відносинах у сфері академічної доброчесності визначає характер цих правовідносин.

Односторонні адміністративно-правові відносини, у яких одна зі сторін має лише права або лише обов'язки щодо іншої сторони, знаходять вияв у дотриманні учасниками освітнього та наукового процесів вимог академічної доброчесності. Прикладом таких відносин є обов'язок здобувача освіти самостійно виконувати навчальні завдання, дотримуватися принципів академічної доброчесності, зокрема уникати академічного обману, що включає академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію тощо. Двосторонні адміністративно-правові відносини у цій сфері виникають, зокрема, в контексті притягнення особи, винної у порушенні вимог академічної доброчесності, до академічної відповідальності. З одного боку, уповноважений суб'єкт приймає рішення про застосування визначених санкцій, а з іншого – особа несе відповідальність за вчинене порушення, що може виражатися, наприклад, у необхідності повторного проходження освітнього компонента навчальної програми.

Прикладами двосторонніх відносин у зазначеній сфері також є відносини, пов'язані з реалізацією права здобувачів освіти, а також наукових і педагогічних працівників на ознайомлення з принципами, вимогами та правилами академічної доброчесності. Цьому праву кореспондується обов'язок закладу освіти забезпечити відкритий доступ до відповідної інформації у доступних для ознайомлення формах, зокрема через офіційний вебсайт, внутрішні нормативні документи, інформаційні стенди тощо.

По-третє, за характером обов'язків, які реалізуються в адміністративно-правових відносинах у сфері академічної доброчесності, розрізняють: 1) активні правовідносини, в межах яких учасник зобов'язаний здійснювати певні дії для реалізації наданих йому прав і виконання покладених обов'язків. Наприклад, науковий або педагогічний працівник, який виконує функції керівника навчальної чи кваліфікаційної роботи зобов'язаний перевіряти ці роботи на наявність ознак плагіату або обов'язок іншої особи, визначеної закладом освіти, здійснювати таку перевірку відповідно до внутрішніх нормативних документів кафедри чи факультету; 2) пасивні правовідносини, в межах яких особа зобов'язана утримуватись від певних дій, що можуть спричинити порушення академічної

доброчесності. Наприклад, здобувач освіти повинен не вчиняти дій, що становлять академічний обман, зокрема уникати списування, використання заборонених джерел чи засобів під час контрольних заходів, а також не допускати підміни осіб під час складання іспитів.

Доцільно зазначити, що деякі науковці, використовуючи зміст поведінки суб'єктів як класифікаційний критерій правовідносин, виокремлюють активні, пасивні та змішані їх різновиди. Активні правовідносини характеризуються обов'язком суб'єкта вчинити певні дії на користь іншої сторони; пасивні – обов'язком утриматися від дій, які можуть бути небажаними чи шкідливими для іншої сторони; змішані ж є складними правовідносинами, в яких поєднуються елементи як активної, так і пасивної поведінки суб'єктів [189, с. 124]. Останній, змішаний тип правовідносин, є досить поширеним у сфері академічної доброчесності. Так, дотримання здобувачем освіти чи учасником наукового процесу вимог щодо недопущення академічного обману передбачає, з одного боку, пасивну поведінку – утримання від плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації, а з іншого – активну поведінку, зокрема, через належне оформлення посилань на використані джерела інформації, ідей, позицій інших авторів, а також дотримання вимог законодавства у сфері авторського права і суміжних прав.

По-четверте, особливості застосування такого класифікаційного критерію, як характер волевиявлення сторін в адміністративно-правових відносинах у сфері академічної доброчесності, зумовлені їх адміністративною природою. Це означає, що волевиявлення сторін як підстава виникнення таких правовідносин є обмеженим і не завжди виступає визначальним чинником їхнього формування. Так, прикладом правовідносин, що виникають на підставі взаємного волевиявлення, може слугувати ініціатива органів студентського самоврядування щодо впровадження та популяризації принципів академічної доброчесності. У такому разі можна умовно говорити про договір про взаємодію між студентським самоврядуванням і посадовими особами ЗВО щодо реалізації спільної політики дотримання академічної доброчесності. Хоча такий «договір» і не має юридично-формалізованого характеру, він засвідчує координовані дії сторін, що базуються на

узгодженій волі. Водночас, переважна більшість адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності ґрунтується на односторонньому волевиявленні уповноважених суб'єктів публічного управління (керівництва закладу освіти, органів контролю, комісій з питань академічної доброчесності тощо), що приймають рішення, обов'язкові до виконання іншими учасниками освітнього процесу. Таким чином, ці правовідносини мають характер управлінських, а волевиявлення іншої сторони не є обов'язковою передумовою для їх виникнення.

По-п'яте, за тривалістю адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності можна поділити на: короточасні, які виникають, зокрема, у процесі оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, а також перевірки навчальних або наукових робіт на відповідність принципам академічної доброчесності, зокрема на предмет наявності плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації; 2) триваючі, за яких наслідки правового зв'язку зберігаються у часі. Приклади: повторне проходження освітнього компонента освітньої програми як форма академічної відповідальності здобувача освіти за порушення вимог академічної доброчесності; реалізація санкцій щодо наукових або педагогічних працівників, зокрема позбавлення присудженого наукового ступеня або вченого звання у зв'язку з установленням фактом академічного порушення тощо. Попри те, що такі санкції застосовуються одноразово, їх наслідки мають довготривалий або постійний характер, що об'єктивно відносить відповідні правовідносини до триваючих.

По-шосте, за предметом правового регулювання адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності поділяються на матеріальні та процесуальні. Матеріальні адміністративно-правові відносини виникають на підставі норм матеріального адміністративного права, які встановлюють правовий статус суб'єктів, їх права, обов'язки та межі допустимої поведінки. У сфері академічної доброчесності матеріально-правові норми регламентують, зокрема: вимоги до дотримання принципів доброчесності у виконанні письмових робіт; заборону академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації

результатів дослідження; права здобувачів освіти, наукових та педагогічних працівників на ознайомлення з нормативно-правовими актами та внутрішніми документами закладу освіти щодо академічної доброчесності. Такі правовідносини мають регулятивний характер і спрямовані на встановлення стандартів правомірної поведінки суб'єктів у сфері академічної доброчесності.

Прикладом нормативного закріплення матеріальних адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності є визначення змісту відповідної поведінки здобувачів освіти, що міститься у п. 2.6 Кодексу академічної доброчесності ЗФПО «Київський міський медичний фаховий коледж». Зокрема, дотримання академічної доброчесності включає: дотримання норм Конституції України та чинного законодавства у сфері етичної поведінки; дотримання вимог законодавства про авторське право і суміжні права; самостійне виконання навчальних завдань та контрольних заходів (із урахуванням індивідуальних особливостей осіб з ООП); досягнення визначених результатів навчання; обов'язкове посилання на джерела використаних ідей, тверджень та даних; надання достовірної інформації про результати власної освітньої чи наукової діяльності; повагу до працівників закладу освіти та гідності інших осіб; участь у навчальних заняттях, крім випадків, зумовлених поважними причинами; недопущення фальсифікації чи фабрикації результатів досліджень; активну самоосвітню діяльність із використанням наданих матеріалів та додаткових джерел; використання перевірених джерел інформації з належним посиланням на них; заборону на пропозицію неправомірної вигоди з метою отримання переваг у навчальному процесі; обов'язок повідомляти адміністрацію закладу про отримання незаконних вказівок або доручень, що можуть загрожувати правам і свободам інших осіб; відповідальність за порушення академічної доброчесності [69]. Перелічені вимоги, у тій чи іншій конкретизації, містяться і в інших внутрішніх документах закладів освіти. До матеріально-правових адміністративних відносин у сфері академічної доброчесності також належать інші права та обов'язки суб'єктів, зокрема право здобувачів освіти, наукових і педагогічних працівників на участь у

розгляді справ, пов'язаних із порушенням академічної доброчесності, та обов'язки відповідних комісій забезпечити реалізацію цих прав.

Способом реалізації матеріально-правових відносин є процесуальні адміністративно-правові відносини. Процесуальні адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності виникають за певних підстав, які являють собою юридичні факти, визначені в якості умов виникнення таких правовідносин. Наприклад, повідомлення Комісії з академічної доброчесності закладу освіти про виявлення факту порушення академічної доброчесності є підставою для початку перевірки цією Комісією виявленого порушення, з'ясування обставин його скоєння, надання рекомендацій щодо застосування до винного у порушенні академічної доброчесності різновиду академічної відповідальності.

Для участі в процесуальних адміністративно-правових відносинах у сфері академічної доброчесності суб'єкти повинні бути наділені відповідними процесуальними правами та обов'язками. У випадку посадових осіб закладів освіти чи інших суб'єктів, зокрема Комісії з академічної доброчесності, така участь обумовлюється наявністю визначених повноважень, що формують їх функціональну роль у межах відповідних процедур як сторін, наділених імперативною компетенцією. Права й обов'язки інших учасників процесуальних адміністративно-правових відносин у зазначеній сфері визначаються як законодавчими та підзаконними актами, так і локальними нормативними документами закладів освіти. Їх чітке регламентування сприяє ефективній реалізації законних інтересів суб'єктів та забезпеченню належного рівня правового захисту в межах процедур із забезпечення академічної доброчесності.

Залежно від сфери виникнення можна виділити внутрішні і зовнішні адміністративні правовідносини в сфері академічної доброчесності. Внутрішні відносини виникають в процесі забезпечення академічної доброчесності в межах закладів освіти. До таких відносин можна віднести відносини з: нормативно-правового регулювання принципів, вимог та правил академічної доброчесності; додержання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу; здійснення контролю в цій сфері; розслідування фактів порушення академічної доброчесності;

застосування до порушників заходів академічної відповідальності та ін. Зовнішніми є такі відносини, в яких один із суб'єктів не відноситься до учасників відносин з академічної доброчесності, які виникають в межах цього закладу освіти. До зовнішніх відносин можна віднести, наприклад, відносини оскарження рішень посадових осіб чи органів закладу освіти про застосування академічної відповідальності, зокрема в суді. Зовнішніми відносинами можуть бути визнані відносини щодо громадського контролю у сфері академічної доброчесності. Під останнім розуміємо організаційно оформлену діяльність, що здійснюється громадськими об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства згідно з положеннями норм Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів та з дотриманням ними державної дисципліни у сфері забезпечення академічної доброчесності. Його значення полягає, по-перше, у тому, що він виступає ефективним інструментом впливу на поведінку посадових осіб, спонукаючи їх коригувати свої дії відповідно до принципів законності, відповідальності та професійної етики; по-друге, громадський контроль у сфері забезпечення академічної доброчесності сприяє формуванню відкритого та чесного діалогу між суспільством і владою щодо стратегічних і тактичних пріоритетів розвитку держави, зокрема в галузі освіти та науки [15, с. 126–127]. У такому розумінні громадський контроль є зовнішнім чинником виникнення та розвитку адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності.

Специфічним критерієм класифікації саме адміністративно-правових відносин є метод їх правового регулювання. Відповідно до цього критерію розрізняють субординаційні, координаційні та реординаційні правовідносини.

Субординаційні адміністративно-правові відносини виникають у випадках, коли одна зі сторін уповноважена реалізовувати розпорядчі або контрольні повноваження стосовно іншої. У сфері академічної доброчесності це проявляється, зокрема, у здійсненні контролю за дотриманням норм доброчесності, перевірках на плагіат навчальних і наукових робіт, а також у процедурах притягнення до академічної відповідальності. У таких правовідносинах одна сторона, реалізуючи

контрольні або розпорядчі повноваження, формує юридично значущі індивідуальні наслідки для іншої сторони.

Координаційні правовідносини характеризуються спрямованістю владних повноважень учасників на спільну діяльність, що має за мету досягнення узгоджених цілей. У контексті академічної доброчесності прикладом є функціонування груп сприяння академічній доброчесності, створених у закладах освіти. Такі групи координують діяльність щодо впровадження принципів академічної та дослідницької доброчесності в межах системи внутрішнього забезпечення якості освіти та науки. Як вказано в Рекомендаціях НАЗЯВО для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності, серед основних завдань таких груп є координація зусиль усіх учасників освітнього процесу задля дотримання вимог академічної етики та доброчесності [150].

Реординаційні адміністративно-правові відносини виникають у ситуаціях, коли об'єкти управлінського впливу (учасники освітнього процесу) реалізують своє право на ініціативне звернення до суб'єктів, уповноважених здійснювати управління у сфері академічної доброчесності. Прикладами таких відносин є подання скарг на дії або бездіяльність посадових осіб, оскарження рішень про академічну відповідальність, ініціювання змін до внутрішніх нормативних актів закладу освіти, або повідомлення про факти порушення академічної доброчесності іншими особами. У таких випадках формується зворотний управлінський зв'язок, що є важливою складовою демократичного управління в освітній сфері [114, с. 435].

Окрім загальновизнаних критеріїв класифікації правовідносин, застосовуваних як у теорії права, так і в дослідженнях з адміністративного права, доцільно виокремити низку специфічних класифікаційних критеріїв, які притаманні адміністративно-правовим відносинам у сфері академічної доброчесності.

Одним із таких критеріїв є напрям реалізації правовідносин. Незважаючи на спільну мету – забезпечення академічної доброчесності – адміністративно-правові

відносини у цій сфері можуть реалізовуватися в різних напрямках. Наприклад, нормативно-правове регулювання академічної доброчесності, включаючи локальні акти закладів освіти, спрямоване на конкретизацію положень законодавства з урахуванням специфіки кожного закладу. Натомість відносини у сфері контролю за дотриманням академічної доброчесності спрямовані на виявлення порушень і забезпечення невідворотності відповідальності за їх вчинення.

Ще одним специфічним критерієм класифікації є метод впливу на учасників правовідносин, тобто характер їх спрямування на дотримання вимог академічної доброчесності. Як зазначає О. Ткаля, механізм адміністративного впливу реалізується через специфічні методи впливу, які охоплюють як процеси (динаміку), так і системи (статичу) управління, впливаючи на поведінку осіб і спонукаючи їх до дотримання встановлених норм. Основними методами публічного адміністрування, зокрема й у сфері академічної доброчесності, є переконання та адміністративний примус. При цьому примус застосовується, як правило, виключно після вичерпання засобів переконання і на їх основі [176, с. 163].

Переконання та примус як методи адміністративного впливу активно використовуються у сфері забезпечення академічної доброчесності. Метод переконання реалізується шляхом формування в учасників освітнього процесу внутрішньої мотивації до дотримання принципів академічної доброчесності. Його засобами є: ознайомлення здобувачів освіти та працівників закладів освіти з вимогами академічної доброчесності; надання письмових зобов'язань щодо їх дотримання; проведення роз'яснювальних заходів – тренінгів, лекцій, конференцій тощо. Така діяльність спрямована на позитивне стимулювання поведінки, тобто формування ціннісного ставлення до академічної доброчесності як до особистісної та професійної норми.

На відміну від цього, примус виступає засобом негативного впливу, що застосовується у разі порушення встановлених норм. Він має на меті забезпечення обов'язкового виконання вимог академічної доброчесності шляхом застосування передбачених адміністративно-правовими нормами санкцій. Як зазначає

М. Ковалів, примус є «засобом наполегливого забезпечення відповідності правовій нормі поведінки громадян, посадових та юридичних осіб за допомогою заходів впливу, врегульованих адміністративно-правовими нормами, з метою досягнення належного порядку, припинення та попередження правопорушень, залучення до відповідальності правопорушників» [65, с. 215].

Разом із функцією припинення порушень і покарання винних, адміністративний примус також виконує виховну функцію: він спрямований на формування в учасників освітнього процесу стійкого уявлення про негативні наслідки недотримання академічної доброчесності.

Таким чином, залежно від характеру впливу на учасників правовідносин у сфері академічної доброчесності, можна виокремити два основних типи адміністративно-правових відносин: 1) стимулювальні – засновані на методі переконання, мають заохочувальний характер і спрямовані на розвиток позитивної академічної культури; 2) санкційні – засновані на методі примусу, мають обмежувальний характер і реалізуються через застосування адміністративних санкцій за порушення норм академічної доброчесності.

На підставі проведеного аналізу можна зробити такі узагальнення. Класифікація адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності розглядається як процес їх упорядкування і диференціації на окремі групи за визначеними критеріями. Такі критерії відображають функціональне значення та місце кожного різновиду правовідносин у загальному механізмі адміністративно-правових відносин в сфері академічної доброчесності.

Для цілей класифікації були використані як загальнотеоретичні критерії, притаманні правовій науці загалом (кількість суб'єктів, поділ прав і обов'язків, тривалість, характер волевиявлення тощо), так і специфічні ознаки, характерні для адміністративного права (метод правового регулювання, субординаційність, координаційність, реординаційність, напрям впливу тощо). При цьому загальнотеоретичні підходи набувають специфіки у контексті академічної доброчесності, оскільки реалізуються у сфері, де домінують публічно-правові

відносини, засновані на імперативному методі регулювання та підпорядкуванні учасників певним загальнообов'язковим правилам освітнього процесу.

У процесі класифікації адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності з'ясовано, що такі правовідносини виявляються у різних формах та проявах. Зокрема, вказані правовідносини: можуть бути простими або складними, залежно від кількості учасників; короткостроковими або тривалими, з огляду на часову тривалість; активними або пасивними, відповідно до характеру обов'язків суб'єктів; внутрішніми або зовнішніми, залежно від місця виникнення (в межах або поза межами ЗВО).

Ключовими ознаками, що відрізняють ці правовідносини, є: домінування управлінських елементів, що впливають із адміністративно-правової природи відносин; об'єднання всіх видів правовідносин спільною метою – забезпечення дотримання академічної доброчесності в освітньому та науковому середовищі.

За напрямом реалізації адміністративно-правові відносин у сфері академічної доброчесності можна класифікувати на відносини у сфері: 1) нормативно-правового врегулювання питань додержання академічної доброчесності, 2) сприяння поширенню академічної доброчесності серед учасників освітнього та наукового процесів, 3) призначення суб'єктів, які здійснюють контроль за додержанням вимог академічної доброчесності, та окреслення кола їх повноважень, 4) контроль за додержанням академічної доброчесності, 5) розслідування випадків порушення академічної доброчесності, 6) притягнення до академічної відповідальності тощо.

За проявом методу впливу на учасників освітнього процесу та характером їх стимулювання до додержання академічної доброчесності – це, по-перше, адміністративно-правові відносини, які мають заохочувальний характер (наприклад, отримання позитивної оцінки); та, по-друге, адміністративно-правові відносини, які мають санкційний характер.

За ініціюванням виникнення адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності можуть виникнути за ініціативою осіб: 1) які є учасниками наукового або освітнього процесу і мають особисту зацікавленість у їх

виникненні (зокрема, щодо оскарження прийнятого відносно них рішення про наявність порушення академічної доброчесності); 2) які є уповноваженими на ініціювання виникнення адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності (наприклад, відділи ЗВО, які здійснюють перевірку наукових робіт на відповідність вимог доброчесності, зокрема і на плагіат); 3) які є третіми особами і не беруть безпосередньої участі у відносинах у сфері академічної доброчесності, ініціаторами виникнення яких вони є (наприклад, представники громадськості щодо перевірки на плагіат наукових робіт осіб, що обіймають посади в органах державної влади чи органах місцевого самоврядування; особи, здобувачі освіти, яким стало відомо про порушення іншими здобувачами освіти вимог академічної доброчесності).

2.2. Регулятивні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні

У загальній теорії права одним із критеріїв класифікації правовідносин виступають спеціально-юридичні функції права – регулятивна та охоронна. Специфіка регулятивних правовідносин полягає в тому, що вони виникають унаслідок правомірної поведінки суб'єктів, а дії їх учасників повністю відповідають вимогам правових норм [168, с. 196]. Слід зазначити, що правове регулювання адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності має на меті передусім забезпечення правомірної поведінки учасників освітнього процесу та науковців у контексті дотримання принципів академічної доброчесності як необхідної умови здійснення освітньої та наукової діяльності. Дотримання цих принципів має сприйматися ними як внутрішня, безумовна необхідність. Відтак, саме регулятивні правовідносини мають розглядатися як пріоритетні, тоді як охоронні правовідносини відіграють допоміжну роль, спрямовану на захист і забезпечення функціонування регулятивних механізмів.

Серед різноманітних видів правовідносин саме регулятивні становлять переважну більшість у структурі відносин управлінської сфери, оскільки вони забезпечують належну організацію, функціонування та розвиток публічного адміністрування. В правовій літературі по-різному підходять до визначення змісту регулятивних правовідносин. Так, Ю. Фролов зазначає, що регулятивні правовідносини виникають з фактів правомірної поведінки суб'єктів [179, с. 77]. На думку авторів підручника з адміністративного права, «...регулятивні правовідносини – це правове регулювання організаційних, управлінських відносин у суспільстві, пов'язаних із реалізацією позитивних завдань виконавчої влади» [7, с. 54].

В. Колпаков відносить до регулятивних адміністративно-правових правовідносин ті, що пов'язані з виконанням так званої «позитивної» функції адміністративного права, зокрема надання адміністративних послуг, організація діяльності апарату управління, керівництво нижчими структурами, задоволення запитів громадян тощо [80, с. 104]. Натомість Д. Радько критично оцінює використання терміна «позитивні» стосовно функцій адміністративного права, вважаючи таке формулювання невдалим. На його думку, вживання терміна «позитивні функції» передбачає наявність і «негативних функцій», що не зовсім коректно з наукового погляду. Автор зазначає, що так звані «позитивні функції» слід розуміти як діяльність, пов'язану з нормальним, правомірним існуванням правовідносин у межах закону, яка не передбачає застосування примусових заходів державного впливу. Водночас за наявності правопорушення з боку одного або кількох суб'єктів адміністративно-правових відносин реалізуються вже охоронні функції адміністративного права, які ґрунтуються на державному примусі та юридичній відповідальності [149, с. 848–849].

З такою позицією доцільно погодитися, адже негативна поведінка, яка суперечить установленим нормам публічного порядку, зумовлює виникнення охоронних правовідносин, покликаних відновити правовий порядок і забезпечити дотримання норм права. Таким чином, підсумовуючи викладені наукові підходи, слід зазначити, що більшість авторів вважають регулятивними ті адміністративно-

правові відносини, які виникають і функціонують у межах правомірної поведінки суб'єктів правовідносин, без потреби застосування державного примусу.

У регулятивних правовідносинах у сфері забезпечення академічної доброчесності ключову роль відіграє діяльність уповноважених законом суб'єктів, спрямована на впорядкування поведінки учасників освітнього та наукового процесу на основі дотримання встановлених вимог академічної доброчесності. Водночас національне законодавство у цій сфері перебуває на етапі становлення і подальшого розвитку. У зв'язку з цим особливої ваги набуває специфічна форма регулятивних адміністративно-правових відносин – нормотворчість у сфері академічної доброчесності.

Нормативно-правове регулювання академічної доброчесності постає як результат свідомої та цілеспрямованої діяльності суб'єктів нормотворення. У правовій доктрині для позначення такої діяльності традиційно вживаються терміни «нормотворча діяльність» (або «нормотворчість») і «правотворча діяльність» (або «правотворчість»), які, як правило, розглядаються як синонімічні та характеризують процес розроблення юридичних норм [152, с. 21].

Нормотворчість як регулятивна адміністративно-правова діяльність характеризується відповідністю певним єдиним принципам такої діяльності незалежно від того, хто є суб'єктом такої діяльності. О. Шаган виділяє низку принципів нормотворчості, під якими розуміє основоположні ідеї, вихідні положення покладені в основу діяльності, щодо створення, зміни чи відміни норм права, яким притаманний системний характер. Вчена виокремлює загальні і спеціальні принципи, а також принципи нормотворчості. До загальних О. Шаган відносить принципи: верховенства права, гуманізму, демократизму, законності, гласності, відповідальності; до спеціальних: 1) формально-спеціальні принципи: динамізму та стабільності, оперативності, планування та прогнозування, системності та ієрархічності, вживання прийомів та способів юридичної техніки, професіоналізму та 2) змістовно-спеціальні принципи: наукової обґрунтованості міжнародного пріоритету, національних інтересів [188, с. 68]. Результативність нормотворчості залежить від комплексності реалізації зазначених принципів.

Г. Шевченко справедливо підкреслює, що законодавство потребує постійного оновлення та удосконалення, а процес нормопроєктування необхідно змінювати для підвищення його результативності. Незважаючи на те, що у цих напрямках вже намітились певні зрушення на краще, проте мають місце проблеми багаторічної давності. Нормотворчість не можна отождествляти із законотворчістю, бо остання є виключною монополією ВРУ як вищого представницького органу держави. Нормотворча діяльність – це діяльність щодо розроблення, прийняття, скасування підзаконних нормативно-правових актів, а також діяльність по розробці проєктів законів. Наприклад, законопроєкти, які вносяться у порядку законодавчої ініціативи КМУ на розгляд ВРУ, розробляються Міністерством юстиції, іншими центральними органами виконавчої влади [190]. Основним суб'єктом, що здійснює нормотворчість у формі законотворчості, якою впроваджують основи політики академічної доброчесності в Україні, є ВРУ. Саме завдяки Закону № 2145-VIII відбувається перетворення відносин щодо академічної доброчесності зі сфери етичних відносин у сферу адміністративно-правових правовідносин. Цим нормативно-правовим актом вперше на рівні адміністративно-правового регулювання встановлено як визначення академічної доброчесності, так і законодавчі вимоги до її дотримання. Окремо звернемо увагу на розробку проєкту Закону № 10392.

Центральним органом виконавчої влади, відповідальним за забезпечення академічної доброчесності, є МОН України. Згідно з Положенням про МОН України, це відомство виступає провідним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері освіти, науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, а також у сфері трансферу (передачі) технологій. Крім того, МОН України здійснює державну політику у сфері нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають освітні послуги або здійснюють іншу діяльність, пов'язану з їх наданням – незалежно від підпорядкування чи форми власності. Саме ця контрольна функція МОН України відіграє ключову роль

у забезпеченні дотримання принципів академічної доброчесності в освітньому середовищі [138].

Серед інших повноважень МОН України також здійснює нормотворчу діяльність. Слід наголосити, що в умовах конституційного правопорядку межі відомчої нормотворчості охоплюють виключно публічно-правову сферу. Водночас ця діяльність не поширюється на: конституційні правовідносини; інші відносини, що згідно зі ст. 92 Конституції України регулюються виключно законами; відносини, нормативне врегулювання яких належить до компетенції вищих органів державної влади [31, с. 152].

До нормотворчих повноважень МОН України відноситься: узагальнення практики вживання законодавства з питань, що належать до його компетенції (зокрема, щодо формування та здійснення державної політики у сферах освіти і науки, у сфері виконання державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти), розробка пропозицій щодо удосконалення законодавчих актів, актів Президента України, КМУ та внесення їх на розгляд КМУ; розробка проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань, що підлягають до його компетенції; погодження проєктів законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, підготовка висновків і пропозицій до проєктів законів, інших актів законодавства; реалізація нормативно-правового регулювання у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності [138].

Велике значення для забезпечення дотримання законодавчих настанов у сфері забезпечення академічної доброчесності відіграють заклади освіти. Їх правовий статус визначається Законом № 2145-VIII. Відповідно до ст. 22 цього Закону закладами освіти є ті юридичні особи, головним видом діяльності яких є освітня діяльність, вони діють на підставі особистих установчих документів, що затверджуються їх засновниками. Заклад освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному з таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад освіти; прибутковий заклад освіти [140].

Внутрішніми положеннями закладів освіти наразі визначаються норми щодо академічної доброчесності. Тому розглянемо приклади нормотворчої діяльності окремих закладів освіти.

Прикладом внутрішнього нормативного регулювання академічної доброчесності є Положення про академічну доброчесність Подільського державного аграрно-технічного університету, яке визначає основоположні принципи дотримання академічної доброчесності. Серед них: принцип законності, взаємної довіри, чесності та порядності, справедливості, компетентності й професіоналізму, відповідальності, партнерства та взаємодопомоги, взаємоповаги, прозорості, а також принципи безпеки й добробуту університетської спільноти [122]. У цьому Положенні передбачено окремі вимоги щодо дотримання академічної доброчесності як науковими і педагогічними працівниками, так і здобувачами освіти. Зокрема, від працівників університету вимагається дотримання вимог, встановлених Законом № 2145-VIII, а також обов'язкове підписання Декларації про дотримання академічної доброчесності. Ця декларація є додатком до контракту або угоди і оформлюється в установленій формі, що додається до Положення [122].

Особливої уваги заслуговують специфічні вимоги до поведінки учасників освітнього процесу, закріплені в Положенні, які мають за мету забезпечення морально-етичного та безпечного освітнього середовища. До таких порушень, які прямо суперечать принципам академічної доброчесності, віднесено: уживання, виготовлення та поширення наркотичних речовин, вживання алкоголю, куріння в громадських місцях; порушення норм моралі, зокрема негідна поведінка в публічному просторі, використання ненормативної лексики; поширення неправдивої або компрометуючої інформації про інших учасників освітнього процесу; навмисне перешкоджання діяльності інших учасників освітнього процесу; агресивна поведінка, сексуальні домагання; участь в азартних іграх; будь-яка діяльність, що пов'язана з обманом, шахрайством або нечесністю; підробка та використання фальсифікованих документів, що стосуються навчального процесу або посадової ситуації; завдання шкоди матеріальним цінностям і матеріально-

технічній базі Університету; несанкціоноване використання символіки Університету чи факультету для участі в заходах, не пов'язаних з його діяльністю; порушення громадського порядку на території Університету, що заважає іншим особам тощо [122].

Очевидно, що наведені у Положенні заборонні вимоги здебільшого мають етико-поведінковий, а не академічний характер. Вони не належать безпосередньо до категорії академічної доброчесності як сукупності етичних принципів і визначених законом правил, яких повинні дотримуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та здійснення наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) здобутків [140]. Вбачається, що включення таких питань до названого Положення є доречним за умов його перейменування, наприклад на Положення про академічну доброчесність та етику поведінки або виокремлення перерахованих вимог з деталізацією дисциплінарних проваджень за фактами їх недотримання у окремий локальний нормативно-правовий акт цього Університету. Також зазначене вказує на доцільність прийняття «Типового Положення про академічну доброчесність закладу вищої освіти», про обґрунтування необхідності прийняття якого більш детально йдеться у наступному розділі дисертації.

«Положення про академічну доброчесність у Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського» визначає засади, на яких базується освітня, наукова, професійна та творча діяльність учасників освітнього процесу цього Університету. Серед ключових принципів, що закріплені в документі, виокремлюються: чесність і сумлінність у виконанні професійних обов'язків та зобов'язань; створення угод нульової терпимості до проявів академічної недоброчесності; законність; непорушність авторських прав та прав їх правонаступників; повага до прав і свобод людини, що включає право на вільний вибір тематики та об'єктів наукових досліджень, індивідуальну траєкторію навчання, право на безперешкодне висловлення власних думок і ідей; відкритість; партнерство; рівність, що означає обов'язок кожного члена університетської

спільноти дотримуватися норм і правил академічної доброчесності, а також нести однакову відповідальність за їх недотримання [121].

На відміну від багатьох інших положень, присвячених академічній доброчесності, розглядуване Положення Національного університету оборони України імені Івана Черняховського не містить чіткої диференціації вимог до здобувачів освіти та до наукових і педагогічних працівників. Водночас у документі представлена розгалужена система забезпечення академічної доброчесності, яка охоплює як загальні засади запровадження принципів доброчесності в освітній і науковій діяльності, так і механізми дотримання цих принципів, процедури превентивного впливу та притягнення до відповідальності за їх порушення [121].

У контексті регулятивних адміністративно-правових відносин, закріплених у цьому Положенні, доцільно акцентувати увагу на інструментах реалізації принципів академічної доброчесності, які охоплюють: 1) інформаційно-консультативну підтримку учасників освітнього процесу через: розміщення тематичних матеріалів на офіційному сайті та навчальній платформі Університету; публікацію та поширення буклетів, постерів, відеоматеріалів; здійснення інформаційної кампанії з популяризації цінностей академічної доброчесності; 2) програми підвищення кваліфікації для науково-педагогічних і педагогічних працівників з питань академічної доброчесності; 3) проведення відкритих лекцій та публічних виступів експертів і випускників щодо переваг дотримання академічної доброчесності в навчальній і науково-дослідній діяльності; 4) організацію тренінгів та заходів для всіх учасників освітнього процесу в межах національних і міжнародних ініціатив, програм академічної мобільності, грантів тощо [121]. Таким чином, Положення демонструє системний підхід до впровадження академічної доброчесності як складової якісного освітнього середовища, що здійснюється переважно шляхом регулятивного адміністративно-правового впливу.

Слід відзначити як позитивну практику не лише нормативне закріплення принципів академічної доброчесності у формі локального нормативно-правового акта, яким є відповідне Положення, але й використання додаткових засобів їх

поширення та інформування. До таких засобів належать проведення тренінгів, лекцій, а також, з урахуванням особливостей сприйняття інформації різними категоріями учасників освітнього процесу, створення інформативних відеороликів, постерів та інших візуально привабливих та доступних форматів, популярних серед здобувачів вищої освіти.

Як позитивну тенденцію слід відзначити той факт, що забезпечення дотримання академічної доброчесності є предметом нормотворчої діяльності не лише ЗВО, а й ЗЗСО. Так, Положення про академічну доброчесність комунального закладу «Тучинська спеціальна школа I–II ступенів» Рівненської обласної ради, затверджене рішенням педагогічної ради та введене в дію наказом директора, визначає основні складові внутрішньої політики у сфері академічної доброчесності. Зокрема, цим Положенням закріплюються: принципи дотримання академічної доброчесності у закладі; вимоги до педагогічних працівників і здобувачів загальної середньої освіти щодо дотримання норм академічної доброчесності; етичні норми академічної та наукової діяльності; визначення поняття академічного плагіату; заходи запобігання порушенням академічної доброчесності; порядок виявлення та фіксації таких порушень; відповідальність за недотримання принципів академічної доброчесності; механізми контролю за їх дотриманням [120].

Зупинимося на розкритті цим Положенням змісту дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками. Йдеться про дотримання загальноприйнятих етичних норм, положень Конституції України, норм законодавства України, Статуту закладу, Колективного договору та Правил внутрішнього трудового розпорядку; поважання осіб, які одержують освіту, їхніх батьків та осіб, які їх замінюють, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, громадянства, національності, ставлення до релігії, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин; об'єктивне та неупереджене оцінювання знань та вмінь здобувачів освіти; ефективне виконання своїх функціональних обов'язків; підвищення кваліфікації; дотримання правил

посилання на джерела інформації у разі вживання даних, написання методичних матеріалів, наукових робіт тощо; дотримання законодавства із запобігання корупції, уникнення конфлікту інтересів; несення відповідальності за порушення академічної доброчесності [120]. Особливістю викладеного є зобов'язання дотримання основних чинних нормативно-правових актів, а також доволі розширений підхід до того, що являє собою дотримання вимог академічної доброчесності порівняно з наведеним нижче переліком із Закону № 2145-VIII. Звертають увагу такі вимоги, як конкретизація загального принципу не дискримінації осіб, що беруть участь в освітньому процесі, який в цьому положенні набуває більш визначеного змісту. Вочевидь, керівництвом цього закладу освіти були враховані місцеві особливості, що можна оцінити як цілковито позитивні кроки.

Подібні вимоги щодо дотримання академічної доброчесності передбачені і для здобувачів загальної середньої освіти, поряд з іншими положеннями. Зокрема, йдеться про: самостійне виконання навчальних завдань, а також завдань щоденного та підсумкового контролю за результатами навчання; повагу до честі й гідності інших осіб, навіть у разі розбіжностей у поглядах; обов'язкову присутність на всіх навчальних заняттях, за винятком випадків, зумовлених поважними причинами; використання в навчальній або дослідницькій діяльності лише перевірених і достовірних джерел інформації з належним їх цитуванням; подання достовірної інформації про результати власної навчальної або творчої діяльності, застосовані методики досліджень і джерела інформації; заборону надавати, отримувати або пропонувати неправомірну вигоду з метою отримання будь-яких привілеїв у навчальній чи науково-дослідницькій діяльності; обов'язок негайно інформувати адміністрацію закладу освіти у випадку отримання доручень чи рішень, які є протизаконними або такими, що становлять загрозу правам, свободам чи інтересам громадян, юридичних осіб, державним або суспільним інтересам; а також нести відповідальність за порушення принципів академічної доброчесності [120]. Зазначені вимоги мають конкретний, нормативно визначений характер, значна частина з них кореспондує з положеннями Закону № 2145-VIII. Серед них –

обов'язок дотримання чинного законодавства, бути присутнім на навчальних заняттях, дотримання принципу поваги до честі та гідності інших осіб, зокрема тих, чий погляд можуть відрізнятися від поглядів здобувача освіти. Останнє положення заслуговує на окрему увагу як важлива ціннісна настанова, що сприяє формуванню культури толерантності та утвердженню європейських демократичних цінностей у сфері освіти.

Для ілюстрації регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності розглянемо приклад Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Черкаської спеціалізованої школи I–III ступенів № 3 Черкаської міської ради Черкаської області. Зазначене Положення містить як загальні, так і спеціальні вимоги до дотримання принципів академічної доброчесності. Загальні вимоги стосуються як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників. До них, зокрема, належать: дотримання положень Конвенції ООН про права дитини, Конституції України, чинного законодавства; сприяння утвердженню позитивної репутації школи та збереження її традицій; дотримання вимог спеціальних законів та локальних нормативних актів щодо академічної доброчесності; обов'язковість посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень чи відомостей інших авторів; дотримання норм авторського права; подання достовірної інформації про результати власної навчальної, наукової або творчої діяльності; дотримання принципу невідворотності відповідальності за порушення норм академічної доброчесності у порядку, визначеному Законом № 2145-VIII та іншими галузевими законами [140].

Позитивною рисою Положення є акцент на дотриманні законодавства, утвердженні принципів толерантності, протидії корупційним проявам, що стосуються як педагогічних працівників, так і здобувачів освіти. Крім загальних положень, документ містить окремі вимоги, адресовані безпосередньо кожній із зазначених груп. Так, до специфічних вимог, які стосуються здобувачів освіти, належать: самостійне виконання навчальних завдань поточного та підсумкового контролю без використання зовнішніх джерел інформації, крім дозволених у межах процедур оцінювання результатів навчання; обов'язкова особиста присутність на

всіх навчальних заняттях, за винятком випадків, обґрунтованих поважними причинами [123].

До вимог академічної доброчесності, які пред'являються до педагогічних працівників у Черкаській спеціалізованій школі I–III ступенів № 3, належать: надання високоякісних освітніх послуг із використанням у професійній діяльності сучасних інновацій у галузі освіти; обов'язкова присутність і активна участь у засіданнях педагогічної ради, а також спільна відповідальність за прийняті нею управлінські рішення; забезпечення незалежності професійної діяльності від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; постійне підвищення рівня професійної компетентності шляхом саморозвитку, самовдосконалення та своєчасного проходження курсової підготовки; дотримання вимог внутрішнього трудового розпорядку, корпоративної етики та дисципліни; об'єктивне та неупереджене оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти; здійснення контролю за дотриманням академічної доброчесності з боку здобувачів освіти; інформування учасників освітнього процесу про форми порушення академічної доброчесності та відповідні види юридичної і дисциплінарної відповідальності [123].

Як видно, вимоги до педагогічних працівників, що містяться в положеннях цього освітнього закладу, є ширшими, ніж ті, що передбачені Законом № 2145-VIII. Водночас вони цілком відповідають основним засадам освітньої діяльності, визначеним у цьому Законі, і є конкретизацією його положень у частині практичного забезпечення академічної доброчесності в межах конкретного навчального закладу.

З прийняттям Закону № 2145-VIII, редакція якого, зокрема, містить положення, присвячені питанням академічної доброчесності, відзначається тенденція до все більш активного залучення закладів освіти до процесу нормативно-правового врегулювання академічної доброчесності на рівні внутрішніх установчих документів. Цей процес відбувається з ініціативи керівництва закладів освіти, що свідчить про усвідомлення ними значущості

дотримання принципів академічної доброчесності як у закладах вищої, так і дошкільної освіти.

Цікавим прикладом такої участі є «Положення про дотримання академічної доброчесності працівниками закладу дошкільної освіти № 3 «Веселка» Южноукраїнської міської ради» [124]. Це положення поширюється виключно на працівників закладу, що є логічним, з огляду на відсутність у здобувачів дошкільної освіти можливості усвідомлено дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Документ установлює норми етичної поведінки, вимоги до професійної комунікації між працівниками, батьками вихованців і представниками громадськості. Серед вимог, що визначають дотримання академічної доброчесності працівниками, названо: об'єктивне й неупереджене ставлення до всіх учасників освітнього процесу; якісне, своєчасне та ефективне виконання посадових обов'язків; застосування інноваційних методів у професійній діяльності; підвищення кваліфікації; коректне посилення на джерела інформації під час підготовки доповідей, методичних матеріалів, творчих робіт, розпорядчих документів тощо; нерозголошення конфіденційної інформації відповідно до вимог законодавства; надання правдивої інформації; повідомлення керівництва про отримання незаконних доручень чи постанов, що загрожують порушенням прав, свобод або інтересів осіб; дотримання правил внутрішнього розпорядку, трудової дисципліни та корпоративної етики; повагу до вихованців, їхніх батьків та законних представників; використання у професійній діяльності лише достовірних джерел інформації; категоричну заборону на отримання неправомірної вигоди під час вирішення робочих питань [124].

Таким чином, значна частина вимог, передбачених зазначеним положенням, спрямована на забезпечення дотримання норм чинного законодавства, а також моральних і етичних засад у взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, включно з вихованцями, їхніми батьками, колегами та адміністрацією закладу.

На підставі викладеного можна зазначити, що нормотворчість як різновид регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення

академічної доброчесності можна охарактеризувати як діяльність уповноважених суб'єктів (зокрема, ВРУ, НАЗЯВО, МОН України, органів управління закладу освіти) щодо підготовки та видання нормативно-правових актів, зокрема і локальних, які містять норми щодо встановлення вимог у сфері академічної доброчесності, порядку їх додержання, видів порушень встановлених вимог, порядку розгляду питань, пов'язаних з цими порушеннями, а також відповідальності за такі порушення.

Попередження порушення академічної доброчесності також слід розглядати як регулятивні адміністративно-правові відносини, оскільки вони пов'язані з формуванням поведінки учасників освітнього та наукового процесу, за якої вимоги академічної доброчесності втілюються у життя. Вказані правовідносини також врегульовуються нормами внутрішніх нормативних актів закладів освіти. Наприклад, Положенням про академічну доброчесність одного із ЗЗСО передбачено комплекс профілактичних заходів, спрямованих на формування культури дотримання академічної доброчесності. Серед них: інформування здобувачів освіти, педагогічних працівників та батьків про необхідність дотримання принципів академічної доброчесності та професійної етики; розповсюдження методичних матеріалів; проведення семінарів для здобувачів освіти з питань інформаційної діяльності, правил підготовки науково-дослідних та навчальних робіт, вимог до опису джерел і оформлення цитувань; ознайомлення всіх учасників освітнього процесу зі змістом зазначеного Положення; посилення контролю за діяльністю педагогів, зокрема вчителів, керівників секцій Малої академії наук, методичних об'єднань, у частині правильного оформлення посилань на джерела інформації у разі запозичення ідей, поглядів чи відомостей [119].

Таким чином, наведені заходи мають відкритий, невичерпний характер і можуть бути доповнені іншими формами діяльності за ініціативою зацікавлених педагогічних працівників або здобувачів освіти.

Сутність попередження порушень академічної доброчесності полягає в активних діях насамперед керівництва закладів освіти, інших уповноважених внутрішніми актами цих закладів осіб, а також наукових та педагогічних

працівників щодо профілактики порушень вимог академічної доброчесності з боку як вказаних працівників, так і здобувачів освіти шляхом реалізації різноманітних форм і засобів інформування, ознайомлення з інформацією про принципи та вимоги академічної доброчесності, а також наслідками їх порушення.

Розглядаючи інші регулятивні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності, доцільно звернути увагу на положення ст. 42 Закону № 2145-VIII, яка визначає що являє собою зміст дотримання академічної доброчесності педагогічними та науковими працівниками, а також дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти [140]. Вбачається, що саме дотримання академічної доброчесності входить до складу регулятивних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності.

До регулятивних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності, учасниками яких є наукові та педагогічні працівники, безперечно належать ті, що передбачені Законом України № 2145-VIII, а саме: обов'язок посилатися на джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень чи відомостей; дотримання вимог законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, використані джерела та власну педагогічну, науково-педагогічну або творчу діяльність; здійснення контролю за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне та неупереджене оцінювання результатів навчання.

До регулятивних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності, суб'єктами яких є здобувачі освіти, належать: самостійне виконання навчальних завдань, а також завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей осіб з особливими освітніми потребами); посилення на джерела інформації при використанні ідей, розробок, понять чи відомостей; дотримання вимог законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації щодо результатів власної навчальної, наукової чи творчої діяльності, а також використаних методик дослідження і джерел інформації.

Порівнюючи наведені норми, що реалізуються у регулятивних правовідносинах, доцільно вказати як на ті, що співпадають для різних учасників освітнього процесу, так і на відмінні, обумовлені як специфікою їхнього правового статусу, так і цілями участі в освітній діяльності. Наприклад, обов'язку здобувача освіти самостійно виконувати навчальні та контрольні завдання кореспондує обов'язок педагогічних і науково-педагогічних працівників здійснювати контроль за дотриманням академічної доброчесності та об'єктивно оцінювати результати навчання.

У подальшому розглянемо специфіку окремих різновидів регулятивних адміністративно-правових відносин у зазначеній сфері.

Самостійне виконання навчальних і контрольних завдань, безумовно, є чинником, що свідчить про дотримання академічної доброчесності. Це можливе за умови, коли здобувач освіти самостійно осмислює мету освітнього завдання, визначає шляхи її досягнення, обирає засоби реалізації та здійснює їх практичне втілення. Водночас реалізація принципу самостійності не виключає права здобувача освіти на отримання консультацій, методичного супроводу з боку наукових чи педагогічних працівників, а також доступу до необхідної інформації для самостійного виконання завдань.

Доцільно погодитися з позицією Н. Попової, яка зазначає, що викладачі організовують студентів на виконання освітніх завдань у формі самостійної діяльності, по-перше, шляхом навчання їх алгоритмам такої діяльності, а по-друге – через розвиток індивідуальності кожного студента [129]. Самостійне виконання завдань, таким чином, виступає необхідною умовою повноцінного здобуття освіти та дотримання академічної доброчесності.

Самостійне виконання навчальних завдань здобувачами освіти має прямий і безпосередній зв'язок із об'єктивним оцінюванням результатів навчання, що, зі свого боку, розглядається як різновид регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності. Оцінювання результатів навчання має істотне значення, оскільки реалізує низку функцій: мотиваційну,

діагностичну, коригувальну, прогностичну, навчально-контрольну, розвивальну та виховну [192].

Процес оцінювання, як правило, здійснюється за участю науково-педагогічного або педагогічного працівника. Навіть у разі тестування, саме працівник визначає зміст завдань і критерії достатності відповідей, спираючись на власне суб'єктивне бачення відповідного рівня знань. У зв'язку з цим виникає проблема забезпечення об'єктивності оцінювання. Як слушно зазначають В. Пісарев та В. Пісарєва, оцінювання навчальних досягнень – це діяльність, спрямована на встановлення значущості досягнутого учнем результату. Це встановлення відбувається шляхом порівняння початкового та досягнутого рівнів знань із відповідним еталоном. Водночас для забезпечення об'єктивності необхідно, щоб досягнуті результати підлягали вимірюванню за заздалегідь визначеними критеріями та одиницями виміру. Отже, об'єктивне оцінювання має передбачати попереднє здійснення об'єктивного вимірювання, на підставі якого здійснюється порівняльний аналіз [117].

Таким чином, об'єктивність оцінювання можлива лише за умови дотримання принципу неупередженості працівника щодо здобувача освіти. Воно має ґрунтуватися на співвіднесенні результатів навчання з об'єктивно визначеним еталоном знань, умінь і навичок, установленим як достатній для конкретного рівня позитивної оцінки – незалежно від індивідуальних особливостей особи, яка навчається.

Відносини, пов'язані із самостійним виконанням навчальних завдань та об'єктивним оцінюванням результатів навчання, тісно переплітаються з відносинами, що виникають у процесі реалізації контролю за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти. Водночас слід зауважити, що Закон № 2145-VIII приділяє недостатню увагу процедурі здійснення такого контролю. У зв'язку з цим заклади освіти самостійно визначають основні засоби й інструменти контролю, орієнтуючись на чинне законодавство, власні традиції та напрацьовану практику. Нормативною основою для реалізації відповідних процедур виступають внутрішні нормативні акти закладів освіти.

Так, у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського Положенням про академічну доброчесність передбачено систему контролю за дотриманням принципів академічної доброчесності в освітній та науковій діяльності. До інструментів такого контролю віднесено: моніторинг системи забезпечення академічної доброчесності із застосуванням різних методів опитування (усні й онлайн-опитування, анкетування, інтерв'ю); обов'язкову перевірку наукових, навчально-методичних та кваліфікаційних робіт (зокрема магістерських) на наявність ознак академічного плагіату. Такий контроль спрямований на формування академічної етики, поваги до інтелектуальних здобутків, а також на впровадження практики належного цитування. Положення також передбачає визначення понять і форм плагіату, методів його запобігання, процедур виявлення та фіксації фактів порушення, а також наслідків таких дій у межах Університету [121].

У Подільському державному аграрно-технічному університеті встановлено чіткий порядок реалізації контролю за дотриманням академічної доброчесності, зокрема визначено відповідальних осіб і алгоритм їхніх дій у разі виявлення порушень. Так, контроль за додержанням академічної доброчесності при виконанні щоденних і підсумкових завдань, а також під час атестації здійснюється викладачем або екзаменаційною комісією. У разі виявлення порушення під час поточного чи підсумкового контролю викладач зобов'язаний письмово повідомити про це керівництво відповідного структурного підрозділу. У разі виявлення порушення під час атестації, екзаменаційна комісія складає протокол із зазначенням оцінки «F». Аналогічно, контроль за дотриманням академічної доброчесності під час написання курсових, бакалаврських, магістерських, дисертаційних робіт та підготовки наукових публікацій покладається на наукового керівника, який у разі виявлення порушення також повідомляє завідувача кафедри та керівництво факультету або інституту [122].

На необхідність нормативного врегулювання питань контролю за дотриманням академічної доброчесності у ЗВО вказує і НАЗЯВО у «Рекомендаціях для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської

системи забезпечення академічної доброчесності». Зокрема, серед рекомендованих інструментів контролю названо проведення анкетування учасників освітнього процесу з метою виявлення порушень, а також обов'язкову перевірку наукових, навчально-методичних і кваліфікаційних робіт на предмет академічного плагіату з урахуванням затвердженої нормативної бази [150].

Отже, положення зазначених документів можуть бути адаптовані та деталізовані в межах локальних актів кожного окремого закладу освіти. При цьому передбачені форми і способи контролю не є вичерпними: заклад може запроваджувати нові формати, визначати строки, відповідальних осіб та інші параметри здійснення контролю у сфері забезпечення академічної доброчесності.

Одним із видів регулятивних правовідносин, учасниками яких виступають як науково-педагогічні працівники, так і здобувачі освіти, є дотримання норм законодавства у сфері авторського права і суміжних прав. Як справедливо зауважує М. Горещька, авторське право охоплює охорону всього, що створене творчою працею людини. Це, зокрема, твори в галузі науки, літератури та мистецтва; промови, лекції, проповіді; комп'ютерні програми, бази даних; музичні, аудіовізуальні твори; твори образотворчого мистецтва, архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори (включно з творами, створеними засобами, подібними до фотографії); ілюстрації, карти, креслення, ескізи; пластичні твори у сферах географії, геології, техніки; похідні твори; збірники творів, обробок фольклору, енциклопедії та антології; збірки звичайних даних; переклади для дублювання, озвучування, субтитрування іноземних аудіовізуальних творів тощо [37].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» гарантує захист як майнових, так і немайнових прав авторів. До майнових прав, зокрема, належать: а) право використовувати твір будь-яким способом; б) виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами такими способами, як: відтворення, публічного виконання, демонстрації, оприлюднення, перекладу, адаптації, включення до складеного твору; включення до іншого твору, крім складеного твору; розповсюдження примірників твору; переклад, публічне

виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення тощо [134]. Особисті немайнові права закріплені як у зазначеному Законі, так і у ст. 438 та 423 ЦК України [184]. При цьому зауважимо, що право авторства є тісно пов'язаним із особистістю творця й охороняється не лише за його життя, але й після смерті, трансформуючись у сферу суспільного інтересу, що потребує охорони та захисту з боку держави [9, с. 82–83]. Отже, дотримання учасниками освітнього процесу норм законодавства про авторське право і суміжні права означає повагу до як майнових, так і немайнових прав авторів, що є невід'ємною складовою академічної доброчесності.

Посилання на джерела інформації при використанні ідей, розробок, суджень, даних є ще одним проявом адміністративно-правових регулятивних відносин у сфері академічної доброчесності. Слід зазначити, що чинним законодавством не встановлено чітких вимог до кожного окремого виду робіт, які виконуються науковими, педагогічними працівниками та здобувачами освіти. Обов'язкові вимоги передбачені нормативними актами МОН України лише щодо дисертацій. Так, відповідно до Вимог до оформлення дисертацій, список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня на його розсуд (опціонально – також наприкінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи виносок у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку. Бібліографічний опис переліку використаних джерел здобувач здійснює відповідно до власного вибору з урахуванням положень Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одного із стилів, рекомендованих для оформлення списку наукових публікацій. При цьому бібліографічний опис може обмежуватися мінімальним обсягом інформації, достатньої для однозначної ідентифікації конкретного джерела [137].

Значна кількість інтернет-ресурсів закладів освіти, зокрема бібліотечних сайтів, містять роз'яснення щодо здійснення коректних бібліографічних посилань у роботах учасників освітнього процесу. Водночас низка питань, пов'язаних із

правильністю таких посилань, зумовлена сучасною специфікою електронних засобів поширення інформації. Ця проблема стала предметом аналізу й у науковій літературі. Зокрема, зазначається, що складові бібліографічного опису електронних джерел мають певні особливості. Наприклад, якщо справжнє ім'я автора відрізняється від імені, вказаного в соціальній мережі, рекомендується зазначати реальне прізвище та ініціали, а ім'я в соцмережі – у квадратних дужках (якщо справжнє ім'я невідоме, ім'я із соціальної мережі зазначається без дужок). У разі відсутності заголовку публікації доцільно подавати уривок тексту (до 40 перших слів). Якщо відсутній текст (наприклад, зображення без підпису), слід надати короткий опис об'єкта у квадратних дужках із зазначенням форми змісту (поточний допис, повідомлення, фотографія, відеофайл, стрічка новин тощо). Електронна адреса має містити точний URL-ідентифікатор ресурсу, що забезпечує доступ до відповідного об'єкта. У випадках, коли зміст ресурсу може змінюватися, обов'язковим елементом опису є дата перегляду (перевірки доступу) [183].

Бібліографічний опис електронних джерел віддаленого доступу повинен включати ті ж основні елементи, що й опис друкованих джерел. Водночас при оформленні електронних ресурсів слід враховувати їхню нестабільність і тимчасовість: вони часто змінюють зміст, структуру, URL-адресу або можуть повністю зникнути. Тому доцільно архівувати необхідні документи та зберігати цінну інформацію (зокрема з соціальних мереж) шляхом знімків екрана [48, с. 19].

З огляду на викладене, доцільно на нормативному рівні передбачити обов'язкове ознайомлення як наукових і педагогічних працівників, так і здобувачів освіти з вимогами до правильного оформлення посилань при використанні ідей, понять, відомостей тощо. Таке ознайомлення доцільно проводити шляхом наочної демонстрації прикладів оформлення бібліографічних описів на офіційних вебсайтах відповідних закладів освіти.

Ще одним із видів регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності є подання правдивої інформації щодо методик і результатів досліджень, джерел використаної інформації, а також

стосовно приватної педагогічної, науково-педагогічної та творчої діяльності. Достовірність інформації, очевидно, передбачає її відповідність фактичним даним.

На думку Н. Вітушко, недостовірною вважається інформація, яку неможливо перевірити, зокрема коли вона надходить до видання з «конфіденційних» джерел або містить посилання на організацію, яку нібито представляє «джерело». Матеріал може набувати сумнівного характеру також у таких випадках: 1) автор спирається на нерейтингові джерела попри наявність достовірніших аналогів; 2) використовує малоймовірні факти або документи, отримані неофіційним шляхом; 3) наводить лише ті дані, які підтверджують його припущення; 4) свідомо замовчує частину релевантної інформації; 5) перебільшує або применшує значущість окремих фактів [32].

Водночас достовірність інформації, яку надають наукові та педагогічні працівники, не зводиться лише до можливості її перевірки. Представляється, що відповідна група регулятивних адміністративно-правових відносин реалізується через надання інформації, яка є своєчасною, повною та достовірною. Це стосується, зокрема, й звітної інформації (наприклад, за навчальний рік або інші визначені періоди).

Своєчасність інформації слід трактувати як її актуальність, тобто відповідність установленим строкам подання та можливість її оперативного використання суб'єктами освітнього процесу, зокрема адміністрацією закладу освіти. Повнота інформації, зі свого боку, визначається її достатністю для прийняття обґрунтованих управлінських чи наукових рішень.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки. Специфіка адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності полягає в тому, що одним із їх суб'єктів обов'язково має бути носій владних повноважень. Саме в межах таких повноважень здійснюється регулювання поведінки інших учасників цих відносин, причому встановлені норми мають обов'язковий характер. Суб'єкт владних повноважень визначає правила поведінки для інших суб'єктів, які можуть мати чітко виражену нормативну форму або передбачати варіативність поведінки в межах встановлених приписів. У разі

порушення визначених вимог виникають інші адміністративно-правові відносини – охоронного характеру, метою яких є реагування на порушення та відновлення порушеного правопорядку. Варто також зазначити, що управлінські акти, які містять адміністративно-правові норми і надають відносинам у сфері академічної доброчесності адміністративно-регулятивного характеру, можуть видаватися виключно уповноваженими суб'єктами в межах наданої їм компетенції. Це забезпечує легітимність відповідного нормативного впливу та відповідність дій суб'єктів вимогам чинного адміністративного законодавства.

Регулятивні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності можна визначити як врегульовану нормами адміністративного права різної юридичної сили діяльність, спрямовану на визначення, формулювання та реалізацію принципів, вимог і правил поведінки учасників освітнього процесу – наукових і педагогічних працівників, а також здобувачів освіти – у процесі навчання, викладання, провадження наукової або творчої діяльності, та на забезпечення належного дотримання цими суб'єктами встановлених стандартів академічної доброчесності.

Значення регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності є суттєвим. Саме через ці відносини реалізується дія регулятивних правових норм, які виступають засобами правового впливу на суспільні відносини. У межах таких правовідносин виявляється суспільно схвалена (допустима або така, що відповідає рекомендаціям) поведінка суб'єктів освітнього процесу – наукових, педагогічних працівників та здобувачів освіти.

До регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності доцільно віднести: 1) нормотворчу діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає у створенні, зміні або скасуванні нормативних приписів, що визначають мету, завдання, принципи академічної доброчесності, порядок ознайомлення учасників освітнього процесу з відповідними вимогами; 2) профілактику порушень академічної доброчесності, яка реалізується через інформування, роз'яснення принципів, правил та наслідків

недотримання стандартів академічної доброчесності; 3) практичну реалізацію встановлених вимог у навчальному та науковому процесі науковими, педагогічними працівниками та здобувачами освіти відповідно до положень законодавчих, підзаконних і локальних нормативно-правових актів.

Слід звернути увагу на те, що вимоги щодо забезпечення академічної доброчесності, визначені у локальних актах закладів освіти, суттєво різняться. У деяких з них положення про академічну доброчесність поєднуються з вимогами додержання умов трудового договору, правил внутрішнього трудового розпорядку чи етичних норм поведінки. Такий підхід може суперечити ключовій меті інституту академічної доброчесності – забезпеченню довіри до результатів навчання та/або наукової (творчої) діяльності. У зв'язку з цим постає об'єктивна потреба у законодавчому встановленні єдиних підходів до структури, змісту та обов'язкових положень локальних актів (кодексів) про академічну доброчесність, що сприятиме їх уніфікації та підвищенню ефективності правового регулювання у цій сфері.

2.3. Охоронні та адміністративно-деліктні відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні

Охоронні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності тісно пов'язані з регулятивними правовідносинами, однак не є їхнім необхідним продовженням. Вони мають допоміжний, обслуговуючий характер щодо регулятивних, оскільки мета нормативно-правового регулювання у сфері академічної доброчесності полягає насамперед у впровадженні та підтриманні визначених принципів, правил і вимог академічно чесної поведінки, а не в застосуванні санкцій.

Водночас у разі порушення встановлених норм виникає потреба в охоронних адміністративно-правових відносинах, які постають як форма негативної реакції держави на протиправну поведінку учасників освітнього процесу. Як зазначається у загальній теорії права, такі відносини виникають із факту правопорушення і

спрямовані на притягнення правопорушника до юридичної відповідальності [168, с. 196].

Науковці висловлюють різні підходи до визначення сутності охоронних правовідносин. Так, М. Кельман і О. Мурашин трактують охоронні правовідносини як ті, що виникають з факту неправомірної поведінки і реалізуються у формі реакції держави, зокрема через поновлення порушеного права або притягнення до відповідальності (зокрема у кримінальному чи адміністративному порядку) [61, с. 389]. Автори підручника із загальної теорії права вважають, що охоронні правовідносини базуються на юридичних заборонах і постають як наслідок правопорушення [55, с. 337]. О. Ф. Скакун підкреслює, що охоронні відносини є похідними від фактів неправомірної поведінки і нерозривно пов'язані з реалізацією юридичної відповідальності, закріпленої у санкціях правових норм [159, с. 554]. В. В. Ковальська розглядає охоронні правовідносини як спрямовані на припинення правопорушення, поновлення порушеного права, а також на застосування до правопорушника примусових заходів, що обмежують його права або свободи [66, с. 41]. Д. Радько визначає охоронні адміністративно-правові відносини як такі, що виникають з протиправного діяння суб'єкта адміністративного права і реалізуються у формах адміністративного примусу, покарання та поновлення порушених прав, свобод або інтересів [148, с. 229].

Екстраполюючи наведені доктринальні підходи на предмет дослідження, слід зауважити, що всі вони узгоджуються в одному фундаментальному положенні: охоронні адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності виникають як реакція на порушення встановлених регулятивними нормами вимог і виступають формою реалізації державного примусу шляхом застосування заходів адміністративної відповідальності або інших передбачених законом засобів впливу. Отже, охоронні правовідносини є реакцією держави на виявлені правопорушення щодо притягнення винних до відповідальності, спрямовані на припинення самого правопорушення, а також відновлення порушених прав і законних інтересів.

У контексті адміністративно-правового регулювання важливим є виокремлення адміністративно-деліктних правовідносин як окремої підгрупи охоронних відносин. Їх поява зумовлена диференціацією загального масиву адміністративно-правових відносин на регулятивні та охоронні.

Щодо змісту адміністративно-деліктних правовідносин у правовій науці висловлюються різні, подекуди альтернативні, підходи, що свідчить про необхідність доктринального уточнення їх правової природи та структури.

Підставою виникнення охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності є порушення встановлених принципів та вимог академічної доброчесності.

До адміністративно-деліктних правовідносин, за визначенням В. Колпакова, належать відносини відповідальності суб'єктів суспільства (як індивідуальних, так і колективних) за недотримання встановленого публічною адміністрацією порядку і правил. Такі правовідносини виникають у разі виявлення відповідних протиправних діянь, реалізуючись через відкриття проваджень у справах про адміністративні правопорушення, встановлення вини та застосування до правопорушників передбачених заходів впливу. До цих заходів належать: накладення адміністративних стягнень на фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень; застосування дисциплінарних стягнень до фізичних осіб за вчинення адміністративних проступків у межах службових повноважень; вжиття заходів адміністративного впливу, які формально не класифікуються законодавцем як адміністративні стягнення, але мають правовий наслідок; накладення на юридичних осіб санкцій за порушення адміністративно-правових вимог, які також не кваліфікуються як адміністративні стягнення, однак мають карально-примусовий характер [80, с. 104].

Підставою виникнення адміністративно-деліктних правовідносин виступають неправомірні дії, що в теорії адміністративного права трактуються як правопорушення (проступки), за які передбачено застосування заходів примусового впливу. До таких діянь належать як адміністративні, так і дисциплінарні правопорушення, за вчинення яких передбачена юридична

відповідальність. Вчинення правопорушення зумовлює виникнення правовідносин, що включають застосування норм як матеріального, так і процесуального адміністративного права [6, с. 25].

Таким чином, охоронні та адміністративно-деліктні правовідносини у сфері забезпечення академічної доброчесності покликані забезпечити виявлення фактів порушення встановлених норм та притягнення винних осіб до відповідальності у встановленому законодавством порядку. Їх функціональне призначення полягає в гарантуванні реалізації принципів академічної доброчесності, відновленні порушених прав та запобіганні повторенню правопорушень у сфері освіти та науки.

Є. Шульга виокремлює загальні та специфічні ознаки адміністративно-деліктних правовідносин. До загальних ознак, які характерні як для адміністративно-деліктних, так і для кримінально-правових правовідносин, науковець відносить такі: приналежність до особливого виду суспільних відносин; ідеологічний характер; наявність завзятого (конфліктного) характеру; виникнення, зміна або припинення зазначених відносин відбувається на підставі норм права у разі настання передбачених юридичних фактів; юридична індивідуалізованість зв'язку між суб'єктами; двосторонній характер правовідносин; охорона державою та забезпечення заходами державного впливу [191, с. 71].

До специфічних ознак адміністративно-деліктних правовідносин Є. Шульга зараховує: особливий суб'єктний склад; оперативність та економічність процедур (що проявляється у розумних строках провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також у досягненні оптимального балансу між припиненням правопорушення, відшкодуванням заподіяної шкоди та попередженням повторних порушень); настання відповідальності незалежно від волі порушника (деліктанта); фактичну відсутність приватного інтересу у сторін; публічний характер правовідносин; відсутність передбаченої законом процедури примирення сторін; виникнення на підставі порушення норм права різної галузевої належності [191, с. 73].

О. Панасюк визначає об'єкт адміністративно-деліктних правовідносин як сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням заходів

адміністративного примусу. До таких правовідносин науковець відносить: деліктні правовідносини (які виникають унаслідок вчинення адміністративного правопорушення); правовідносини щодо з'ясування обставин (фактично – стадію розслідування або адміністративного провадження); правовідносини первинного розгляду матеріалів справи про адміністративне правопорушення; правовідносини об'єктивної адміністративної відповідальності, що передбачають настання наслідків незалежно від суб'єктивного ставлення порушника до вчиненого діяння; правовідносини суб'єктивної адміністративної відповідальності, що враховують вину особи як необхідний елемент складу правопорушення. Таким чином, адміністративно-деліктні правовідносини охоплюють комплекс відносин, пов'язаних із реалізацією заходів адміністративного примусу, включаючи попередження, припинення та покарання [113, с. 175].

Визначення ступеня ефективності адміністративно-деліктного законодавства залежить від низки чинників, які, на думку А. Собакаря, включають: вчасність застосування юридичних норм, що дозволяє своєчасно реагувати на деліктні виклики в суспільстві; чіткість формулювання мети прийняття адміністративно-деліктної норми, що забезпечує її нормативну визначеність та правову передбачуваність; повнота відображення в нормі властивостей актуальної деліктологічної ситуації, яка визначає реалістичність і відповідність норм практики правозастосування; наявність прогнозу ефективності норми, тобто оцінки її майбутнього впливу на стан адміністративної деліктності; визначення строків реалізації цілей норми, що уможливорює оцінювання її результативності в конкретному часовому вимірі; урахування соціальних процесів, зокрема економічних, політичних, ідеологічних та інших факторів, які впливають на регулятивну доцільність і стабільність правових приписів; вчасність і повнота практичного застосування норми, що забезпечує її реалізацію не лише формально, а й у змістовному аспекті; відповідність адміністративного стягнення суспільній небезпечності правопорушення, яка забезпечує принцип справедливості та пропорційності покарання; додержання законності при реалізації правової норми,

що є запорукою правової державності та недопущення зловживань у сфері правозастосування [163, с. 199].

Уявляється, що більш повне визначення сутності та змісту адміністративно-деліктних правовідносин запропоновано М. Самбором. На його думку, адміністративно-деліктні правовідносини слід розуміти як врегульовані нормами адміністративно-деліктного права суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням та документуванням адміністративного правопорушення, і в яких однією з обов'язкових сторін є представник органу влади або інша уповноважена особа (фізична чи юридична). Такі правовідносини спрямовані на: припинення негативних наслідків правопорушення; відновлення законності та правопорядку; застосування заходів державного примусу до порушників, зокрема адміністративної відповідальності. На думку вченого, адміністративно-деліктне правовідношення охоплює всю сукупність правових зв'язків від моменту вчинення правопорушення до моменту усунення всіх його негативних наслідків і поновлення суб'єктивних прав, свобод та законних інтересів учасників. Воно включає також: застосування до правопорушника адміністративних стягнень та інших заходів державного впливу (як матеріального, так і морального характеру); вжиття уповноваженими органами заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню адміністративного правопорушення [156, с. 41–42].

На підставі викладених наукових позицій щодо характеристики адміністративно-деліктних правовідносин доцільно виокремити їхні основні риси: 1) виникають як наслідок вчинення правопорушення, що є юридичним фактом, який запускає механізм реалізації норм адміністративно-деліктного права; 2) спрямовані на з'ясування наявності факту правопорушення та встановлення обставин його вчинення, що є необхідною умовою притягнення особи до відповідальності; 3) охоплюють як матеріальні, так і процесуальні правовідносини, які реалізуються через процедури фіксації правопорушення, розслідування, кваліфікації діяння та прийняття рішення щодо застосування відповідного виду юридичної відповідальності; 4) мають формальну визначеність, оскільки ґрунтуються на приписах адміністративного законодавства, передбачених

нормативно-правовими актами; 5) передбачають досягнення конкретного результату, а саме – усунення негативних наслідків правопорушення, поновлення порушеного правопорядку та виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, з метою їх подальшого усунення.

Доцільно зупинитися на питанні співвідношення охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин. У своїй праці О. Панасюк зазначає, що охоронні норми та відповідні правовідносини в науковій літературі часто отримують назву «адміністративно-деліктні відносини». Сутність останніх полягає у тому, що вони породжують права й обов'язки, зміст яких виражається в обов'язку правопорушника нести юридичну відповідальність, а уповноваженого суб'єкта юрисдикції – реалізовувати надані повноваження шляхом застосування до винної особи відповідного адміністративного стягнення [112, с. 39].

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що адміністративно-деліктні правовідносини виступають продовженням охоронних правовідносин, є їх складовою частиною та виникають у разі фіксації факту порушення встановлених правових приписів, за які передбачено застосування адміністративно-правових санкцій.

Розглядаючи специфіку охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності, слід звернути увагу на їх неоднорідність, пов'язану як із суб'єктом вчинення порушення академічної доброчесності, так із різновидом такого порушення. Регулятивні, охоронні та адміністративно-деліктні правовідносини регулюються нормативно-правовими актами різної юридичної сили. Закон № 2145-VIII [140] визначає такі види порушення академічної доброчесності: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман (у формі академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та списування); хабарництво, необ'єктивне оцінювання тощо.

У проєкті Закону № 10392 видами порушення академічної доброчесності є: академічний плагіат, зловживання результатами освітньої (освітньо-творчої) або наукової (науково-технічної) діяльності, обман, фабрикація, фальсифікація та

присвоєння авторства, створення академічного тексту на замовлення, несамотійне виконання завдання, порушення вимог щодо оцінювання, протиправний вплив та отримання неправомірної вигоди, неспроможність ідентифікувати порушення академічної доброчесності та протистояти цим порушенням (ст. 15 Проєкту) [135]. Утім у Проєкті недостатньо розкривається перелік порушень академічної доброчесності на відміну від чинного закону.

Проте жоден із наведених переліків порушень академічної доброчесності не передбачає їх класифікації за критерієм можливості вчинення тими чи іншими учасниками освітнього процесу. Зокрема, відсутній розподіл порушень на ті, що можуть бути вчинені як здобувачами освіти, так і науковими чи працівниками, та ті, що притаманні виключно окремим категоріям суб'єктів. Між тим, такий поділ є доцільним, оскільки дозволяє більш чітко визначити суб'єктний склад порушень, а також окреслити найбільш імовірні способи їх виявлення, що має безпосереднє значення для кваліфікації відповідних охоронних і адміністративно-деліктних правовідносин.

Так, залежно від суб'єктів, що вчиняють порушення академічної доброчесності, можна виокремити три групи: 1) порушення, що можуть бути вчинені всіма учасниками освітнього процесу, зокрема: академічний плагіат, обман, хабарництво, незаконний вплив на педагогічного або науково-педагогічного працівника з метою отримання необ'єктивного оцінювання; 2) порушення, характерні для педагогічних та науково-педагогічних працівників – неправомірна допомога або перешкоджання при оцінюванні результатів навчання, необ'єктивне оцінювання; 3) порушення, притаманні здобувачам освіти, зокрема списування, використання заборонених джерел під час контрольних або екзаменаційних заходів тощо.

Виявлення порушень академічної доброчесності згідно із Законом № 2145-VIII здійснюється уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням положень цього Закону та спеціальних законодавчих актів. При закріпленні відповідних положень у локальних актах закладу освіти (положеннях, кодексах академічної доброчесності тощо) необхідно дотримуватися

прав особи, щодо якої розглядається питання про порушення академічної доброчесності. Зокрема, така особа має право: ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо можливого порушення академічної доброчесності та надавати до них зауваження; надавати пояснення – як усні, так і письмові – або відмовитися від їх надання; особисто або через представника брати участь у дослідженні доказів порушення; бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення до академічної відповідальності; оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності в апеляційному порядку до відповідного органу або до суду.

Факт порушення академічної доброчесності розкривається залежно від характеру конкретного порушення. Наприклад, факт списування може бути виявлений науковим або педагогічним працівником безпосередньо під час виконання здобувачем освіти завдання, у процесі моніторингу, або вже на етапі перевірки та оцінювання результатів виконаної роботи.

Звертає на себе увагу приклад врегулювання таких правовідносин у Положенні про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Черкаської спеціалізованої школи I–III ступенів № 3 Черкаської міської ради Черкаської області, де класифікація порушень здійснюється за обставинами та умовами їх вчинення [123]. У положенні передбачено декілька різновидів списування, для кожного з яких встановлено: наслідки вчиненого порушення; форму відповідальності; суб'єкта владних повноважень, який приймає рішення щодо відповідних заходів. Зокрема, виділено такі типи ситуацій: 1) списування під час самостійних і контрольних робіт, зрізів знань, річного оцінювання або моніторингів якості освіти – рішення щодо повторного письмового проходження оцінювання (протягом 1 тижня) або повторного вивчення матеріалу приймає вчитель-предметник; 2) списування під час державної підсумкової атестації (ДПА) та річного оцінювання – рішення про незарахування результатів та повторне проходження оцінювання ухвалює атестаційна комісія відповідно до графіку проведення ДПА; 3) порушення під час I етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад або конкурсів – журі має право скасувати результати роботи учасника, а у разі

повторного виявлення порушення – заборонити участь в інших олімпіадах і конкурсах [123].

Таким чином, положення чітко конкретизує учасників охоронних правовідносин, які діють при фіксації випадків списування, а також вид рішень про несприятливі наслідки, що приймаються відповідно уповноваженими особами. Це свідчить про існування внутрішньої адміністративно-правової моделі реагування на порушення академічної доброчесності, що функціонує в межах конкретного закладу освіти.

Виявлення порушень академічної доброчесності є необхідною передумовою для виникнення охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері освіти. Нормативні акти, зокрема Закон № 2145-VIII, прямо передбачають обов'язок наукових і педагогічних працівників здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання здобувачів освіти. Саме під час реалізації цієї функції найчастіше виявляються факти порушення академічної доброчесності з боку останніх.

Крім того, виявлення фактів порушення академічної доброчесності відбувається під час перевірки результатів наукової та науково-освітньої діяльності (дисертацій, кваліфікаційних робіт, статей тощо) на наявність академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації або фабрикації. Ця процедура стосується як здобувачів освіти, так і наукових та педагогічних працівників.

З метою забезпечення належного контролю існує перелік категорій документів, що рекомендовані для перевірки на академічну доброчесність. До таких належать: дипломні роботи бакалаврів, магістрів; дисертації на здобуття наукового ступеня; наукові статті, що подаються до фахових або міжнародних видань; звіти за результатами наукових досліджень; інші письмові роботи, які є підставою для оцінювання або атестації.

У Рекомендаціях НАЗЯВО для ЗВО щодо опрацювання та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності запропоновано передбачити у відповідних актах ЗВО перелік наукових, навчально-методичних та інших робіт, що підлягають обов'язковій перевірці на наявність ознак академічного

плагіату. До таких робіт віднесено: 1) навчальні та кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти, які до подання на захист перевіряються керівником роботи або уповноваженими особами кафедри, визначеними у встановленому порядку; 2) науково-методичні праці, монографії, електронні твори, які рецензуються уповноваженими особами на відповідних кафедрах; 3) наукові статті, подані до редакційної колегії наукового журналу, організаційного комітету конференції чи спеціалізованої вченої ради, які перевіряються відповідальним секретарем журналу або іншими особами, призначеними розпорядженням головного редактора; 4) заключні звіти за результатами науково-дослідних робіт, профінансованих із державного або місцевого бюджетів, що до подання в наукову частину перевіряються науковим керівником НДР або уповноваженими особами, визначеними проректором з наукової роботи [150].

Особи, відповідальні за перевірку робіт на плагіат, мають право самостійно ініціювати питання щодо порушення академічної доброчесності у разі виявлення плагіату або зобов'язані повідомити про це визначеного посадовця. Наприклад, «Положення про академічну доброчесність у Подільському державному аграрно-технічному університеті» містить вимогу, згідно з якою рецензенти у разі виявлення порушення доброчесності під час розгляду рукопису на етапі кафедри/циклової комісії зобов'язані письмово повідомити завідувача кафедри/голову циклової комісії; на етапі інституту/факультету – голову та вченого секретаря відповідної ради; на університетському рівні – голову та вченого секретаря вченої ради університету [122].

Виявлення факту плагіату в зазначених вище видах робіт є підставою для виникнення охоронних правовідносин з ініціативи осіб, відповідальних за контроль дотримання академічної доброчесності.

Доцільним є також розгляд специфіки охоронних правовідносин, що виникають за ініціативою особи, яка не наділена повноваженнями на здійснення контрольних заходів щодо виявлення порушень академічної доброчесності й одночасно не є порушником. Наприклад, «Кодекс академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини»

передбачає, що учасник освітнього процесу, який став свідком або має підстави припускати наявність факту порушення зазначеного Кодексу, зобов'язаний повідомити про це Комісію з академічної доброчесності. Заява повинна бути підписаною; анонімні або безпідставні звернення не розглядаються. Голова Комісії упродовж десяти днів після надходження заяви має скликати позачергове засідання для розгляду цього питання. Заявник зобов'язаний надати аргументи та докази факту порушення [76].

Водночас зазначена вимога ідентифікації заявника, зведена лише до наявності підпису, не гарантує достовірності особи, що подає звернення. Більш чітко вимоги до заявника сформульовано в «Кодексі академічної доброчесності Запорізького національного університету», де передбачено, що будь-який учасник академічної спільноти, який володіє інформацією про факт чи потенційне порушення норм Кодексу, може письмово звернутися до голови або секретаря Ради з питань академічної доброчесності. У заяві мають бути обов'язково зазначені повні анкетні дані, контактна інформація та підпис. Анонімні або некоректно оформлені заяви Радою не розглядаються [68].

Аналогічні положення містяться в «Положенні про академічну доброчесність комунального закладу «Тучинська спеціальна школа І–ІІ ступенів» Рівненської обласної ради», відповідно до якого будь-який учасник освітнього процесу, обізнаний із фактами або підготовкою до порушення норм доброчесності, має письмово звернутися до голови або секретаря Комісії. У заяві обов'язково вказуються персональні дані заявника. Анонімні або некоректні звернення не підлягають розгляду. На засідання Комісії запрошуються як заявник, так і особа, стосовно якої розглядається питання про можливе порушення [120].

На основі наведених норм можна виокремити два ключові принципи ініціювання охоронних правовідносин особами, які не є уповноваженими суб'єктами контролю: 1) принцип ідентифікації інформатора – особа, яка повідомляє про порушення, зобов'язана зазначити свої особисті та контактні дані; 2) принцип особистої участі – заявник повинен брати участь у процедурі розгляду поданої ним інформації. Вбачається, що реалізація вказаних принципів сприятиме

підвищенню достовірності й об'єктивності процедур перевірки фактів порушення академічної доброчесності.

Окреме питання у контексті ініціювання охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері академічної доброчесності становить можливість самостійного звернення особи, яка вчинила відповідне порушення. У такому разі саме така особа стає ініціатором виникнення охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у цій сфері. Нормативно-правові акти, що регламентують дотримання принципів академічної доброчесності, зазвичай виходять із презумпції поділу учасників освітнього процесу на тих, хто або дотримується академічної доброчесності, або порушує її вимоги, при цьому порушення виявляються шляхом здійснення контролю з боку уповноважених осіб чи органів.

Натомість майже не врегульовано питання самостійного визнання особою факту скоєного нею порушення, а також правових наслідків такого визнання. Представляється, що у випадках, коли учасник освітнього процесу добровільно повідомляє про вчинене ним порушення академічної доброчесності та виявляє намір усунути його наслідки, така особа має бути звільнена від відповідальності, щонайменше – дисциплінарної або академічної.

Ця позиція, однак, не поширюється на випадки порушень, що одночасно є адміністративними правопорушеннями або кримінальними деліктами. У таких ситуаціях добровільне зізнання особи у вчиненні порушення може розглядатися як пом'якшуюча обставина при вирішенні питання про притягнення до юридичної відповідальності відповідно до вимог законодавства.

Зміст охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері академічної доброчесності залежить від конкретного порушення, що стало підставою виникнення цих правовідносин. Виявлений факт академічного обману (зокрема: плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) зазвичай є підставою для роботи спеціальних комісій з академічної доброчесності.

Таким чином, у сфері академічної доброчесності необхідно розмежовувати рівні правопорушень, зокрема: порушення, що тягнуть лише академічну або

дисциплінарну відповідальність; діяння, що мають ознаки адміністративних правопорушень; дії, які можуть кваліфікуватися як кримінальні делікти.

Зміст охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері академічної доброчесності детермінований характером порушення, яке стало їх підставою. Так, виявлений факт академічного обману (зокрема плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації тощо) зазвичай є підставою для скликання спеціальних комісій з академічної доброчесності, які уповноважені здійснювати правову кваліфікацію діяння, встановлювати обставини порушення та приймати рішення про відповідний вид відповідальності.

У Рекомендаціях для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності наголошується на доцільності створення комісій з академічної доброчесності як на загальноуніверситетському, так і на локальному рівнях структурних підрозділів. Такий підхід узгоджується з сучасною практикою корпоративного управління діяльністю ЗВО та сприяє ефективному функціонуванню механізмів внутрішнього контролю за дотриманням академічної доброчесності.

Комісії з академічної доброчесності створюються з метою реалізації контрольної функції, зокрема для виявлення, фіксації та кваліфікації фактів порушення академічної доброчесності, а також для прийняття рішень щодо застосування відповідних заходів відповідальності до порушників. Повноваження цих комісій регламентуються нормативними актами закладів освіти (положеннями, кодексами, інструкціями тощо), які визначають порядок їх формування, компетенцію, процедуру розгляду справ і прийняття рішень.

Комісія на рівні факультету чи інституту організовується під головуванням директора інституту або декана факультету, до її складу включаються представники професорсько-викладацького складу кафедр відповідного підрозділу, голова представницького органу профспілкової організації, а також обов'язково – представники органів студентського самоврядування, що забезпечує дотримання принципу паритетності у прийнятті рішень.

До складу комісій не можуть бути включені особи, які раніше були притягнуті до академічної відповідальності за порушення норм академічної доброчесності. Такий підхід покликаний гарантувати неупередженість, об'єктивність і моральну легітимність діяльності комісій [120].

Діяльність комісій з академічної доброчесності регламентується внутрішніми нормативними актами закладів освіти, що обумовлює наявність варіативного підходу до визначення їхніх повноважень та функціональних завдань. Кожен заклад формує власну модель реалізації механізмів забезпечення академічної доброчесності з урахуванням організаційної структури, особливостей освітньої діяльності та внутрішніх політик управління якістю.

Так, відповідно до Кодексу академічної доброчесності Запорізького національного університету, Раді з питань доброчесності делеговано широке коло повноважень, зокрема: прийняття, дослідження та розгляд заяв щодо порушення положень Кодексу; підготовка висновків за результатами розгляду; залучення експертів з відповідних галузей знань та використання технічних засобів для об'єктивного встановлення фактів порушень; організація інформаційної та просвітницької роботи щодо популяризації принципів академічної доброчесності й етики у викладацькому та студентському середовищі; ініціювання та реалізація досліджень у сфері академічної доброчесності, якості освіти та наукової діяльності; розроблення рекомендацій щодо вдосконалення механізмів дотримання академічної доброчесності в межах університетської спільноти; надання консультацій з питань реалізації положень Кодексу [68].

Водночас, згідно з Кодексом академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, комісія з академічної доброчесності має статус дорадчого органу, основними завданнями якого є: встановлення фактів порушення академічної доброчесності учасниками освітнього процесу; розгляд скарг щодо використання неетичних практик в освітній та науковій діяльності; аналіз поданих заяв і підготовка ofert для адміністрації університету або його структурних підрозділів з пропозиціями щодо застосування відповідних санкцій [76].

Такий підхід свідчить про наявність декларативної спільності цілей при функціональній різноманітності інструментів реалізації, що, з одного боку, надає університетам гнучкість у побудові внутрішньої системи доброчесності, а з іншого – вимагає забезпечення мінімальних уніфікованих стандартів при реалізації відповідних процедур.

Процедура розгляду справ про порушення академічної доброчесності, яка здійснюється Комісіями з академічної доброчесності, характеризується наявністю процесуальних правовідносин, що виникають у межах відповідного провадження. Ці відносини суттєво відрізняються за ступенем формалізації, кількістю стадій та детальністю їх регламентації залежно від нормативних актів конкретного закладу освіти.

Наприклад, Кодекс академічної доброчесності Національного університету цивільного захисту України визначає такі три основні стадії процедури з розгляду питання про порушення академічної доброчесності:

1) стадія повідомлення особи про подання скарги. Особі-відповідачу надається можливість реалізувати право вето щодо участі в розгляді будь-якого члена Комісії, якщо є обґрунтовані сумніви в його об'єктивності. На цьому етапі відповідач може визнати свою вину. У такому разі обговорення не проводиться, а факт визнання враховується при визначенні виду відповідальності;

2) стадія розслідування, яка включає: опитування свідків; вивчення матеріалів та першоджерел; проведення експертних консультацій; інші дії, необхідні для забезпечення об'єктивності та повноти розгляду;

3) стадія підготовки звіту за результатами розслідування, який структурно складається з: вступної частини (дата складання, строки розслідування, учасники процедури, зміст скарги); описової частини (інформація за суттю скарги); мотивувальної частини (виклад обставин, аналіз доказів); резолютивної частини (висновки та рекомендації щодо відповідальності).

Також врегульовано право будь-якого члена Комісії, який не погоджується з остаточним звітом, подати окрему думку, що долучається до резолютивної частини документа [72].

Подібні стадії розгляду питань про порушення академічної доброчесності містяться в актах інших закладів освіти, які регулюють діяльність Комісій з питань академічної доброчесності.

Щодо повноваження Комісії з питань академічної доброчесності з приводу прийняття рішень про застосування відповідних заходів відповідальності до осіб, визнаних винними у порушенні принципів академічної доброчесності, слід акцентувати увагу на кількох ключових положеннях.

По-перше, визначальною особливістю охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у цій сфері має бути принцип пропорційності, тобто співмірності між характером вчиненого порушення та видом обраного заходу впливу. Порушення цього принципу може призвести до надмірного втручання в академічні права та свободи особи або, навпаки, до несправедливого уникнення відповідальності.

По-друге, важливою умовою легітимності застосування академічної відповідальності є наявність належної компетенції у суб'єкта, який приймає рішення щодо призначення того чи іншого заходу впливу. Йдеться про відповідність повноважень цього суб'єкта встановленим нормативним актам – як на державному, так і на локальному (внутрішньоуніверситетському) рівнях.

У зв'язку з цим, доцільно закріплювати зазначені принципи – пропорційності та компетентності – у локальних нормативно-правових актах ЗВО, які регламентують питання дотримання академічної доброчесності. Такий підхід сприятиме підвищенню об'єктивності та правової визначеності у вирішенні справ про академічні порушення.

У Рекомендаціях для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності [150] раціонально визнається модель, за якої Комісія з академічної доброчесності уповноважується на застосування таких видів відповідальності: 1) щодо здобувачів вищої освіти – виключення з рейтингу кандидатів на отримання академічної стипендії, нарахування штрафних балів, позбавлення академічної стипендії; 2) щодо працівників ЗВО – тимчасове позбавлення права участі у конкурсах на отримання

фінансування для наукових досліджень та освітніх проєктів, стипендій, грантів тощо.

Закон № 2145-VIII визначає основні види академічної відповідальності за порушення принципів академічної доброчесності. Зокрема, передбачено два напрями відповідальності – залежно від статусу суб'єкта: 1) для педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників закладів освіти: відмова у присвоєнні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня або вченого звання; позбавлення раніше наданого ступеня чи вченого звання; відмова у присвоєнні або позбавлення раніше наданого педагогічного звання чи кваліфікаційної категорії; позбавлення права участі в діяльності органів, передбачених законом, або обіймати визначені посади. 2) для здобувачів освіти: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне опанування відповідної складової частини освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, що здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти преференцій з оплати навчання [140].

Водночас, законодавець не конкретизує, за які саме види порушень академічної доброчесності і якими суб'єктами може бути застосовано ті чи інші санкції. Це створює певну прогалину в нормативному регулюванні, оскільки залишає питання співвідношення конкретного порушення та відповідного заходу впливу на розсуд закладів освіти. Крім того, перелік академічної відповідальності у Законі № 2145-VIII є відкритим. Заклади освіти уповноважені самостійно розробляти та закріплювати у внутрішніх нормативних актах (кодексах, положеннях) додаткові або деталізовані види академічної відповідальності учасників освітнього процесу з урахуванням конкретних типів порушень.

Так, Кодекс академічної доброчесності Національного університету цивільного захисту України, на додачу до передбачених законом заходів, встановлює також можливість притягнення наукових і педагогічних працівників до адміністративної або дисциплінарної відповідальності з урахуванням тяжкості порушення, а саме: оголошення догани; обмеження участі в конкурсі на заміщення

вакантної посади; тимчасове позбавлення премій, надбавок та інших видів заохочення, передбачених внутрішніми нормативними актами університету [72].

На підставі викладеного можна дійти висновку, що в аналізованому Кодексі академічної доброчесності академічна відповідальність, передбачена Законом № 2145-VIII, трактується як різновид дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Водночас у науковій літературі спостерігається поступова еволюція розуміння цього феномену як окремого правового явища. Так, М. Великанова, досліджуючи положення згаданого Закону, вказує, що законодавець моделює академічну відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності, який має власні підвиди. Тобто йдеться про формування нового виду юридичної відповідальності поряд із традиційними – кримінальною, адміністративною, майновою та дисциплінарною [28, с. 10].

Слід підкреслити відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «академічна відповідальність». Замість дефініції, у Законі подано перелік санкцій, які можуть бути застосовані до двох категорій суб'єктів – здобувачів освіти та працівників закладів освіти. Такий підхід, хоч і практично доцільний, створює правову невизначеність, оскільки унеможливлює однозначне тлумачення правової природи академічної відповідальності. На думку М. Пленюка, законодавче закріплення чіткого поняття академічної відповідальності сприятиме не лише усвідомленню необхідності відповідати за власні дії (у тому числі за їх наслідки в майбутньому), але й формуванню правової культури, уявлення про функції, форми реалізації та розвиток академічної етики й соціальної поведінки тощо [118, с. 108].

Варто також зазначити, що відповідно до Рекомендацій для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності [150], за порушення принципів академічної доброчесності здобувачі та працівники ЗВО можуть бути притягнуті як до одного, так і до кількох видів академічної відповідальності. Крім того, комісії з питань академічної доброчесності мають право надавати рекомендації щодо застосування інших видів юридичної відповідальності, передбачених чинним законодавством України.

Отже, НАЗЯВО фактично визнає академічну відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності, який може застосовуватися окремо або разом з іншими видами юридичної відповідальності за наявності відповідних підстав. Визначення поняття, принципів і ознак академічної відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності стало б суттєвим кроком до гармонізації локальних актів закладів освіти з нормами чинного законодавства та сприяло б правовій визначеності у сфері забезпечення академічної доброчесності.

Варто звернути увагу на те, що локальні нормативно-правові акти окремих ЗВО значно деталізують та розширюють перелік видів академічної відповідальності порівняно з передбаченим у Законі № 2145-VIII. Так, відповідно до Положення про академічну доброчесність Подільського державного аграрно-технічного університету, до наукових та педагогічних працівників можуть бути застосовані додаткові види академічної відповідальності, зокрема: перестереження; відмова у присвоєнні наукового ступеня або вченого звання; позбавлення присудженого наукового ступеня або вченого звання; відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії; позбавлення права участі у роботі університетських органів (вчених рад інститутів/факультетів та педагогічної ради відокремленого структурного підрозділу; спеціалізованих вчених рад університету) чи займати визначені законом посади; позбавлення почесних звань, нагород, присуджених університетом; звільнення [122].

Як бачимо, у згаданому закладі передбачено різновиди академічної відповідальності, які не охоплені чинним законодавством, а саме: перестереження, позбавлення почесних звань і відзнак університету, а також звільнення як крайній захід впливу. Ці положення демонструють прагнення університету до створення системи внутрішньої академічної юрисдикції, що базується не лише на вимогах національного законодавства, але й на автономії академічної спільноти.

Зазначене підтверджує потребу національного уніфікованого підходу до визначення переліку санкцій, які можуть застосовуватися за порушення принципів

академічної доброчесності, з огляду на необхідність забезпечення однаковості правозастосовної практики та дотримання принципу юридичної визначеності.

Слід відзначити відсутність чітко визначених критеріїв для застосування окремих видів академічної відповідальності, що ускладнює формування єдиної та обґрунтованої практики притягнення до відповідальності за порушення академічної доброчесності. Так, у Рекомендаціях для ЗВО щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності передбачено, що до повноважень керівного складу університету – зокрема завідувачів кафедр, директорів інститутів (деканів факультетів), керівників структурних підрозділів та проректорів – може належати прийняття рішень щодо застосування таких видів академічної відповідальності до співробітників закладу освіти, які порушили норми академічної доброчесності: позбавлення членства у вченій раді, дорадчих і робочих органах університету або обмеження права на участь у їх роботі на визначений термін; письмове попередження; позбавлення почесних звань, нагород, стипендій, присуджених університетом; відмова в рекомендації щодо присвоєння вченого звання або наукового ступеня; звільнення з посади [150].

Однак, незважаючи на розширений перелік санкцій, механізм їх застосування залишається недостатньо регламентованим. Зокрема, не визначено: чіткі підстави для застосування кожного виду відповідальності; порядок визначення ступеня тяжкості порушення; принципи пропорційності та індивідуалізації відповідальності; процедурні гарантії для особи, щодо якої розглядається питання про притягнення до відповідальності. Наведене свідчить про необхідність нормативного врегулювання критеріїв диференціації академічної відповідальності з урахуванням тяжкості порушення, обставин його вчинення, ступеня вини та повторюваності, що дозволить забезпечити справедливість та юридичну визначеність у практиці притягнення до відповідальності за порушення академічної доброчесності.

Слід зауважити, що конкретизація видів порушень академічної доброчесності, за які передбачено застосування відповідних санкцій, відсутня навіть у

вищезгаданих Рекомендаціях. До того ж ці Рекомендації мають виключно рекомендаційний, а не обов'язковий (імперативний) характер, що суттєво обмежує їхню правову силу на відміну від Закону України «Про академічну доброчесність», який у разі прийняття матиме нормативно-обов'язкову дію. У зв'язку з цим видається за необхідне на нормативному рівні, а саме в межах Закону № 2145-VIII, визначити чіткий та вичерпний перелік порушень академічної доброчесності, за які може наставати такий найбільш суворий захід, як звільнення з посади. Адже звільнення має найбільш негативні наслідки для працівника ЗВО, порівняно з іншими видами академічної відповідальності, і тому потребує підвищених гарантій правової визначеності та передбачуваності.

У проєкті Закону № 10392 передбачено, що реагування на порушення академічної доброчесності здійснюється через притягнення до академічної відповідальності та застосування інших заходів впливу. При цьому академічна відповідальність визначається як особливий вид юридичної відповідальності, який застосовується до здобувачів освіти, наукових і педагогічних працівників, закладів освіти та наукових установ у порядку, визначеному цим Законом, відповідними закладами та НАЗЯВО (ст. 23 проєкту Закону № 10392) [135]. Наведені положення законопроєкту є цілком доцільними та заслуговують на підтримку.

Стосовно заходів академічної відповідальності, які застосовуються в межах адміністративно-деліктних правовідносин до здобувачів освіти, слід зазначити, що «Рекомендаціями для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності» рекомендовано передбачити диференційований підхід до визначення повноважень осіб, які можуть приймати рішення про притягнення здобувачів освіти до академічної відповідальності у внутрішніх (локальних) актах ЗВО з академічної доброчесності. Зокрема, визначено, що: 1) викладач має право застосовувати до здобувача освіти, який порушив академічну доброчесність, такі заходи: зниження оцінки контрольної роботи, іспиту, заліку тощо; повторне проходження оцінювання; запровадження додаткових контрольних заходів (індивідуальні завдання, додаткові тести тощо); 2) керівник кваліфікаційної роботи може: знизити результат

оцінювання; призначити повторне виконання частини кваліфікаційної роботи; 3) завідувач кафедри, директор інституту або декан факультету мають право: призначити повторне проходження частини освітньої програми; ініціювати повторне виконання кваліфікаційної роботи; провести додаткову перевірку авторських робіт порушника; 4) університетська комісія з етики та управління конфліктами може: повідомити фінансові або грантові установи, потенційних роботодавців, батьків здобувача освіти про факт порушення; позбавити права участі у стипендіальних чи грантових конкурсах; обмежити участь у наукових дослідженнях; рекомендувати до розгляду уповноваженими органами застосування більш суворих заходів, зокрема: позбавлення пільг з оплати навчання, відрахування із закладу освіти [150].

Підстави для застосування окремих видів академічної відповідальності здобувачів освіти потребують уточнення. Зокрема, відрахування із закладу освіти, як найбільш суворий захід академічної відповідальності, має застосовуватися лише за наявності достатніх, належно обґрунтованих підстав. У зв'язку з цим вбачається за доцільне закріпити на законодавчому рівні обов'язкову вимогу щодо визначення таких підстав щонайменше у внутрішніх нормативних актах закладів освіти.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки:

1) охоронні та адміністративно-деліктні правовідносини у сфері забезпечення академічної доброчесності не є самостійними – вони невіддільно пов'язані з регулятивними правовідносинами й виникають виключно у разі порушення принципів, норм і вимог академічної доброчесності;

2) метою адміністративно-правового регулювання академічної доброчесності є забезпечення її дотримання, тому виникнення охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин є похідним наслідком відхилення від цієї мети, тобто порушення відповідних норм;

3) охоронні правовідносини у сфері академічної доброчесності доцільно визначити як регульовані нормами права відносини, що: виникають у разі порушення або підозри в порушенні академічної доброчесності; мають на меті встановлення наявності або відсутності факту порушення; спрямовані на

застосування до винних осіб відповідних санкцій, передбачених актами чинного законодавства та локальними нормативними актами закладів освіти.

Адміністративно-деліктні правовідносини є логічним наслідком виокремлення регулятивних та охоронних правовідносин і виникають у разі вчинення порушень академічної доброчесності учасниками освітнього або наукового процесу, а також науковими та педагогічними працівниками, за які передбачено настання академічної або іншої юридичної відповідальності.

Обов'язковим суб'єктом охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин є особа (або орган), уповноважена на участь у таких відносинах (наприклад, науковий чи педагогічний працівник закладу освіти). Такий суб'єкт може брати участь у реалізації одного або кількох елементів охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин, зокрема: виявлення факту порушення академічної доброчесності; розслідування виявленого факту; підготовка висновків та рекомендацій за результатами розслідування; прийняття рішення про притягнення до академічної відповідальності особи, винної у вчиненні порушення у цій сфері.

Особа, щодо якої встановлено факт порушення академічної доброчесності, також є учасником зазначених правовідносин. При цьому вона має низку прав, реалізація яких залежить виключно від її волі. Зокрема, йдеться про: право бути поінформованою про факт виникнення та перебіг охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин; право на участь у процедурі розгляду справи; право на визнання факту порушення або заперечення його наявності; право на судове або інше передбачене законом оскарження рішення про притягнення до академічної або інших видів юридичної відповідальності.

Метою охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності є, по-перше, створення умов для реалізації регулятивних адміністративно-правових відносин шляхом здійснення контрольних заходів щодо виявлення порушень академічної доброчесності; по-друге, гарантування настання несприятливих наслідків для осіб, винних у порушенні академічної доброчесності.

Адміністративно-деліктні правовідносини у цій сфері спрямовані на забезпечення притягнення винних осіб до відповідного виду юридичної відповідальності, передбаченого законодавством та локальними актами закладу освіти.

Охоронні та адміністративно-деліктні правовідносини у сфері забезпечення академічної доброчесності виконують низку ключових функцій, зокрема: 1) контрольну – виявлення, фіксація та перевірка фактів порушення академічної доброчесності; 2) попереджувальну – формування усвідомлення серед учасників освітнього і наукового процесу щодо неминучості настання негативних наслідків у разі порушення вимог академічної доброчесності; 3) застережно-гарантуючу – забезпечення об'єктивного, неупередженого та своєчасного розгляду повідомлень про можливі порушення, що водночас виступає гарантією захисту доброчесних учасників процесу від безпідставних звинувачень; 4) санкційну – застосування до винної особи пропорційної, нормативно визначеної санкції, що може виражатися у формі академічної, дисциплінарної або адміністративної відповідальності.

Висновки до розділу 2

Дослідження видів адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні дозволило отримати такі висновки.

1. Визначено методологічні засади класифікації відповідних правовідносин і запропоновано авторський підхід до їх поділу на окремі види. Зазначено, що для класифікації адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, окрім загальновизнаних у теорії права критеріїв, застосовано також специфічні підходи, розроблені в адміністративно-правовій науці, оскільки ці правовідносини є складовою системи публічно-правових відносин у сфері освіти.

Залежно від юридичної форми взаємодії сторін, правовідносини поділено на: 1) вертикальні – виникають, зокрема, під час встановлення правил академічної доброчесності на рівні ЗВО або в процесі здійснення контролю за їх дотриманням;

2) горизонтальні – можливі лише за умови диспозитивності (наприклад, у разі добровільного погодження на участь у спільному врегулюванні конфлікту) та мають обмежене застосування в цій сфері. За функціональним призначенням відносини класифіковано на: 1) регулятивні – спрямовані на організацію та впорядкування дотримання правил академічної доброчесності; 2) охоронні – реалізуються у разі порушення вимог доброчесності з метою захисту прав учасників освітнього процесу та притягнення винних осіб до відповідальності.

Встановлено існування складних правовідносин, що виникають під час розгляду фактів порушення академічної доброчесності комісіями ЗВО із залученням зовнішніх експертів та за участю осіб, стосовно яких проводиться перевірка.

Запропоновано поділ правовідносин у цій сфері на односторонні, що проявляються у виконанні учасниками освітнього та наукового процесів установлених вимог академічної доброчесності без активної участі іншої сторони, а також на двосторонні, які виникають, наприклад, у разі притягнення особи до академічної відповідальності після виявлення порушення правил академічної доброчесності. За тривалістю дії правовідносини поділено на короткочасні (одноразові процедури розгляду конкретного порушення) та тривалі (систематична реалізація заходів із забезпечення доброчесності в межах ЗВО).

Вказано, що способом реалізації матеріальних правовідносин у досліджуваній сфері є процесуальні адміністративно-правові відносини. За сферою виникнення адміністративно-правові відносини поділено на: внутрішні – виникають у межах закладу освіти під час регулювання, дотримання, контролю та реагування на порушення академічної доброчесності; зовнішні – пов'язані з оскарженням рішень закладу освіти в суді, здійсненням громадського контролю або моніторингу з боку органів державної влади.

Залежно від характеру підпорядкованості сторін виокремлено: субординаційні правовідносини – виникають у зв'язку з контролем, перевітками, притягненням до відповідальності та характеризуються владною перевагою однієї сторони; координаційні правовідносини – виникають під час узгодження дій учасників

освітнього процесу. За методами впливу на учасників освітнього процесу правовідносини поділено на: заохочувальні – ґрунтуються на методах переконання, мотивації та інституційному стимулюванні дотримання академічної доброчесності; санкційні – передбачають застосування адміністративно-правових заходів впливу до осіб, які порушили встановлені правила академічної доброчесності.

2. Охарактеризовано окремий вид адміністративно-правових відносин – регулятивних правовідносин у сфері академічної доброчесності.

Ці правовідносини ґрунтуються на діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованій на впорядкування освітньої та наукової діяльності відповідно до вимог академічної доброчесності. Особливої актуальності вони набувають в умовах формування та розвитку національного законодавства, де нормотворчість виступає як різновид таких правовідносин.

Правове регулювання у цій сфері здійснюється як на рівні органів публічного управління, так і на рівні ЗВО. Зокрема, внутрішні нормативні акти ЗВО (кодекси етики, положення про академічну доброчесність тощо) встановлюють конкретні правила поведінки учасників освітнього процесу щодо дотримання норм доброчесності. У межах дисертаційного дослідження виявлено, що в окремих ЗВО вимоги академічної доброчесності, закріплені у внутрішніх актах, є більш деталізованими і ширшими, ніж ті, що визначені в Законі № 2145-VIII.

Запропоновано розглядати попередження порушень академічної доброчесності як різновид регулятивних адміністративно-правових відносин. Такі відносини врегульовуються нормами внутрішніх нормативних актів ЗВО та спрямовані на формування поведінки учасників освітнього й наукового процесу відповідно до вимог академічної доброчесності.

До складу регулятивних правовідносин включаються відносини, пов'язані з дотриманням законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, а також із виконанням вимог освітнього законодавства щодо стандартів і якості освіти. У межах таких правовідносин беруть участь наукові та педагогічні працівники, здобувачі освіти, адміністрації ЗВО, а також інші суб'єкти, наділені відповідними повноваженнями.

3. Розкрито зміст і особливості цих видів адміністративно-правових відносин. Зазначено, що адміністративно-деліктні правовідносини виникають у разі порушення встановлених правил академічної доброчесності. Вони є похідними від охоронних і регулятивних правовідносин та мають на меті усунення негативних наслідків порушення, відновлення порушеного правопорядку у сфері освітньої діяльності, а також притягнення винних осіб до відповідальності.

Здійснено класифікацію правопорушень у сфері академічної доброчесності за суб'єктним складом, а саме: 1) правопорушення, що можуть бути вчинені будь-яким учасником освітнього процесу (академічний плагіат, обман, хабарництво, незаконний вплив на наукового та педагогічного працівника з метою отримання необ'єктивного оцінювання); 2) правопорушення, що вчиняються науковими та педагогічними працівниками (надання неправомірної допомоги або перешкоджання під час оцінювання, навмисне необ'єктивне оцінювання результатів навчання); 3) правопорушення, властиві здобувачам освіти (списування, самоплагіат, подання робіт стороннього авторства під власним іменем тощо).

Охоронні правовідносини реалізуються у формі застосування передбачених законодавством або внутрішніми нормативними актами заходів впливу, спрямованих на захист академічної етики, репутації ЗВО та забезпечення справедливості в освітньому процесі. Водночас адміністративно-деліктні правовідносини характеризуються наявністю чітко визначеного деліктного складу (протиправної дії, шкоди, причинного зв'язку та суб'єкта порушення) і можуть передбачати дисциплінарну, адміністративну або іншу юридичну відповідальність.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності та можливості його використання в Україні

Інтеграція України до європейського освітнього простору здійснюється за низкою ключових напрямів, зокрема і у сфері організації освітнього процесу. Цей процес зумовлений вимогами Болонської декларації 1999 року, основними цілями якої є: сприяння європейському співробітництву у сфері забезпечення якості освіти задля вироблення порівнюваних критеріїв та методологій; просування загальноєвропейських стандартів у сфері вищої освіти щодо розробки навчальних планів, розширення співпраці між освітніми закладами, впровадження схем мобільності, а також реалізації інтегрованих навчальних, наукових і виховних програм [164].

Приєднання України до Болонського процесу стало важливим кроком на шляху модернізації національної системи вищої освіти, з метою підвищення якості підготовки фахівців у ЗВО відповідно до міжнародних стандартів. Воно також створює передумови для формування академічного середовища, яке ґрунтується на принципах корпоративної соціальної відповідальності, етичних стандартах поведінки, а також єдності інтересів здобувачів освіти, керівників, викладачів та інших учасників освітнього процесу [90, с. 99].

У цьому контексті приєднання до Болонського процесу стало також важливою передумовою розбудови національної системи академічної доброчесності, що має міждисциплінарний характер і виявляється, зокрема, в адміністративно-правових відносинах. Станом на сьогодні адміністративно-правове регулювання академічної доброчесності в Україні перебуває на етапі активного становлення та розвитку. У

зв'язку з цим актуальним видається аналіз зарубіжного досвіду у відповідній сфері з метою визначення ефективних моделей правового регулювання та можливостей їх адаптації в національному правовому полі.

В Угорській Республіці засади академічної доброчесності закріплені на конституційному рівні. Так, у контексті відмови від тоталітарного підходу до державного контролю над науковою діяльністю, законодавець Угорщини у п. 1 ст. 70/G Конституції проголосив, що держава поважає і підтримує свободу наукової та художньої творчості, свободу навчання і свободу викладання. При цьому наголошується, що визначати наукові істини та оцінювати наукову цінність досліджень уповноважені виключно науковці [82Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Отже, на рівні Основного Закону Угорщини проголошено свободу освіти та науки як фундаментальні цінності, що складають основу академічної доброчесності та мають безумовне державне визнання. Такий підхід засвідчує прагнення держави до забезпечення незалежності наукової діяльності, що є ключовим чинником формування доброчесного академічного середовища.

Закон Литовської Республіки «Про науку та освіту», на відміну від Закону № 2145-VIII, не містить визначення понять «академічна етика» та «академічна доброчесність», однак опосередковано розкриває їх зміст через закріплення низки базових принципів. Положення Закону передбачають поділ таких принципів на дві основні групи. Перша група – принципи науки, до яких віднесено: свободу творчості та наукових досліджень, академічну етику, пріоритет літuanістики, публічність результатів наукових досліджень, інтеграцію в державне та суспільне життя, орієнтацію на міжнародні стандарти якості, чесну конкуренцію, забезпечення прав інтелектуальної власності, участь у міжнародному та європейському науковому просторі.

Друга група – принципи освіти, зокрема: академічну свободу та автономію, відкритість і відповідальність перед суспільством, співпрацю членів академічної спільноти, особисту зацікавленість студентів, зобов'язання формувати суспільну відповідальність, чесну конкуренцію між ЗВО та студентами, пріоритет літuanістики, дотримання європейських гуманітарних та демократичних традицій,

відповідність Європейському простору вищої освіти, прагнення до безперервного навчання, інтеграцію в державне і суспільне життя [109]. Отже, зазначені принципи фактично визначають і нормативно закріплюють напрями державної політики у сфері науки та освіти на засадах академічної доброчесності.

З огляду на це, можна стверджувати, що в Законі Литовської Республіки основні елементи академічної доброчесності реалізовані через систему принципів, які охоплюють як наукову, так і освітню діяльність. У контексті використання зарубіжного досвіду для удосконалення національного законодавства доцільним видається закріплення аналогічної системи принципів у спеціальному нормативно-правовому акті України – наприклад, у Законі України «Про академічну доброчесність», проєкт якого вже активно обговорюється на науковому рівні.

Більш ґрунтовний аналіз перспектив удосконалення адміністративного законодавства України у сфері забезпечення академічної доброчесності буде здійснено у наступному підрозділі дисертації.

Варто зауважити, що рівень правового регулювання питань академічної доброчесності істотно відрізняється навіть серед європейських держав. У низці країн Південно-Східної Європи, зокрема в Республіці Албанія, Республіці Боснія і Герцеговина, Республіці Сербія та Республіці Чорногорія, загальноприйнятою практикою є функціонування дисциплінарних комітетів у ЗВО, які, як правило, складаються із викладачів. Засідання таких комітетів відбуваються не частіше одного разу на семестр і скликаються з метою розгляду обмеженої кількості зафіксованих порушень академічної доброчесності. У деяких випадках за відсутності офіційно зареєстрованих порушень комітет не скликається протягом тривалого часу.

Академічні санкції, що застосовуються до студентів, можуть бути досить суворими, зокрема включати відрахування з університету. Наприклад, в одному з університетів Республіки Сербія відраховані студенти потрапляють до так званого «чорного списку» та позбавляються можливості повторного вступу навіть на інші факультети. Водночас в інших університетах Сербії відрахованим студентам дозволяється повторно вступати та завершувати навчання [202, с. 28–29].

З цього приводу І. Андрощук зазначає, що в багатьох країнах інституційні процедури забезпечення академічної доброчесності та якості освіти залишаються недостатньо визначеними, а універсального, ідеального способу протидії академічним зловживанням не існує ні в окремих державах, ні в окремих установах. Жодне європейське агентство з акредитації не володіє уніфікованими процедурами оцінки політики закладів освіти у сфері академічної доброчесності. У цьому контексті Швеція вирізняється серед країн ЄС як єдина держава, яка імплементувала норми реагування на академічні зловживання, зокрема плагіат, у національне законодавство [11, с. 25].

Водночас спостерігається тенденція до все ширшого впровадження європейськими країнами превентивних практик, спрямованих на попередження порушень академічної доброчесності.

Розглянемо досвід Великої Британії, яка хоча й припинила членство в ЄС з 31 січня 2020 року, однак залишається однією з провідних країн, що приділяє значну увагу якості освіти. У 1997 році у Великій Британії було створено Агенцію із забезпечення якості освіти (Quality Assurance Agency for Higher Education (далі – QAA)). Вона функціонує як неприбуткова компанія з обмеженою відповідальністю, зареєстрована як благодійна організація, і охоплює своєю діяльністю всю територію країни. Фінансування QAA здійснюється за рахунок внесків від ЗВО, які є її членами, а також за контрактами з Національною радою з фінансування вищої освіти. Агенція проводить перевірку університетів за низкою критеріїв, зокрема: відповідність академічним стандартам; якість освітнього середовища; ефективність стратегій розвитку та вдосконалення; повнота та достовірність наданої інформації [41]. Наявність такого органу, як QAA, позитивно впливає на стан академічної доброчесності у країні. Постійний зовнішній контроль і прагнення університетів відповідати встановленим стандартам сприяють підвищенню якості освітніх послуг і дотриманню принципів академічної етики.

І. Андрощук зазначає, що у питаннях запобігання академічному плагіату через виконання робіт на замовлення Агенція із забезпечення якості освіти (QAA) не наділена жодними правовими чи регуляторними повноваженнями для протидії

діяльності вебсайтів, які надають такі послуги, а також щодо авторів подібних робіт або студентів, які їх використовують. Проте серед вагомих досягнень QAA вчений виділяє розроблення та публікацію Кодексу якості вищої освіти Великої Британії. Цей документ було створено в результаті широких консультацій із ЗВО та іншими зацікавленими сторонами, і він становить основу нормативного забезпечення академічної доброчесності.

Особливої уваги заслуговує положення Кодексу, відповідно до якого у разі реалізації програм вищої освіти у партнерстві (наприклад, через коледжі подальшої освіти або приватні коледжі) відповідальність за дотримання академічних стандартів покладається виключно на установу, що присвоює відповідну кваліфікацію, і не може бути делегована іншому суб'єкту [11, с. 25–26].

У сфері забезпечення якості неперервної педагогічної освіти у Великій Британії функціонує розгалужена система контролю, до якої залучено такі органи: Державний департамент освіти та зайнятості; Інспекція освітніх установ, організована Управлінням з питань стандартів в освіті (Office for Standards in Education); Агентство з підготовки вчителів (Teacher Training Agency), яке відповідає за зовнішню систему іспитів; Екзаменаційна колегія, яка діє спільно з Інспекторатом Її Величності (Her Majesty's Inspectorate – HMI); Громадські інституції, зокрема Форум з інспектування, Форум найкращих освітніх практик, Товариство консультантів з освіти тощо [158, с. 144].

Таким чином, забезпечення академічної доброчесності у Великій Британії в основному є завданням самих ЗВО. Нормативним підґрунтям цього процесу виступає Кодекс якості вищої освіти, розроблений QAA. Водночас держава забезпечує багаторівневу систему зовнішнього контролю якості, у тому числі через спеціалізовані інституції, що здійснюють моніторинг освітніх програм і відповідність професійної підготовки встановленим стандартам. Особливістю британського підходу є активне залучення громадськості до процесів інспектування та оцінювання, що підсилює прозорість і довіру до системи.

До особливостей формування академічної доброчесності майбутніх фахівців, притаманних саме Франції, Н. Батечко та А. Дурдас відносять низку характерних

тенденцій. По-перше, у системі вищої освіти спостерігається домінування та неухильне дотримання шаблонів і рекомендацій щодо забезпечення якості освітніх послуг. По-друге, акредитаційною комісією розроблено уніфіковані процедури оцінювання політики ЗВО у сфері академічної доброчесності, що забезпечує системність та прозорість відповідних процесів.

Окремої уваги заслуговує впровадження навчальних методик, спрямованих на підвищення кваліфікації викладачів у питаннях сучасної академічної писемності, зокрема іноземними мовами. Це супроводжується заходами щодо підвищення мотивації викладачів до практичного застосування таких методик у навчальному процесі. Акцент робиться на розвитку культури академічної писемності, яка включає вміння формулювати власну аргументацію, чітко обґрунтовувати висновки досліджень і належно оформлювати наукові праці згідно з усталеними вимогами (зокрема за моделлю IMRaD: вступ – методи – результати – обговорення).

Крім того, практикується проведення онлайн-тренінгів з питань правильного обґрунтування, оформлення та цитування результатів наукової діяльності, що сприяє поширенню відповідної культури в академічному середовищі. Ще однією тенденцією є розвиток партнерства між ЗВО та представниками бізнесу (потенційними роботодавцями), що дозволяє готувати висококваліфікованих фахівців із подальшим повним працевлаштуванням [14, с. 91–92].

Важливим етапом модернізації системи вищої професійної освіти Франції стало створення у 2006 р. незалежного Агентства з оцінки якості науково-дослідницької діяльності і вищої освіти (AERES). Його місія полягає у проведенні експертизи діяльності наукових інституцій та ЗВО відповідно до європейських рекомендацій та стандартів. Відповідно до концепції «комплексної оцінки якості», AERES здійснює свою діяльність за такими напрямками: оцінка освітніх програм усіх рівнів (ліценціат, магістратура, докторантура); оцінка інституційної діяльності ЗВО; оцінка науково-дослідницьких лабораторій; оцінка кваліфікаційного рівня персоналу в системі вищої освіти; участь в оцінці міжнародних освітніх та наукових програм [43, с. 147].

Попри наявну централізовану модель управління системою вищої професійної освіти, серед французьких науковців та управлінців набула поширення думка про необхідність оперативної взаємодії з громадянським суспільством. Саме така взаємодія, на їх переконання, забезпечує адаптивність освітньої системи до змін у соціальному середовищі та сучасних викликів. У цьому контексті зростання ролі самоврядування закладів освіти розглядається як провідна тенденція розвитку французької освітньої системи останніх років [13, с. 196–197].

Окрім AERES, у Франції функціонують й інші організації, що здійснюють незалежну оцінку якості освіти. Однією з найавторитетніших є Комісія дипломованих інженерів (CTI), створена ще у 1934 р. з метою підвищення якості інженерної освіти, розширення можливостей інженерних програм та підвищення престижу інженерної професії як у Франції, так і за її межами. Основним завданням CTI є оцінка та акредитація французьких інженерних шкіл, які прагнуть отримати дозвіл на присвоєння випускникам офіційного статусу «дипломованого інженера». Акредитація надається строком до шести років, протягом яких програми підлягають періодичній оцінці [43, с. 152].

Отже, у Французькій Республіці адміністративно-правове регулювання академічної доброчесності реалізується через низку заходів: уніфікацію процедур оцінювання діяльності ЗВО щодо забезпечення академічної доброчесності; методичну підтримку викладачів і здобувачів освіти у відповідній сфері; встановлення стандартів до оформлення та якості наукових публікацій. Суб'єктами адміністративно-правового контролю у сфері дотримання академічної доброчесності виступають як центральні органи (зокрема AERES), так і спеціалізовані організації, що опікуються якістю професійної підготовки в окремих галузях.

Слід зазначити, що значний обсяг питань, пов'язаних із забезпеченням академічної доброчесності, передано на рівень автономного врегулювання безпосередньо ЗВО. Такий підхід зумовлений традиціями академічної самостійності університетів у країнах ЄС, Австралії та США.

У США питання освітніх та професійних стандартів не належать до

компетенції державних органів, а натомість розробляються і акредитуються професійними спільнотами. Це забезпечує їхню тісну інтеграцію та спрямованість на професійну підготовку здобувачів освіти, що охоплює як фундаментальні, так і спеціальні знання, включаючи суміжні галузі. Особлива увага приділяється оцінці здатності, готовності та потенціалу особи до професійного розвитку. При цьому фундаментом професійного зростання вважається практичний досвід, набутий під час навчання, а також концепція безперервної освіти впродовж усього професійного життя [146, с. 32–33].

Відсутність уніфікованих державних стандартів якості вищої освіти, поєднана з вимогами щодо високого рівня професійної підготовки випускників, зумовлює те, що основна відповідальність за якість освітньої діяльності покладається саме на ЗВО. Університети, як ключові інституції у підготовці конкурентоспроможних фахівців для ринку праці, самостійно встановлюють стандарти освітньої якості. Одним із важливих інструментів забезпечення якості підготовки є формування у здобувачів освіти навичок самостійної роботи, що передбачає суворе дотримання вимог академічної доброчесності як базового етичного та методологічного принципу.

На думку С. Кудлаєнко, університети в європейських країнах, як правило, користуються високим рівнем суспільної довіри, а також виявляють глибоку зацікавленість у збереженні власної академічної репутації, що дозволяє їм самостійно вирішувати питання забезпечення академічної доброчесності [85, с. 63]. У цьому контексті дослідження внутрішніх механізмів врегулювання питань академічної доброчесності в ЗВО зарубіжних країн, де існують усталені традиції додержання академічної доброчесності, має важливе значення для формування загальної моделі належного адміністративно-правового забезпечення цієї сфери. Зокрема, йдеться про узагальнення типових практик у таких напрямках, як популяризація академічної доброчесності, класифікація її порушень, види відповідальності, а також процесуальні аспекти розгляду справ щодо недотримання принципів доброчесності.

Показовим у цьому контексті є діяльність Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity), створеного при Ратлендському інституті етики у співпраці з Університетом Клемсона (Південна Кароліна, США). Зазначеним Центром було розроблено концептуальний документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності», у якому академічна доброчесність визначається як прихильність академічної спільноти до шести основоположних цінностей: чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та мужності [35, с. 48]. Ці цінності не лише формують етичне підґрунтя освітнього процесу, а й слугують базисом для вибудови ефективної системи адміністративно-правового регулювання у сфері академічної доброчесності.

У розвинених країнах, зокрема у Великій Британії, США та Австралії, академічна доброчесність розглядається як невід'ємна та природна складова освітнього процесу. Такий підхід знайшов своє відображення у широкому залученні органів студентського самоврядування до процесів забезпечення дотримання академічної доброчесності. Визначальним чинником ефективності відповідної політики в університетах є не масштаб адміністративного контролю з боку керівництва ЗВО, а раціональне використання наявних ресурсів для реалізації ініціатив, ініційованих самими студентами та орієнтованих на підтримку принципів академічної доброчесності.

Показовим у цьому контексті є досвід Австралії, де наукова спільнота запропонувала концепцію «теорії змін» як інструмент трансформації освітнього процесу в напрямі підвищення його доброчесності. Згідно з цією теорією, до ключових компонентів змін належать: концепція втручання, рушії змін, передбачувані результати, довгостроковий вплив та чинники, що сприяють реалізації змін. Особи чи команди, відповідальні за ініціювання таких змін, визначаються як «ініціатори змін». Застосування теорії змін стало підґрунтям для створення першої в австралійській вищій освіті організації, що безпосередньо займається питаннями академічної доброчесності. Розроблена модель передбачає, що запропонована структура може бути адаптована й в інших університетах для

оцінки ефективності студентських ініціатив у сфері доброчесності та перевірки їх життєздатності в умовах конкретного освітнього середовища [200, с. 254–255].

Отже, зазначена концепція, що впроваджується в університетах Австралії, США та інших країн, спрямована на підвищення ролі студентського самоврядування в забезпеченні академічної доброчесності. Її основою виступає усвідомлене, відповідальне ставлення учасників освітнього процесу до освітньої та наукової діяльності, а також формування культури нетерпимості до порушень академічної доброчесності як до чинника, що перешкоджає досягненню якісної освіти. Водночас, слід визнати, що імплементація подібної теорії в освітню практику України на сучасному етапі є ускладненою. Це зумовлено тим, що концепція академічної доброчесності як основоположної умови забезпечення якості освіти лише починає формуватися як соціально й інституційно укорінене явище. У зв'язку з цим доцільним є поступове адаптування найкращих міжнародних практик з урахуванням національного контексту та особливостей функціонування системи вищої освіти в Україні.

Показовим прикладом активної участі студентського самоврядування у сфері забезпечення академічної доброчесності є досвід Університету Вашингтона та Лі (Австралія), де ще з 1865 року були започатковані заходи, спрямовані на зменшення адміністративного контролю за поведінкою студентів. У 1905 році студенти цього закладу перейняли безпосередній контроль за дотриманням Системи честі шляхом створення Виконавчого студентського комітету. Відтоді саме студентська рада визначає критерії Системи честі, а також типи порушень, за які передбачено відповідальність.

Система передбачає обов'язок кожного члена академічної спільноти, який дізнався про можливе порушення, звернутися до студента з проханням надати пояснення. Якщо пояснення переконує зацікавлену особу у відсутності порушення, подальше провадження припиняється. Якщо ж залишається підозра, справа негайно передається члену Виконавчого комітету. Важливо, що незнання положень Системи честі не звільняє студента від відповідальності: усі здобувачі освіти

зобов'язані знати зміст цих норм, а також захищати та підтримувати їхню дію задля наступних поколінь [211].

Таким чином, в окремих ЗВО саме органи студентського самоврядування виступають ключовими суб'єктами забезпечення академічної доброчесності серед здобувачів освіти. При цьому основні положення щодо академічної доброчесності, включаючи вимоги, види порушень, санкції та процедурні аспекти розгляду справ, закріплюються у внутрішніх нормативних актах відповідних університетів. Така практика сприяє підвищенню рівня самосвідомості студентів, формуванню середовища довіри та відповідальності, що є фундаментом сталого дотримання академічної доброчесності.

Вартий уваги досвід Університету Оттави щодо вирішення питань, пов'язаних із порушенням вимог академічної доброчесності. У цьому закладі вищої освіти чітко врегульовано не лише види академічних санкцій, які можуть застосовуватись у разі порушення, але й процедуру притягнення до академічної відповідальності.

Особливістю підходу Університету Оттави є диференціація академічних санкцій залежно від ступеня порушення, а також чіткий розподіл повноважень між суб'єктами, уповноваженими на їх застосування. Зокрема, викладач, який проводить курс, на якому було виявлено порушення академічної доброчесності, може самостійно застосувати одну з таких санкцій: а) письмове попередження; б) нульова оцінка за частину роботи; в) нульова оцінка за всю роботу; г) нуль за роботу та втрата додаткових балів за курс; д) нуль за роботу з обмеженням підсумкової оцінки не вище за прохідний бал; е) оцінка F або NS за весь курс. Санкції набувають чинності негайно, навіть у разі подання апеляції, що свідчить про жорсткий підхід до забезпечення академічної доброчесності. Разом із застосуванням санкцій передбачено також відповідні корекційні дії, зокрема обов'язкові зустрічі з представниками відповідних служб – Центром наставництва, Довідковим центром академічного письма (AWHC) тощо [212]. Тож досвід Університету Оттави демонструє комплексний і водночас гнучкий підхід до забезпечення академічної доброчесності, який передбачає як санкційний, так і

освітньо-просвітницький компонент, що сприяє не лише покаранню, а й запобіганню повторним порушенням.

Крім санкцій, які викладач може застосовувати самостійно, в Університеті Оттави передбачено й інші заходи академічної відповідальності, що накладаються викладачем лише після консультацій із керівництвом факультету, на якому навчається студент. До таких належать, зокрема: збільшення навчального навантаження шляхом додавання від 3 до 30 кредитів до обов'язкової програми студента або будь-якої іншої програми того ж освітнього рівня, у якій студент може бути згодом зареєстрований; тимчасове призупинення навчання в університеті; тимчасове припинення виплати стипендії.

Окрему групу становлять санкції, що застосовуються виключно за рішенням апеляційного комітету Сенату Університету на підставі відповідного подання керівництва факультету. До них належать: відсторонення від навчання в Університеті Оттави строком до двох років (застосовується без можливості зарахування будь-яких курсів, пройдених студентом як у межах, так і поза межами університету під час періоду відсторонення; також не здійснюється повернення коштів за навчання); внесення постійної відмітки до академічної стенограми студента про те, що «накладено санкцію згідно з положеннями університету про академічне шахрайство»; відрахування з Університету Оттави з фіксацією у стенограмі причини – вчинення академічного шахрайства.

Студент, відрахований на підставі вчинення академічного порушення, має право звернутись до апеляційного комітету Сенату з проханням про скасування санкції не раніше ніж через три роки з дати її застосування. У разі задоволення апеляції можливе й вилучення відповідного запису зі стенограми [212]. Отже, найсуворішою санкцією, що застосовується в Університеті Оттави за порушення академічної доброчесності, є безстрокове відрахування з університету з можливістю подальшого поновлення не раніше ніж через три роки і виключно за рішенням апеляційного органу. Такий підхід засвідчує високий рівень вимог до академічної етики та суворість відповідальності за її порушення.

Процедура розгляду справ про порушення академічної доброчесності в Університеті Оттави передбачає включає п'ять основних етапів: 1) перевірка наявності попередніх порушень. Викладач, який виявив можливе порушення академічної доброчесності, звертається до офісу заступника декана з метою з'ясування, чи є даний випадок першим для студента. У разі повторного порушення справа розглядається за повною дисциплінарною процедурою; 2) комунікація зі студентом. Викладач організовує зустріч зі студентом для обговорення виявленого факту, з'ясування обставин, що призвели до порушення, та визначення потенційної санкції. Такий етап спрямований на розуміння мотивацій студента та встановлення справедливого підходу до реагування; 3) офіційне повідомлення про санкцію. Використовуючи затверджений шаблон, викладач інформує студента у письмовій формі про ухвалену санкцію, а також про його право на оскарження. Одночасно повідомляються заступник декана та Управління бакалаврату факультету. Вся відповідна інформація додається до академічної справи студента; 4) реакція студента на запропоновану санкцію. Студент має можливість прийняти санкцію або подати апеляцію. У разі апеляції процедура переходить у рамки дисциплінарного розгляду. Для цього студент повинен протягом п'яти робочих днів з моменту отримання письмового рішення викладача подати письмовий запит до офісу заступника декана факультету; 5) засідання в межах прискореного розгляду. Упродовж п'яти робочих днів відбувається зустріч між студентом та відповідальною особою за ведення прискореного процесу у справах про академічну недоброчесність. Під час цієї зустрічі обговорюються обставини порушення, визначаються остаточні санкції та укладається угода, відповідно до якої студент визнає факт порушення та погоджується з визначеним заходом впливу.

Студента має право супроводжувати довірена особа, яка може надати моральну підтримку та сприяти кращому розумінню процедури. Водночас основна комунікація під час засідання ведеться між студентом та представником адміністрації. Ім'я супроводжуючої особи має бути попередньо повідомлене іншій стороні не пізніше ніж за 24 години до запланованої зустрічі. Отже, процедура розгляду справ про академічне шахрайство в Університеті Оттави побудована з

урахуванням принципів змагальності, забезпечення права на захист, пропорційності санкцій та участі студентів у процесі вирішення спору, що відповідає сучасним стандартам академічного управління.

У разі виявлення академічного шахрайства, зокрема плагіату, що не стосується докторських дисертацій, процедура в Університеті Оттави передбачає залучення анкетного комітету. Протягом п'яти робочих днів з моменту отримання відповіді студента декан або його представник передає справу до анкетного комітету, до складу якого входять щонайменше три особи, призначені деканом. При цьому сам декан та його представник не можуть бути членами цього комітету, що забезпечує принцип неупередженості при розгляді справи.

Анкетний комітет має такі повноваження: а) запросити у студента письмове пояснення та надання всіх документів і матеріалів, що стосуються обставин порушення, упродовж десяти робочих днів; б) звертатися за будь-якою додатковою інформацією, яку вважає доречною для встановлення об'єктивної істини; в) запросити студента на засідання комітету з метою заслуховування пояснень. Студент має право бути присутнім на засіданні комітету в супроводі обраної ним особи. У разі, якщо справа стосується декількох осіб, супроводжуюча особа не може бути іншим студентом, який є фігурантом тієї ж справи. У разі неявки без поважної причини студент вважається таким, що відмовився від свого права бути заслуханим, і розгляд справи триває без його участі. Упродовж п'яти робочих днів після прийняття рішення виконавчим комітетом факультету декан або його представник письмово інформують студента про ухвалене рішення або надану рекомендацію, а також надають вичерпну інформацію щодо процедури подання апеляції [212]. Отже, детальний регламент застосування академічних санкцій, зокрема за плагіат, та чітка процедура притягнення до академічної відповідальності істотно знижують ризики замовчування чи ігнорування випадків академічної недоброчесності. Більше того, така процедура формує у здобувачів освіти чітке уявлення про наслідки порушення принципів академічної доброчесності, що є превентивним інструментом у боротьбі з недоброчесною поведінкою.

Запровадження дистанційної освіти як основного формату навчання у зв'язку з карантинними обмеженнями, спричиненими пандемією COVID-19, поставило перед світовою освітянською спільнотою нові виклики у сфері забезпечення академічної доброчесності. Варто зауважити, що в країнах із розвинутою системою освіти вже було напрацьовано певний досвід щодо дотримання принципів доброчесності в умовах дистанційного навчання, зокрема у ЗВО.

Так, у США ЗВО активно використовують технологічні засоби для запобігання академічним порушенням в онлайн-середовищі. Одним із методів є контроль за онлайн-доступом під час тестування, що здійснюється через спеціалізоване програмне забезпечення, яке блокує можливість відкриття декількох вікон браузера одночасно. Це суттєво ускладнює пошук відповідей в Інтернеті або співпрацю між студентами під час проходження контрольних завдань. Іншим засобом забезпечення доброчесності є ідентифікація особи студента перед тестуванням. У цьому контексті застосовуються як базові методи (наприклад, відеоспостереження через веб-камеру), так і більш складні біометричні технології: сканування відбитків пальців, розпізнавання обличчя, оптичне сканування сітківки, аналіз натискання клавіш тощо. Також широко застосовуються сервіси перевірки на плагіат, які порівнюють студентські тексти з обширними базами наукових публікацій, з урахуванням фінансових можливостей закладу чи окремого користувача [206, с. 108–109].

Цікавим прикладом у сфері забезпечення академічної доброчесності в дистанційному форматі у США є практика Western Governors University (далі – WGU), яка з самого початку функціонує як дистанційний ЗВО. Особливістю моделі WGU є призначення кожному студентові індивідуального наставника (student mentor), який супроводжує здобувача протягом усього періоду навчання, забезпечуючи зворотний зв'язок та контроль за виконанням завдань.

Процедура складання контрольних випробувань у WGU передбачає суворі правила: екзаменаційний процес здійснюється під електронним наглядом із використанням спеціального програмного забезпечення, яке забезпечує ідентифікацію студента та фіксує ознаки самотійного виконання завдань.

Університет має окремий підрозділ – відділ академічної безпеки, до складу якого входить 14 співробітників. У межах цього відділу функціонує так звана «група з оригінальності», яка перевіряє усі студентські роботи на предмет плагіату. Якщо рівень запозичень перевищує 30 %, студент отримує рекомендацію щодо доопрацювання матеріалу. Крім того, цей підрозділ займається виявленням сторонніх осіб або сервісів, які займаються написанням робіт на замовлення.

Контроль за академічною доброчесністю також здійснює спеціальна «патрульна група», яка моніторить можливі порушення та, у разі виявлення підозрілих випадків, передає інформацію до фахівців з академічної етики. Як свідчить практика, близько двох третин студентів визнають факт порушення, і приблизно половина з них отримує можливість повторного подання роботи після внесення виправлень [182, с. 75–76].

Отже, досвід США, зокрема WGU, демонструє комплексний підхід до забезпечення академічної доброчесності в дистанційному форматі навчання, заснований на поєднанні технологічного контролю, індивідуального супроводу та ефективних інституційних механізмів превенції академічних порушень.

У науковій літературі містяться численні рекомендації щодо запобігання порушенням академічної доброчесності в умовах дистанційного навчання. Так, Крістін Лі наголошує на необхідності послідовної політики доброчесності та пропонує низку конкретних заходів, зокрема: чітко визначити поняття академічної доброчесності та її значення; створити візуальний банер із основними положеннями кодексу академічної доброчесності й розмістити його на електронній освітній платформі закладу, а також безпосередньо перед кожним завданням; налагодити довірчі стосунки зі студентами через особисте спілкування, у тому числі за допомогою соціальних мереж або шляхом створення індивідуальних завдань; пояснювати практичну значущість кожного завдання та його місце у навчальному процесі; розробляти чіткі критерії оцінювання до кожного завдання; застосовувати різні формати оцінювання (есе, коротка та розгорнута відповідь, проєктна робота тощо); вимагати попереднє подання основних тез роботи перед її написанням; запроваджувати практику пост-завдання – обов'язкове розміщення на

форумі чи в блозі рефлексивного поста, в якому студент описує свій підхід до виконання, проведене дослідження та висновки [199].

Таким чином, заходи із забезпечення академічної доброчесності при дистанційному навчанні здійснюються на двох основних рівнях: 1) на рівні викладачів, які конструюють навчальні завдання з урахуванням принципів доброчесності; 2) на рівні інституційної політики ЗВО, що передбачає створення відповідних підрозділів для виявлення порушень, моніторингу академічної поведінки та вжиття превентивних заходів.

Однак практика перевірки студентських робіт на плагіат значною мірою варіюється залежно від країни та рівня освіти. Наприклад, у Північній Македонії урядова система перевірки на плагіат застосовується лише до магістерських і докторських дисертацій. На рівні бакалаврських програм обов'язкові положення щодо академічної доброчесності наразі відсутні [202, с. 28–29].

Актуальність боротьби з академічним плагіатом як одним із найпоширеніших проявів порушення принципів академічної доброчесності не викликає сумнівів. Статистичні дані засвідчують масштабність цієї проблеми. Так, під час аналізу наукових праць, підготовлених резидентами низки європейських клінік, було встановлено, що щонайменше 5 % рукописів містили ознаки плагіату. Водночас згідно зі звітом Університету Фордгем (США) *Standards of Academic Integrity Policy*, кожен п'ятий аспірант не мав уявлення про сутність поняття «академічна доброчесність», а двоє з п'яти респондентів визнали, що не були поінформовані про політику забезпечення академічної доброчесності у власному закладі освіти [24, с. 301]. Ці факти засвідчують, що проблема плагіату має глобальний характер і потребує системного врегулювання.

О. Стрямець, аналізуючи німецький досвід, звертає увагу на парадокс: у Німеччині курсові роботи, як правило, не перевіряються на наявність плагіату на етапі захисту, однак у суспільстві існує висока правова й репутаційна відповідальність за виявлення запозичень у майбутньому. Відомі випадки, коли через виявлений плагіат у науковій роботі особа позбавлялася не лише наукового ступеня, але й посади. Так, міністр освіти Німеччини А. Шаван змушена була

подати у відставку після офіційного позбавлення наукового ступеня внаслідок виявленого плагіату [166, с. 67–68].

Водночас на інституційному рівні ЗВО Німеччини активізували заходи з попередження академічного плагіату серед студентів. Так, у Регенсбургському університеті (Universität Regensburg) на кафедрі слов'янських мов студенти зобов'язані підписувати «Plagiatserklärung» – декларацію про відсутність плагіату. У ній зазначається, що плагіатом вважається будь-яке присвоєння чужих ідей чи слів без належного посилання на джерело незалежно від його типу, обсягу чи способу відтворення (дослівно, переказом або в перекладі). У разі встановлення плагіату студент отримує незалік, втрачає право на повторне подання роботи та, відповідно, – на отримання сертифіката про проходження курсу [127].

Особливу роль у врегулюванні конфліктів, пов'язаних із плагіатом, відіграє інститут наукових омбудсменів, запроваджений у наукових установах Німеччини. Омбудсмени здійснюють незалежну медіацію в ситуаціях, що стосуються дотримання принципів академічної доброчесності. З огляду на те, що плагіат може бути результатом недбалості або необережності, процес розгляду має каскадний характер: спочатку втручається омбудсмен, потім – спеціально створений комітет, і лише після цього приймається рішення щодо дисциплінарного впливу. Санкції можуть включати не лише звільнення з посади, а й заборону на отримання дослідницьких грантів протягом декількох років [64].

Отже, досвід Німеччини у боротьбі з академічним плагіатом демонструє ефективне поєднання превентивних механізмів (підписання декларацій, формування культури доброчесності) з жорсткими репутаційними й адміністративними санкціями, що в сукупності забезпечує високий рівень відповідальності у науковому середовищі.

У західних країнах перевірка текстів на наявність некоректних запозичень із чужих наукових праць здійснюється за допомогою різноманітних програмних засобів. Залежно від потреб користувача, можна обрати як онлайн-сервіси, що працюють на базі віддалених баз даних, так і програмні пакети для локального використання. Вибір конкретного інструменту обумовлюється низкою чинників:

обсягом і частотою перевірок, наявністю членства в освітньо-наукових спільнотах, специфікою текстів (за жанром або предметом), а також необхідністю детального аналізу результатів перевірки [1, с. 63].

Основними засобами запобігання плагіату у Німеччині є: формування нульової толерантності до академічної недоброочесності на початкових етапах навчання, зокрема через ознайомлення студентів з вимогами академічної доброочесності; інформаційні кампанії щодо виявлених фактів плагіату в медіа, які підвищують рівень обізнаності та відповідальності студентів і викладачів; наявність спеціалізованих підрозділів у ЗВО, уповноважених перевіряти роботи на предмет запозичень.

Важливо зазначити, що боротьба з академічним плагіатом безпосередньо перетинається з проблематикою захисту авторських прав. Як справедливо зауважує О. Кравецький, у закладах освіти нерідко виникають суперечності щодо належності авторських прав на навчальні посібники: чи належать вони авторові (або авторському колективу), чи установі, в рамках якої було створено відповідний проєкт? На думку фахівців, для врегулювання цих питань необхідно: спростити процедуру реєстрації авторських прав; створити спеціалізовані підрозділи у складі правоохоронних органів, які опікувалися б повним циклом захисту прав інтелектуальної власності – від виявлення порушень до супроводу судових процесів і забезпечення покарання винних [83, с. 13].

Цікавим є досвід електронного офісу Бюро авторських прав США (*U.S. Copyright Office*), який дозволяє онлайн-реєстрацію авторських прав на різні неопубліковані твори – літературні, графічні, музичні, скульптурні тощо. Такий механізм є особливо ефективним для захисту цифрового контенту, зокрема навчальних матеріалів, що використовуються під час дистанційного або онлайн-навчання [39, с. 47–48]. Отже, простота та доступність процедури реєстрації авторських прав є важливими передумовами для належного захисту об'єктів інтелектуальної власності в умовах цифровізації освіти.

Розвиток цифрових технологій, зокрема мережі Інтернет, штучного інтелекту та дистанційного навчання, актуалізував потребу в посиленні адміністративно-

правового регулювання захисту авторських прав у цифровому середовищі. В цьому контексті особливу цінність становить аналіз досвіду країн, які вже сформували ефективні моделі протидії цифровому піратству та порушенням прав інтелектуальної власності.

Одним із яскравих прикладів є Французька Республіка – перша країна, яка запровадила системну боротьбу з інтернет-піратством шляхом прийняття Закону «Про три попередження» (*Loi Hadopi*) від 1 жовтня 2010 року. Законодавча модель передбачає поетапну процедуру впливу на порушника авторських прав у мережі, що отримала назву «система трьох кроків»: 1) перше попередження надсилається електронною поштою користувачу, який незаконно розміщує або завантажує захищені файли; 2) друге попередження – це офіційний лист за місцем проживання порушника; 3) у разі ігнорування попереджень органи влади мають право обмежити або повністю припинити доступ порушника до Інтернету на строк до одного року.

Крім того, за систематичне порушення передбачено штраф до 300 тис. євро або позбавлення волі в окремих випадках. Закон зобов'язав інтернет-провайдерів передавати уповноваженим державним органам інформацію про користувачів, які здійснюють незаконне розповсюдження піратського контенту, що створює передумови для порушення кримінальних проваджень у таких випадках [95, с. 73].

Іншим важливим прикладом є США, де у 1998 році був ухвалений Закон про захист авторських прав у цифрову епоху (*Digital Millennium Copyright Act, DMCA*). Він закріпив правовий механізм припинення доступу до матеріалів, що потенційно порушують авторські права, і визначив межі відповідальності інтернет-провайдерів у таких випадках. Згідно із цим Законом правовласники мають право вимагати негайного видалення будь-якого контенту, розміщеного в Мережі без дозволу автора або з порушенням умов використання [95, с. 73]. Особливої уваги в межах DMCA заслуговує положення про «safe harbor», яке звільняє провайдерів від відповідальності за дії користувачів, якщо провайдер: не знає про факт порушення, оперативно реагує на повідомлення правовласника, не отримує прямої фінансової вигоди від такого порушення.

Як зазначала Мерібет Пітерс у своєму зверненні до Комітету Сенату США з питань судової техніки, освіти та гармонізації авторських прав, цифрова дистанційна освіта – це динамічно зростаюча, але водночас ще нестабільна та нормативно вразлива сфера. Вона наголосила, що технологічні інновації дозволили викладачам охопити значно ширше та більш різноманітне коло здобувачів освіти, надаючи доступ до освітніх матеріалів у формах, які були недосяжними до появи Інтернету. Проте поряд із новими можливостями виникає і низка ризиків, пов'язаних із порушенням авторських прав, особливо щодо творів, що використовуються у дистанційній освіті. У цьому контексті Пітерс підкресила необхідність додаткових запобіжних заходів, які б мінімізували ризик піратства для правовласників, одночасно зберігаючи освітні можливості для користувачів.

Законодавство США визначає умови допустимого використання авторських творів у межах дистанційної освіти, зокрема: вистави або демонстрації мають відбуватись у рамках систематичної навчальної діяльності; освітня установа має бути неприбутковою або урядовою; використання творів має бути безпосередньо пов'язане зі змістом навчального курсу та сприяти його реалізації; матеріали можуть бути використані для потреб осіб, які не мають можливості бути присутніми фізично в аудиторіях (наприклад, через інвалідність чи інші обставини), або для державних службовців [208].

Реєстр авторських прав США, розробляючи положення щодо авторських прав на навчальні матеріали в цифровому середовищі, зобов'язаний враховувати: 1) потребу у звільненні від виняткових прав правовласників щодо використання творів у цифрових мережах для освітніх цілей; 2) категорії творів, дозволених для використання в дистанційній освіті; 3) обсяг дозволених фрагментів творів, які можуть легально використовуватись у межах навчального процесу; 4) суб'єктів, які можуть отримувати доступ до таких матеріалів, з урахуванням освітнього статусу та потреб; 5) інші питання, які Реєстр визнає релевантними для цифрової дистанційної освіти [201]. Отже, законодавча модель США передбачає певні винятки з режиму авторського права щодо творів, що використовуються для освітніх цілей у цифровому середовищі. Ці винятки мають на меті забезпечити

баланс між інтересами правовласників та суспільною потребою в доступній освіті, особливо в умовах, коли цифрові технології стали невід'ємною частиною освітнього процесу.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що у більшості країн ЄС, а також у США та Австралії напрацьовано значний досвід регулювання питань академічної доброчесності, який реалізується передусім на рівні ЗВО. Університети активно залучають здобувачів освіти до формування власної політики академічної доброчесності, приймаючи Кодекси честі, Кодекси етики, Статути доброчесності та інші внутрішні документи, які не лише окреслюють загальні ціннісні орієнтири, а й містять чітко визначені санкції за порушення, процедури розгляду справ та перелік суб'єктів, уповноважених на прийняття рішень у відповідних ситуаціях.

Попри автономію університетів, контроль за якістю освіти та дотриманням вимог академічної доброчесності в країнах ЄС, США, Канади, Австралії тощо здійснюється спеціально створеними державними органами або незалежними регуляторними структурами. Предметом такого контролю є, зокрема, дотримання стандартів освіти, які включають і відповідність принципам академічної доброчесності. У Франції, наприклад, нагляд здійснюється через національні агенції, що мають право оцінювати внутрішні політики ЗВО, зокрема в частині академічної етики.

В Україні ж на сьогодні ЗВО лише починають формувати власну культуру академічної доброчесності, і цей процес потребує належної підтримки з боку держави. Зважаючи на недостатній досвід внутрішньої саморегуляції у сфері академічної етики, необхідним є формування чіткого адміністративно-правового механізму, що регулював би не лише базові вимоги до доброчесності, а й визначав відповідальність за їх порушення, процедури врегулювання спорів і межі дискреції самих закладів освіти. Тож, поєднання автономії ЗВО з ефективним адміністративно-правовим регулюванням питань академічної доброчесності в Україні є необхідною передумовою для забезпечення сталого розвитку освітнього середовища, укорінення доброчесної поведінки учасників освітнього процесу та

підвищення довіри до української вищої освіти як в середині держави, так і на міжнародному рівні.

Окрему увагу слід приділити зарубіжному досвіду запобігання академічному плагіату, окремі елементи якого можуть бути імplementовані в українське освітнє середовище. Зокрема, йдеться про: спрощення процедур реєстрації авторських прав на об'єкти інтелектуальної власності; чітке визначення переліку суб'єктів, відповідальних за дотримання академічної доброчесності у закладах освіти; організацію системної перевірки на плагіат як наукових робіт викладачів, так і студентських робіт; активне застосування сучасних технологій для верифікації самостійності виконання освітніх завдань.

На основі аналізу зарубіжної практики до актуальних засобів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності, які можуть бути адаптовані в Україні, слід віднести: стандартизацію процедур контролю за дотриманням академічної доброчесності в ЗВО як одного з критеріїв якості освітньої діяльності (включаючи визначення відповідальних осіб, впровадження ліцензованих антиплагіатних програм тощо); розроблення та впровадження програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у сфері академічної доброчесності; встановлення обов'язкових стандартів до оформлення та публікації наукових робіт, що сприятиме зростанню їх якості та зменшенню порушень; залучення здобувачів вищої освіти до процесу формування політик академічної доброчесності, зокрема через участь у розробці внутрішніх кодексів, статутів, положень; деталізацію та диференціацію заходів академічної відповідальності залежно від ступеня порушення вимог доброчесності; створення механізмів прозорого інформування суспільства про дотримання принципів академічної доброчесності, зокрема через оприлюднення інформації про випадки підтвердженого академічного плагіату, які призвели до втрати наукових ступенів; популяризацію академічної доброчесності через соціальні мережі, ЗМІ, публічні інформаційні кампанії; розширення можливостей участі громадськості в процесах забезпечення якості освіти та контролю за дотриманням академічної етики.

Усе це має стати важливою частиною комплексної стратегії адміністративно-правового забезпечення академічної доброчесності в Україні, спрямованої на гармонізацію внутрішньої практики ЗВО з європейськими стандартами та забезпечення високого рівня довіри до результатів освітньої діяльності.

3.2. Удосконалення адміністративного законодавства у сфері забезпечення академічної доброчесності

Сучасне адміністративно-правове забезпечення державного управління у сфері академічної доброчесності в Україні має низку недоліків, що зумовлені як відносною новизною самої сфери правового регулювання, так і процесом формування відповідних правовідносин. Однією з ключових проблем є відсутність уніфікованого нормативного підходу до встановлення стандартів дотримання академічної доброчесності, зокрема критеріїв і процедур перевірки наукових робіт на плагіат. Навіть за умови застосування одних і тих самих антиплагіатних програм, ЗВО нерідко по-різному інтерпретують результати перевірки, що призводить до правової та методичної невизначеності в академічній практиці [22, с. 103].

Для подолання цих проблем доцільно враховувати напрацювання зарубіжних країн, які мають усталені правові механізми регулювання у цій сфері, а також міжнародні стандарти, що застосовуються у практиці забезпечення академічної доброчесності. Одним із першочергових кроків у напрямі вдосконалення адміністративного законодавства в Україні має стати доопрацювання та прийняття Проекту Закону № 10392. Саме цей нормативний акт може стати основою для формування єдиних підходів до визначення, виявлення та реагування на порушення академічної доброчесності, а також забезпечити чітке розмежування повноважень суб'єктів управління у відповідній сфері.

В юридичній науці з приводу окресленої проблематики сформувалася низка обґрунтованих позицій. Зокрема, Я. Тицька зазначає, що, попри загалом позитивні

наслідки впровадження та поширення інституту академічної відповідальності, існують нормативні недоліки, які ускладнюють ефективне функціонування цього інституту. Серед таких недоліків вчена виокремлює відсутність чітко визначених на рівні законодавства понять, які мають ключове значення для правозастосування, зокрема: «академічна відповідальність», «академічний примус», «заходи академічної відповідальності», «підстави академічної відповідальності», «академічне стягнення», «академічна нечесність», «види академічної відповідальності», «академічний проступок», «склад академічного проступку», «суб'єкт академічної відповідальності», «академічна правосуб'єктність» тощо [172, с. 194]. Вочевидь, визначення цих понять має бути закріплено у доопрацьованому проєкті Закону № 10392.

Окремої уваги потребує неврегульованість розподілу повноважень щодо визначення заходів академічної відповідальності між державою та ЗВО. Так, згідно з ч. 7 ст. 42 Закону № 2145-VIII види академічної відповідальності, що застосовуються до учасників освітнього процесу у разі порушення ними академічної доброчесності, можуть встановлюватися як законом, так і внутрішніми актами закладу освіти, які затверджуються колегіальними органами управління з погодженням органів студентського самоврядування [140].

Таким чином, в умовах відсутності спеціального законодавчого регулювання академічної доброчесності, за винятком положень згаданого Закону № 2145-VIII, вирішення низки ключових питань залишено на розсуд ЗВО. Зокрема, внутрішніми нормативними актами регулюються: перелік порушень академічної доброчесності, види академічної відповідальності (зокрема ті, що не передбачені законом), порядок виявлення порушень академічної доброчесності (зокрема, плагіату), процедура розгляду справ про порушення та механізми оскарження відповідних рішень. Такий децентралізований підхід, за відсутності єдиних стандартів і процедур, породжує неоднорідність правозастосовної практики, що негативно позначається на дотриманні принципів правової визначеності, неупередженості й об'єктивності у сфері забезпечення академічної доброчесності.

Слід підтримати справедливу думку М. Рябенка про те, що ініціатива керівника є одним із ключових чинників ефективного запобігання правопорушенням, зокрема у сфері академічної доброчесності. Керівник структурного підрозділу ЗВО має можливість сформувати атмосферу нетерпимості до порушень академічної етики, забезпечити невідворотність відповідальності за правопорушення з боку всіх без винятку учасників освітнього процесу. Одним із пріоритетних завдань керівництва ЗВО, на думку вченого, є системна та послідовна робота щодо дотримання принципів академічної доброчесності всіма учасниками освітнього процесу, здійснення постійного моніторингу якості наукової діяльності, що дає змогу своєчасно виявляти порушення та оперативно приймати відповідні управлінські рішення для усунення недоліків [155, с. 121].

Водночас варто звернути увагу на недостатню зацікавленість керівництва окремих ЗВО у належному нормативному забезпеченні академічної доброчесності та в інформаційному супроводі її стандартів серед здобувачів і викладачів. Такий підхід не є універсальним для всіх ЗВО, однак в окремих випадках може бути зумовлений корупційною зацікавленістю адміністрації у стримуванні розвитку академічної доброчесності як механізму запобігання неправомірному збагаченню.

Серед чинників, що зумовлюють небажання адміністрацій та викладачів викривати та розголошувати факти плагіату, варто виділити: прагнення зберегти кількість студентів як основу фінансової стабільності закладу; небажання викладачів витрачати додатковий (і, як правило, неоплачуваний) час на повторну перевірку студентських робіт, у яких виявлено плагіат. Практика окремих ЗВО, де передбачене відрахування за плагіат, свідчить, що у разі відсутності належного реагування з боку викладача або керівництва, навіть очевидні випадки академічної недоброчесності можуть залишитися без належного реагування.

У зв'язку з цим акцентується необхідність уніфікації процедури перевірки на плагіат. Одним із можливих рішень є створення єдиного централізованого сервера для завантаження студентських робіт, з подальшою перевіркою їх безпосередньо у цьому середовищі. Водночас необхідним є юридичне врегулювання питань захисту авторських прав, зокрема обмеження доступу до робіт: для викладачів – лише до

робіт своїх студентів; для завідувачів кафедр – до робіт здобувачів відповідного структурного підрозділу; для керівництва – в межах функціональних повноважень. Впровадження подібної практики могло б забезпечити об'єктивність, конфіденційність та правову захищеність процедур перевірки, однак наразі вона не є поширеною в усіх ЗВО.

О. Слободянюк обґрунтовано наголошує, що саме ЗВО повинні бути безпосередньо зацікавлені в інформуванні учасників освітнього процесу про засади академічної доброчесності. З огляду на те, що рівень відповідальності за порушення академічної доброчесності диференціюється залежно від статусу суб'єкта (здобувач вищої освіти, науковий чи педагогічний працівник), відповідні норми доцільно фіксувати у низці внутрішніх документів: хартіях про академічну доброчесність, кодексах честі, положеннях щодо протидії академічному плагіату тощо [160, с. 153]. Незважаючи на те, що майже кожен ЗВО в Україні вже має певну форму документального оформлення політики академічної доброчесності, роль держави у цих процесах залишається ключовою та не може бути зведена виключно до регулювання на рівні ЗВО.

Як зазначає Ю. Рашкевич, держава повинна формувати культуру академічної доброчесності в освітньому середовищі, забезпечуючи не лише популяризацію відповідних цінностей, а й посилення відповідальності за їх порушення [27]. Тому важливим є прийняття спеціального закону, що унормує основні положення та орієнтири політики академічної доброчесності, які мають бути втілені у внутрішніх нормативних актах закладів освіти. Законодавче регулювання повинно встановлювати загальнообов'язкові імперативи, що забезпечують єдність стандартів академічної доброчесності у національному масштабі, одночасно залишаючи ЗВО право на інституційну автономію у виборі механізмів впровадження цих стандартів. Зокрема, до повноважень закладів освіти має належати визначення форм, способів та засобів ознайомлення учасників освітнього процесу із принципами академічної доброчесності, адаптація механізмів реалізації державних нормативів до специфіки кожного ЗВО, а також розробка ефективних внутрішніх процедур моніторингу, профілактики й реагування на порушення.

Сьогодні основними актами правового регулювання у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні є кодекси академічної доброчесності ЗВО, які є внутрішніми нормативними документи відповідних закладів. Традиційно такі етичні кодекси (або положення про академічну доброчесність) фіксують еталони очікуваної поведінки учасників освітнього процесу, зокрема визначають як приклади позитивної поведінки, що відповідає принципам академічної доброчесності, так і негативні прояви, які становлять її порушення. Крім того, в них закріплюються основоположні принципи академічної етики, які мають сприяти саморегуляції академічного середовища, а також передбачають коло санкцій за порушення відповідних вимог.

Аналіз змісту таких кодексів (положень), що діють у ЗВО України, подано далі у межах цього підрозділу. Водночас варто зазначити, що значна частина новітніх кодексів дослівно відтворює положення ст. 42 Закону № 2145-VIII щодо змісту академічної доброчесності, форм її порушення та передбачених санкцій. Такий підхід суттєво відрізняється від практики університетів США та країн Західної Європи, де, попри однакову проблематику, кожен кодекс академічної етики має індивідуальний зміст, сформований із врахуванням специфіки конкретного освітнього закладу.

У практиці західних університетів майже неможливо знайти два ідентичних кодекси етики, а спектр санкцій є ширшим та гнучкішим, ніж передбачений у національному законодавстві. В етичному кодексі може бути здійснена як деталізація передбачених законом видів академічної недоброчесності, так і запровадження власних, додаткових інструментів впливу, зокрема санкцій, що полягають у фіксації факту нечесності як негативного маркеру академічної репутації. Водночас в українських реаліях залишаються проблеми ефективності чинних кодексів академічної етики, що проявляються у їх формальному характері, низькому впливі на академічну культуру в закладах освіти, а іноді – у ризику використання відповідних приписів як інструменту тиску на окремих представників академічної спільноти. Наприклад, система освітньої оцінки, закладена на нормативному рівні, може бути використана для необґрунтованих

звинувачень викладача в упередженості, що несе загрозу академічним свободам. Однак у великих університетах існує позитивна практика розробки детальних кодексів етики, особливо щодо процедур регулювання академічної доброчесності. Такі кодекси можуть прийматися окремими кафедрами або інститутами, що сприяє їх реальній імплементації та ефективності у внутрішньому академічному житті [103, с. 18–19]. Аналіз змісту Рекомендацій щодо формування внутрішніх політик забезпечення академічної доброчесності дозволяє дійти висновку про їх високу практичну цінність та доцільність урахування при вдосконаленні адміністративно-правового регулювання у цій сфері.

Принципи академічної доброчесності, її сутність та практичне застосування мають стати обов'язковим елементом старту освітнього процесу для здобувачів освіти, насамперед вищої. З цією метою кодекси етики, як локально-правова основа політики академічної доброчесності, не повинні залишатися формальними деклараціями, а мають слугувати дієвим механізмом забезпечення чесності, неупередженості та справедливості в академічному середовищі.

Для забезпечення системності у впровадженні академічної етики як засади наукової та освітньої діяльності доцільним є прийняття спеціального Закону України «Про академічну доброчесність». Такий нормативно-правовий акт, за своїм змістом і статусом подібний до Закону № 2145-VIII, має передбачати пряме зобов'язання для ЗВО та наукових установ приймати внутрішні нормативні документи, які б врегульовували політику забезпечення академічної доброчесності (Статути, Правила, Кодекси тощо). При цьому доцільним є встановлення чітких вимог до таких внутрішніх актів, зокрема щодо: визначення суб'єктів, відповідальних за ознайомлення вступників та здобувачів освіти з положеннями академічної доброчесності та з наслідками їх порушення; порядку проведення такого ознайомлення (наприклад, у письмовій формі або підписання відповідної декларації); визначення органів або посадових осіб, уповноважених розглядати спірні ситуації, пов'язані з порушенням академічної доброчесності; строків та процедур розгляду справ про порушення академічної доброчесності.

Міжнародна практика свідчить про ефективність адміністративно-правового регулювання змісту етичних кодексів закладів освіти. Так, у низці європейських країн, зокрема в Хорватії, діють національні рекомендації щодо змісту етичних кодексів, розроблені та затверджені Агентством науки і вищої освіти (AZVO). Інституційні кодекси поведінки в закладах освіти створюються на основі цього «центрального» етичного кодексу, що забезпечує єдність підходів при дотриманні академічної автономії [202, с. 28–29].

У Методичних рекомендаціях МОН для ЗВО щодо підтримки принципів академічної доброчесності [104] звертається увага на наявність низки негативних практик, що виникають під час складання етичних кодексів. Зокрема, вказується на поширену помилку – механічне запозичення реєстрів цінностей доброчесності та переліків її порушень з інших джерел, без урахування особливостей конкретної академічної спільноти, її реальних викликів і проблем, які потребують вирішення, і які повинні бути відображені в етичному кодексі відповідного ЗВО. У зв'язку з цим постає питання: яким чином можливо уникнути формального копіювання та забезпечити відповідність етичних кодексів вимогам Закону № 2145-VIII, а в майбутньому – й потенційного Закону «Про академічну доброчесність», а також рекомендацій МОН?

Проблематика врегулювання академічної доброчесності в українських закладах освіти залишається порівняно новою. Практика розроблення та впровадження етичних кодексів наразі не є усталеною, на відміну від ЗВО США та держав-членів ЄС. Дійсно, певні спроби внутрішнього врегулювання питань академічної доброчесності у вигляді локальних нормативних актів здійснювалися ще до набрання чинності Законом № 2145-VIII, однак така практика не набула системного та загальнонаціонального характеру. Прийняття цього Закону стало імпульсом до запровадження кодексів академічної доброчесності «згори» у більшості ЗВО. Водночас традиції академічної доброчесності в Україні ще не стали повсякденною частиною освітнього середовища, тож саме нормативно-правове регулювання повинно стати ключовим механізмом формування відповідної культури.

З огляду на зазначене, доцільним вбачається розроблення і затвердження Типового положення про академічну доброчесність ЗВО. Такий документ має: визначати базові принципи академічної доброчесності, які підлягають обов'язковому включенню до локальних нормативних актів; встановлювати вимоги до структури та змісту внутрішніх кодексів, що регулюють питання академічної етики; поєднувати обов'язкові норми з рекомендаційними положеннями, які надають можливість адаптації з урахуванням специфіки окремого ЗВО; гарантувати забезпечення доброчесності як фундаментальної засади освітньої та наукової діяльності; забезпечувати захист прав і законних інтересів учасників освітнього процесу, включаючи механізми запобігання зловживанням з боку адміністрацій ЗВО.

Таким чином, Типове положення має стати інструментом систематизації й уніфікації внутрішніх політик ЗВО у сфері академічної доброчесності, зберігаючи при цьому необхідну гнучкість та повагу до автономії закладів освіти.

На необхідність адміністративно-правового регулювання забезпечення академічної доброчесності шляхом прийняття Типового положення про академічну доброчесність ЗВО вказує і аналіз змісту чинних кодексів академічної доброчесності українських ЗВО. Показовим у цьому контексті є приклад Кодексу академічної доброчесності Сумського державного університету, структура якого включає: загальні положення, що містять перелік нормативно-правових актів, покладених в основу цього документа; визначення базових цінностей академічної доброчесності та етики академічних взаємин, таких як: доброчесність, порядність, гідність, мужність (зокрема, як сміливість у відстоюванні академічних цінностей попри тиск тощо); систематизацію порушень академічної доброчесності під час здійснення освітньо-наукової діяльності, зокрема: академічний плагіат, що деталізується у формах: клонування, копіювання, ремікс, гібрид, мешап тощо; самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, хабарництво, обман, необ'єктивне оцінювання, шантаж, підкуп, симуляція погіршення стану здоров'я з метою уникнення контролю результатів навчання; використання підставних осіб при складанні контрольних заходів тощо [74].

Зауважимо, що цей кодекс не містить чіткого розмежування між порушеннями академічної доброчесності, які вчиняються здобувачами вищої освіти, та тими, які допускає викладацький склад. Утім у Кодексі академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин СумДУ вже міститься розділ, у якому диференційовано відповідальність різних суб'єктів освітнього процесу. Так, загальні принципи академічної доброчесності формулюються спільно для викладачів та здобувачів, проте окремо деталізуються специфічні порушення та санкції для кожної категорії. Особливої уваги заслуговує розділ 5 зазначеного Кодексу – «Академічна відповідальність здобувачів вищої освіти за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин». У п. 5.1 визначено види санкцій, які застосовуються до здобувачів освіти, зокрема: зниження результатів оцінювання (контрольної роботи, іспиту, заліку тощо); позбавлення пільг на оплату навчання; оголошення догани із занесенням до особової справи; відрахування з університету – як найсуворіший захід впливу. Пункт 5.2 цього ж розділу містить перелік санкцій, що застосовуються до співробітників університету за порушення принципів академічної доброчесності, серед яких: попередження; тимчасове позбавлення права голосу у колегіальних органах управління університету або обмеження участі в їх роботі; найсуворіші – позбавлення наукового ступеня або вченого звання, а також звільнення з посади [74].

Слід зазначити, що назва розділу 5 згаданого Кодексу прямо вказує на те, що його положення стосуються виключно відповідальності ЗВО. Однак фактично він охоплює також питання відповідальності працівників університету, зокрема наукового і педагогічного складу. Крім того, викликає застереження те, що така вагома для здобувачів вищої освіти санкція, як відрахування із ЗВО, вказана серед інших санкцій, проте не конкретизовано, за які саме порушення вимог академічної доброчесності та етики академічних взаємин може бути застосована. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо звільнення працівника університету, яке визначено як санкцію без уточнення її застосування залежно від характеру або тяжкості відповідного порушення. Вбачається, що подібна невизначеність створює

передумови для суб'єктивного тлумачення норм і зловживань з боку адміністрації ЗВО. Також наголосимо на відсутності положень, які б визначали коло суб'єктів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням вимог академічної доброчесності, а також процедурні аспекти розгляду порушень, особливо тих, що мають істотні наслідки для учасників освітнього процесу. Відсутній і врегульований порядок оскарження рішень, прийнятих за результатами таких розглядів, що істотно знижує рівень правової визначеності та захисту прав учасників освітнього процесу.

Більш структурованим і послідовним щодо врегулювання процедурних аспектів академічної недоброчесності, на наш погляд, є Кодекс академічної доброчесності Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет». У його змісті, поряд із посиланням на відповідні нормативно-правові акти, наведено основні терміни та їх визначення. Так, у поняття «порушення академічної доброчесності» включено: академічний плагіат, академічну аферу, підробку результатів досліджень, надання завідомо неправдивої інформації, несанкціоноване використання зовнішніх джерел під час оцінювання, хабарництво, конфлікт інтересів, зловживання владою, службову халатність, службове підроблення, провокацію підкупу тощо. Зокрема, плагіат тлумачиться як: дослівне відтворення тексту з публікацій, книг, інтернет-ресурсів без належного посилання; перефразування чужих текстів без джерельної вказівки; подання чужої роботи під виглядом власної; списування робіт інших здобувачів освіти [67]. Отже, Кодекс охоплює як різновиди плагіату, передбачені ст. 42 Закону № 2145-VIII, так і інші форми академічної недоброчесності, не розмежовуючи при цьому порушення, характерні для здобувачів і для викладачів.

Кодекс також визначає принципи та норми академічної етики, що поширюються як на здобувачів освіти, так і на наукових і педагогічних працівників. Окремий розділ присвячено формуванню та повноваженням комісії з питань академічної доброчесності, вказано максимальний строк її діяльності – два роки, а також перелік посадових осіб, які за посадою входять до складу комісії (перший проректор, проректор з наукової роботи, спеціаліст з антикорупційної діяльності,

керівник видавничої ради, вчені секретарі, начальники навчального та юридичного відділів, голова студентського самоврядування тощо) [67]. Водночас відсутня регламентація мінімального та максимального кількісного складу комісії, що створює ризик її формування виключно з посадових осіб, без врахування принципу представництва.

Позитивним аспектом є опис процедури розгляду заяв про порушення академічної доброчесності. Будь-який член університетської спільноти, який став свідком або має обґрунтовані підозри щодо порушення Кодексу, зобов'язаний подати письмову заяву із зазначенням особистих даних. Анонімні та некоректно оформлені звернення не розглядаються. На засідання комісії запрошуються як заявник, так і особа, щодо якої подано скаргу. Рішення комісії мають рекомендаційний характер і передаються ректору для вжиття відповідних заходів (морального, дисциплінарного чи адміністративного впливу) [67]. Проте Кодекс не встановлює строків розгляду заяв і проведення засідань, що негативно позначається на правовій визначеності й прозорості процедури.

До позитивних елементів слід також віднести детальний порядок перевірки робіт на академічний плагіат. Передбачено: об'єкти перевірки (бакалаврські та магістерські роботи, наукові статті, монографії, тези тощо); відповідальних суб'єктів перевірки (завідувачі кафедр, редактори, секретарі збірників, керівники структурних підрозділів, голови спеціалізованих рад) [67]. Також встановлено форму фіксації результатів перевірки – протокол відповідного органу (кафедра, редакційна колегія, оргкомітет конференції) з можливими рішеннями: дозвіл на публікацію або захист, вимога доопрацювання, відхилення матеріалів. Передбачено і право автора на апеляцію, яка подається особисто на ім'я ректора протягом трьох днів після оголошення результатів перевірки. Апеляцію розглядає спеціально створена за наказом ректора апеляційна комісія впродовж тижня (якщо інший строк не передбачено). Висновки комісії фіксуються протоколом [67].

Попри окреслені переваги змісту розглянутого Кодексу, слід зазначити відсутність у ньому положень, присвячених запобіганню академічному плагіату. У цьому контексті показовим є Кодекс академічної доброчесності Сумського

державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, де зазначено, що запобігання плагіату в освітньому процесі здійснюється шляхом впровадження комплексу превентивних заходів. Зокрема, до таких заходів належать: 1) інформування здобувачів вищої освіти, викладачів і науковців про положення Кодексу, необхідність дотримання правил академічної доброчесності, а також підвищення рівня усвідомлення відповідальності за порушення норм цитування й наслідки вчинення плагіату та інших академічних порушень; 2) розробка й поширення методичних матеріалів, що містять стандартні вимоги до оформлення джерел у письмових роботах; 3) включення до навчального процесу ознайомчих або факультативних курсів з академічного письма та дослідницької роботи з акцентом на правила самостійного виконання письмових завдань, правильне використання зовнішніх джерел та оформлення цитат; 4) щорічне проведення заходів для аспірантів і докторантів, присвячених питанням академічної етики та недопущення плагіату.

Крім того, Кодекс розрізняє форми запобігання академічному плагіату залежно від освітнього рівня: на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях, на третьому (освітньо-науковому) рівні (аспірантура), на науковому рівні (докторантура), у роботі редакційних колегій наукових видань, під час визнання документів про науковий ступінь чи вчене звання, отриманих в іноземних закладах освіти [73].

Таким чином, аналіз нормативного регулювання академічної доброчесності на прикладі окремих Кодексів ЗВО засвідчує значні відмінності у підходах до структури та змісту цих документів. Зокрема, вони різняться: наявністю або відсутністю переліку принципів академічної доброчесності; ступенем деталізації вимог академічної доброчесності, зокрема у розрізненні вимог до здобувачів і викладацького складу; наявністю або відсутністю превентивних заходів; процедурною врегульованістю розгляду заяв про порушення академічної доброчесності або ступенем деталізації відповідних процедур; відсутністю чіткої вказівки на види порушень, за які може застосовуватися дисциплінарна відповідальність у формі відрахування або звільнення. Зазначене свідчить, що

надання адміністрації ЗВО надмірної свободи у визначенні змісту Кодексів академічної доброчесності не завжди сприяє досягненню мети – формуванню академічної культури та підвищенню рівня академічної свідомості учасників освітнього процесу. Це, у свою чергу, обґрунтовує необхідність розроблення й затвердження Типового положення про академічну доброчесність, що встановлюватиме мінімальні обов'язкові вимоги до таких локальних актів.

Одним із важливих напрямів удосконалення адміністративного законодавства у сфері регулювання академічної доброчесності є нормативна уніфікація Положення про академічну доброчесність закладу вищої освіти (Кодексу етики ЗВО). Такий уніфікований документ доцільно наповнити положеннями про: виключний перелік порушень академічної доброчесності; виключний перелік санкцій, які можуть застосовуватися за відповідні порушення; механізми та форми залучення здобувачів освіти до формування академічної культури (зокрема, проведення орієнтаційних занять для першокурсників із питань академічної доброчесності); вимоги до академічної доброчесності, що адресуються окремо студентам та викладачам; інші положення, що сприяють створенню ефективного механізму забезпечення академічної етики.

Важливим чинником у забезпеченні академічної доброчесності є дотримання прав і законних інтересів учасників освітнього процесу, що можливо лише за умов належного процедурного регулювання встановлення порушень академічної доброчесності та визначення повноважень суб'єктів, відповідальних за розгляд відповідних справ.

Серед найбільш серйозних порушень академічної доброчесності, що тягнуть за собою значні правові наслідки, слід виокремити академічний плагіат. Відповідно до ч. 6 ст. 6 Закону № 1556-VII, виявлення в поданій до захисту дисертації фактів академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації є підставою для відмови в присудженні ступеня доктора філософії. Якщо такі факти виявлено у вже захищеній дисертації, це є підставою для анулювання рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня та скасування відповідного диплома. Крім того, у разі встановлення академічного плагіату або

інших порушень у дисертації, рішення спеціалізованої вченої ради скасовується ЗВО чи науковою установою, або НАЗЯВО у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Санкції, що застосовуються в таких випадках, мають системний та превентивний характер. Зокрема: науковий керівник позбавляється права брати участь у підготовці та атестації здобувачів ступеня доктора філософії на строк два роки; голова, члени разової спеціалізованої вченої ради та офіційні опоненти, які надали позитивні висновки, позбавляються права участі в атестації здобувачів на такий самий строк; ЗВО або наукова установа втрачає право утворювати разову спеціалізовану вчену раду за відповідною спеціальністю строком на один рік (крім випадків, коли таке рішення було скасовано за ініціативою самого ЗВО або наукової установи) [136]. Водночас чинне законодавство не визначає строку давності для скасування рішення спеціалізованої вченої ради у разі встановлення порушень академічної доброчесності. Така невизначеність створює ризики правової непередбачуваності, що потребує додаткового врегулювання на рівні закону або підзаконних нормативно-правових актів.

Варто наголосити, що боротьба за дотримання академічної доброчесності в освітньому та науковому середовищі повинна ґрунтуватися на вдосконаленні нормативно-правового регулювання процедур її забезпечення. Водночас необхідно уникати трансформації цього процесу в каральну практику, що перетворюється на своєрідне «полювання на відьом». У цьому контексті справедливою є позиція, заснована на загальноправових принципах. Зокрема, Р. Мельник критично оцінює практику Комітету з питань етики та НАЗЯВО щодо прагнення перевіряти на відповідність вимогам академічної доброчесності наукові роботи, підготовлені або захищені до 2017–2018 років. Водночас позиція самого Комітету з питань етики є виваженою: у мотивувальному висновку від 24.07.2019 р. зазначено, що дія листа МОН України від 23.10.2018 р. «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти», який містить тлумачення академічного плагіату, не має зворотної сили та застосовується лише до робіт, підготовлених і захищених з 2018 року.

Отже, наявні проблеми та суперечності можуть бути вирішені шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які встановлюватимуть правову визначеність у діяльності НАЗЯВО та Комітету з питань етики. Без такого регулювання існує ризик застосування подвійних стандартів, що неминуче призведе до порушення прав дослідників та викладачів [100].

Справедливою є і теза про необхідність нормативного закріплення заборони перевірки наукових робіт, виконаних до 2018 року, на предмет дотримання академічної доброчесності. Попри те, що ретроспективна перевірка всіх дисертацій могла б відповідати принципам справедливості та рівності, вона має низку істотних негативних наслідків, зокрема: перевантаження НАЗЯВО та Комітету з питань етики; неможливість встановлення відповідальності осіб, які вже померли; ускладнення об'єктивного аналізу фактів через брак первинної документації. У зв'язку з цим потребує підтримки пропозиція щодо законодавчого обмеження юрисдикції органів забезпечення якості вищої освіти стосовно наукових робіт, створених до 2018 року.

Як слушно зазначає І. Назаров, для ефективного функціонування Комітету з питань етики необхідно затвердити Порядок скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня, а для належної діяльності Апеляційного комітету – оновлений Порядок присудження наукових ступенів та Порядок акредитації спеціалізованих учених рад [106]. Такий Порядок повинен регламентувати: 1) процедуру апеляційного перегляду рішень спеціалізованих вчених рад у разі виявлення в дисертації академічного плагіату, фабрикації, підробки або інших порушень доброчесності; 2) суб'єктів, які мають право ініціювати процедуру (будь-яка особа, яка виявила порушення; член НАЗЯВО – у разі публікації відповідної інформації у ЗМІ); 3) процедурні строки подання скарги: не пізніше двох місяців із моменту прийняття рішення або з дати розгляду апеляції в закладі вищої освіти, але не пізніше одного місяця з дня ознайомлення з рішенням [132].

Таким чином, зазначений Порядок чітко окреслює часові межі для скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня та видачу

відповідного диплома у випадках виявлення академічного плагіату. Це свідчить про нагальну необхідність його затвердження з метою забезпечення принципів законності, недопущення зворотної дії правових норм, а також належної реалізації заходів академічної відповідальності, передбачених Законом № 1556-VII, у разі встановлення фактів академічного плагіату в дисертації (науковій доповіді). Водночас слід погодитися з обґрунтованими зауваженнями щодо потреби доопрацювання проєкту Порядку. Як слушно зауважує С. Захарін, можливість анулювання рішення спеціалізованої вченої ради – це потужний важіль впливу на весь «дисертаційний процес», тому усі правові процедури мають бути сформульовані чітко, недвозначно та відповідно до законодавчих засад. У цьому контексті він справедливо підкреслює: «Ціна питання – майбутнє української науки». Однак аналіз проєкту Порядку, розробленого НАЗЯВО, виявляє окремі суперечності: зокрема, неодноразово вживається поняття «академічна доброчесність», хоча в профільному Законі № 1556-VII фігурує саме термін «академічний плагіат». Така термінологічна невідповідність може свідчити про прагнення Агентства розширити свої повноваження, які прямо законом не передбачені, що викликає сумніви у відповідності положень Порядку вимогам законності та правової визначеності [56].

Встановлення факту академічного плагіату є обов'язковою умовою для застосування відповідних заходів академічної відповідальності. У зв'язку з цим необхідно підкреслити тісний, хоча і не тотожний, зв'язок академічного плагіату з порушенням прав інтелектуальної власності. Академічний плагіат часто супроводжується порушенням авторських прав, але не зводиться виключно до них. Закон України «Про авторське право і суміжні права» охороняє особисті немайнові та майнові права авторів, а також *sui generis*-права – права особливого роду, які виникають у сфері авторського та суміжного права [133].

На основі аналізу положень вітчизняного законодавства, яке забезпечує дотримання норм академічної доброчесності, О. Бондар обґрунтовано виділяє кілька правових шляхів захисту прав осіб, які постраждали від плагіату. Зокрема, захист прав інтелектуальної власності та авторських прав може здійснюватися:

1) шляхом звернення особи, яка постраждала від плагіату, до спеціалізованої вченої ради із вимогою зняття з розгляду наукової роботи плагіатора (такий механізм застосовується лише до моменту захисту дисертації); 2) шляхом подання скарги до НАЗЯВО або МОН України з вимогою розгляду питання про позбавлення плагіатора наукового ступеня; 3) через реалізацію норм цивільного, адміністративного та кримінального законодавства – у разі завдання потерпілій особі матеріальної шкоди чи моральних збитків [25, с. 30–31].

У зв'язку з цим встановлення факту академічного плагіату повинно бути чітко врегульоване адміністративно-правовими нормами. Визначення поняття академічного плагіату залишається дискусійним як у вітчизняному, так і в зарубіжному правовому та освітньому просторі. Так, Т. Фішман, відома дослідниця в галузі академічної доброчесності, пропонує п'ять кумулятивних ознак академічного плагіату: особа використовує слова, ідеї або результати чужої праці; джерелом є інша конкретна особа або джерело; відсутнє посилання на це джерело; наявна ситуація, в якій правомірно очікується відповідне цитування; метою є отримання вигоди або визнання, не обов'язково матеріального характеру [204].

Ці підходи відображені і в університетських кодексах доброчесності провідних освітніх установ світу: 1) Стенфордський університет визначає плагіат як «використання без належного цитування або визнання авторства чужої роботи – незалежно від її форми (текст, ідея, формула, код тощо)»; 2) Єльський університет описує плагіат як «використання чужих слів, праці або ідей без належного посилання»; 3) Кембриджський університет вважає плагіатом «подання як власного результату роботи, яка повністю або частково запозичена з чужого джерела без належного посилання, незалежно від наявності наміру обману»; 4) Національний науковий фонд США (NSF) визначає академічний плагіат як «привласнення чужих ідей, методів, результатів або слів без відповідного цитування» [193].

Цілком обґрунтованою є думка про необхідність формування культури академічної доброчесності з раннього віку, зокрема ще на рівні загальної середньої освіти. Навчання принципам доброчесності має розпочинатися ще у школі, а

перевірка учнівських та студентських робіт на плагіат повинна стати невід’ємним елементом освітнього процесу. Рівень правової свідомості учнів, студентів, аспірантів повинен поступово зростати настільки, щоб вони самостійно виявляли ініціативу щодо перевірки своїх робіт на наявність недобросовісних запозичень – насамперед з метою уникнення ненавмисного плагіату.

Одним із найбільш ефективних сучасних засобів протидії академічному плагіату є використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення збігів у текстах. Традиційна практика перевірки робіт на плагіат існувала і раніше, однак вона була малоефективною через відсутність системності та технічних засобів. З появою електронних сервісів перевірка достовірності тексту стала значно зручнішою і об’єктивнішою [49, с. 58].

Цікавим прикладом впровадження дієвих інструментів боротьби з академічним плагіатом є досвід Польщі. Уже у 2002 році в країні була запроваджена комп’ютерна система Plagiat.pl, яка здійснює автоматичну перевірку текстів на предмет запозичень. Система генерує Звіт подібності, який містить: коефіцієнт подібності (відсоткове співвідношення збігів із текстами з бази даних або відкритих джерел); список джерел, з яких ідентифіковано збіги; візуалізацію тексту, в якому позначені фрагменти, що збігаються з іншими текстами. Водночас зауважимо, що Plagiat.pl не визначає остаточно, чи є робота плагіатом. Як наголошують розробники, програма є лише технічним інструментом і не замінює експертну оцінку. Вона не аналізує хронологію публікацій, тобто не встановлює першоджерело, а також може некоректно ідентифікувати сталі словосполучення як запозичення. Тому результати, отримані за допомогою програми, підлягають обов’язковому аналізу компетентною особою – науковим керівником або іншою уповноваженою особою освітнього закладу [160, с. 154].

Слід підкреслити, що автоматична перевірка на плагіат не може бути самодостатнім критерієм для винесення рішень. Важливо враховувати специфіку галузі, стилістичні особливості, тип роботи та інші фактори, які можуть впливати на результати порівняння. Отже, остаточне рішення повинно прийматися виключно на основі людської оцінки, із використанням цифрових інструментів як

допоміжних, а не вирішальних засобів. Такий підхід відповідає як принципам академічної етики, так і вимогам справедливого оцінювання.

Вбачається, що ефективна боротьба за академічну доброчесність, зокрема з проявами плагіату, має здійснюватися як комплексна система заходів, яка включає: поширення знань про вимоги академічної доброчесності серед усіх учасників освітнього процесу; обов'язкове застосування інструментів перевірки текстів на плагіат; формування сталої культури академічної доброчесності; розвиток національних наукових видань, які відповідають міжнародним стандартам публікаційної етики.

Розвиток вітчизняних наукових журналів на основі принципів академічної доброчесності має на меті сформувати у вітчизняного наукового середовища усвідомлену потребу дотримання належних стандартів дослідницької етики та авторського права. На думку С. Козьменка та Л. Остапенко, Україна потребує комплексної державної програми підтримки наукових журналів, подібної до тієї, що була успішно реалізована в окремих пострадянських країнах [78].

З урахуванням позитивного зарубіжного досвіду до напрямів адміністративно-правового регулювання програм підтримки наукових видань доцільно включити: чітке нормативне визначення переліку наукометричних баз, що визнаються в Україні; установлення орієнтовних показників частки публікацій українських авторів у базах Web of Science та Scopus; інформаційне, організаційне й фінансове сприяння діяльності засновників та видавців українських журналів, що індексуються у зазначених базах.

Отже, ефективне адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення академічної доброчесності має ґрунтуватися на двох ключових засадах: 1) стимулювання внутрішніх процесів формування академічної культури у межах кожного закладу вищої освіти, зокрема через ініціативність керівництва ЗВО; 2) забезпечення гарантій захисту прав учасників освітнього процесу від неправомірних дій, що можуть бути спричинені корупційними, суб'єктивними чи іншими недобросовісними мотивами з боку інших учасників або адміністрації освітніх установ.

Вбачається, що удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення академічної доброчесності має здійснюватися на системній і комплексній основі. Доцільним є розроблення та реалізація Національної стратегії забезпечення академічної доброчесності, ключовими напрямками якої можуть бути:

1. Прийняття Закону України «Про академічну доброчесність». Цей нормативно-правовий акт повинен містити: основні поняття та категорії у цій сфері; чітке визначення видів академічної відповідальності за порушення; регламентацію повноважень ЗВО у сфері внутрішнього забезпечення академічної доброчесності, зокрема: обов'язок проводити просвітницьку діяльність серед науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти (з урахуванням специфіки цільових груп); право застосовувати додаткові, не передбачені законом, заходи академічної відповідальності; право створювати комісії з питань академічної доброчесності.

2. Затвердження на рівні підзаконного нормативно-правового акта типового положення про академічну доброчесність ЗВО. У цьому документі доцільно передбачити: загальні положення (понятійно-категоріальний апарат, принципи, вимоги для різних суб'єктів освітнього процесу); засоби запобігання академічній недоброчесності (для здобувачів освіти різних рівнів та науково-педагогічного персоналу); види порушень академічної доброчесності (з поділом за категоріями учасників освітнього процесу); наслідки порушень (із деталізацією санкцій, підставами та умовами їх застосування, зокрема відрахування або звільнення); комісії з академічної доброчесності (склад, кворум, строки повноважень, вимоги до прозорості процедури та апеляційний порядок); перевірка фактів плагіату (об'єкти, суб'єкти, процедура, можливість оскарження); заключні положення.

3. Запровадження Національної програми підтримки українських наукових журналів, що індексуються у науково-метричних базах WoS та Scopus, а також підтримки українських науковців, які публікують статті у зарубіжних виданнях, що індексуються у цих базах. Така програма має включати інформаційну, організаційну та фінансову підтримку, а також заходи з підвищення міжнародної видимості української науки.

3.3. Оптимізація державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності в контексті європейської інтеграції

Поняття державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності наразі перебуває на етапі наукового формування та теоретичного осмислення, оскільки не закріплене у чинному законодавстві. Відповідне визначення відсутнє і в проєкті Закону № 10392 [135]. У зв'язку з цим формулювання дефініції можливе лише шляхом виведення спеціальної категорії з загального поняття «державного управління» на основі методу дедукції.

У науковій правовій літературі щодо змісту поняття «державне управління» відсутня єдина усталена позиція. Так, на думку Н. Марценко, державне управління слід розуміти як організаційну, внутрішньоінституційну, цільову та квазіправову діяльність державних органів, спрямовану на регулювання суспільних відносин у різних сферах функціонування держави. Сутність державного управління, за авторкою, полягає в його соціальній необхідності, обумовленості суспільними умовами, а також у його цільовій спрямованості. Необхідність державного управління зумовлюється потребою реалізації національної політики в усіх сферах суспільного життя, а соціальна обумовленість – роллю держави як гаранта розвитку та стабільності. Цілеспрямованість діяльності виражає орієнтацію на досягнення конкретних результатів у процесі реалізації публічної політики [99].

На підставі цього можна виокремити основні ознаки державного управління: активна діяльність уповноважених суб'єктів; правове закріплення переліку суб'єктів та обсягу їх повноважень у відповідних нормативно-правових актах; об'єктивна суспільно необхідна обумовленість такої діяльності; націленість на виконання певних визначених завдань.

Серед наукових підходів до тлумачення державного управління заслуговує на увагу позиція Е. Гречка, який виокремлює такі характерні риси цього явища: воно має національний характер, охоплюючи всі сфери суспільного життя; виступає підлеглою (виконавчою) формою діяльності, зокрема у контексті реалізації законодавчих рішень; здійснюється органами виконавчої влади, які становлять

окрему групу державних органів; має активний, цілеспрямований та постійний характер; спрямоване безпосередньо на реалізацію завдань у сферах економічного, соціально-культурного, адміністративного та політичного розвитку; у процесі цієї діяльності організовуються відносини між людьми та їх групами; державне управління має владний або розпорядчий характер, оскільки його суб'єкти наділені відповідними повноваженнями для досягнення визначених цілей [38].

Завдяки своїй адміністративно-правовій природі функцій держави, державне управління також набуває таких ознак: воно забезпечує визначення та реалізацію цілей, завдань і функцій держави, формування та захист законних інтересів особи, здійснюється спеціально створеними органами (зокрема органами місцевого самоврядування), які наділені необхідними повноваженнями й діють у межах встановленої компетенції, а також опосередковується регулятивним законодавством [47, с. 112]. Викладене дає підстави визначити такі основні ознаки державного управління: відповідність законодавству; цілеспрямованість, тобто реалізація чітко визначених функцій і завдань; організуючий характер щодо відповідних правовідносин; публічність, тобто здійснення в інтересах суспільства.

В. Пилипишин, акцентує увагу на організаційно-функціональному вимірі державного управління, зокрема через реалізацію: а) повноважень у зовнішньому суспільному середовищі (економічному, соціальному тощо); б) делегованих повноважень органами місцевого самоврядування; в) керівництва діяльністю підпорядкованих органів вищими органами виконавчої влади; г) обов'язків державних службовців у виконавчих органах [115, с. 13]. Зазначене дозволяє узагальнити ознаки державного управління як: діяльність, що здійснюється у межах реалізації визначених повноважень; закріпленість суб'єктного складу у законодавстві; взаємодія із підвідомчими суб'єктами під час реалізації управлінських функцій.

Водночас В. Грохольський визначає державне управління як різновид соціального управління, що охоплює всі сфери суспільного життя, здійснюється системою спеціально уповноважених державних органів із владними

повноваженнями, а прийняті ними рішення є обов'язковими до виконання як у добровільному, так і примусовому порядку [40, с. 31].

Підсумовуючи наведені наукові погляди, можна виокремити такі загальні риси державного управління: воно є різновидом соціального управління; має публічний характер; здійснюється органами виконавчої влади в межах повноважень, передбачених насамперед Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами; має на меті досягнення визначених цілей і завдань шляхом впливу на поведінку суб'єктів суспільних відносин, урегульованих нормами права. Специфіка державного управління зумовлюється особливостями тієї сфери, у якій воно реалізується. Водночас зауважимо, що чинне законодавство України, зокрема Закон № 2145-VIII «Про освіту» [140], хоча і містить основні засади забезпечення академічної доброчесності, але не визначає окремо поняття державного управління у цій сфері. Однак управління академічною доброчесністю є складовим елементом державного управління у сфері освіти і науки.

Як слушно зазначає С. Крисюк, державне управління освітою еволюціонує відповідно до динаміки суспільного розвитку, з урахуванням як зовнішніх глобальних викликів (інформацізація, демократизація, глобалізація), так і внутрішніх змін у сфері управлінської культури (посилення координаційної функції держави, перехід від ієрархічних до горизонтальних управлінських моделей, інтеграція елементів централізації та децентралізації, зростання ролі міждержавної співпраці) [84, с. 64–65]. Усі ці чинники впливають на систему управління наукою та освітою, зокрема у сфері забезпечення академічної доброчесності науковій і освітній діяльності.

Аналіз наведених положень дає підстави стверджувати, що державне управління у сфері забезпечення академічної доброчесності є невід'ємною складовою частиною державного управління у сфері науки та освіти. Органи публічного управління в цій сфері формують основні напрями державної політики щодо забезпечення академічної доброчесності, оцінюють її ефективність, а також визначають обсяг і характер повноважень ЗВО та наукових установ шляхом здійснення більш централізованого або децентралізованого регулювання.

Водночас розглядати державне управління у сфері академічної доброчесності у відриві від загального процесу реформи системи публічного адміністрування в Україні є методологічно некоректним.

Як слушно підкреслює М. Курко, стратегічними цілями цієї реформи є:

1) поетапне формування системи державного управління, що забезпечує становлення України як легітимної, правової, демократичної та цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальною стабільністю і впливом на міжнародній арені;

2) розбудова ефективної адміністративної системи, яка є прозорою, науково обґрунтованою, підзвітною суспільству та зорієнтованою на задоволення потреб громадян і служіння національним інтересам [91, с. 36].

У цьому сенсі очевидною є необхідність врахування найкращих практик публічного управління, зокрема європейського досвіду, при побудові та реалізації політик у сфері забезпечення академічної доброчесності. Такий підхід дозволяє гармонізувати внутрішню нормативну базу з міжнародними стандартами, що є важливою передумовою інтеграції України у європейський науково-освітній простір.

Аналіз існуючих підходів до державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності в європейських країнах засвідчує наявність різних моделей взаємодії між органами влади та освітніми інституціями, зокрема щодо рівня централізації управлінських повноважень. Так, Іспанія має децентралізовану модель управління, в межах якої компетенції в освітній сфері розподілено між центральною, регіональною та місцевою владою. Міністерство освіти як центральний орган виконавчої влади відповідальне за формування загальнонаціональної освітньої політики, забезпечення єдності та одноманітності освітньої системи, а також за гарантування рівних умов реалізації права на освіту. Йому належать повноваження з регулювання умов здобуття, визнання та сертифікації академічних і професійних кваліфікацій.

Польща після падіння комуністичного режиму здійснила масштабну адміністративну та освітню реформу, внаслідок чого відбувся перехід від

централізованої до децентралізованої системи управління освітою. Водночас ключові положення освітньої політики залишилися компетенцією центральних органів влади, що забезпечує єдність державної політики в цій сфері.

Франція натомість є прикладом держави з переважно централізованою моделлю державного управління освітою. Держава має визначальну роль у формуванні, організації, контролі та фінансуванні освітньої системи. Вона встановлює єдині стандарти та зміст навчальних програм на всіх рівнях освіти, здійснює підготовку та призначення інспекторів, відповідальних за контроль якості освіти, і є основним джерелом фінансування державної системи освіти [52].

Отже, аналіз досвіду Іспанії, Польщі та Франції засвідчує, що ступінь централізації державного управління у сфері освіти в європейських країнах суттєво варіюється залежно від історичних, політичних та інституційних особливостей. Проте спільною рисою для всіх згаданих країн є спрямованість державної освітньої політики на забезпечення єдності та якості освіти, у тому числі шляхом встановлення нормативних засад академічної доброчесності та створення інституційних механізмів її забезпечення.

Євроінтеграційна спрямованість України охоплює низку ключових сфер суспільного та правового життя, зокрема сферу забезпечення академічної доброчесності. Одним із важливих інструментів для вивчення та адаптації європейського досвіду в цій площині є участь України в діяльності європейських організацій, що займаються розвитком якості вищої освіти та впровадженням стандартів академічної доброчесності.

Однією з таких організацій є Європейська мережа академічної доброчесності (European Network for Academic Integrity – ENAI) – добровільне об'єднання, що підтримує ЗВО у їх зусиллях щодо впровадження та розвитку академічної доброчесності. Мережа була створена 12 європейськими партнерами з метою реалізації трирічного грантового проєкту в межах програми Erasmus+ Strategic Partnership, що фінансується ЄС. У рамках цього проєкту засновано незалежну неприбуткову юридичну особу, яка забезпечує функціонування постійної мережі та реалізує низку напрямів діяльності, зокрема: проведення щорічних конференцій

з академічної доброчесності; організація навчальних заходів (розробка освітніх матеріалів, відкриті лекції та семінари); підготовка методичних рекомендацій для ЗВО (зокрема глосарію ключових термінів та стандартів поведінки); співпраця з такими міжнародними партнерами, як Нідерландська мережа дослідницької цілісності або Європейська мережа дослідницьких офісів; апробація інструментів для виявлення академічного плагіату; популяризація досліджень у сфері академічної доброчесності [203].

У цьому контексті важливо також звернутися до напрацювань Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity – ICAI), який розробив концепцію «шести фундаментальних цінностей академічної доброчесності», а саме: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність та мужність [10]. Залучення українських ЗВО до діяльності подібних організацій створює можливість не лише для імплементації міжнародних стандартів, а й для виявлення структурних прогалин у національній політиці у сфері академічної доброчесності, що, зі свого боку, сприятиме формуванню ефективних інституційних механізмів її забезпечення.

Сьогодні перелік суб'єктів державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності не визначено окремою нормативною нормою. Їх приналежність до цієї сфери встановлюється опосередковано – через положення нормативно-правових актів, що визначають їх правовий статус і компетенцію. Така ситуація є наслідком як відсутності системного законодавчого врегулювання, так і неприйняття спеціального закону, присвяченого виключно питанням академічної доброчесності.

Водночас у проєкті Закону № 10392 визначено перелік суб'єктів, які відповідальні за дотримання академічної доброчесності, із розмежуванням їх функцій:

1. Заклади освіти та наукові установи, які несуть основну відповідальність за забезпечення академічної доброчесності шляхом: створення сприятливого академічного середовища; впровадження внутрішніх механізмів виявлення порушень та застосування відповідних санкцій.

2. Державна служба якості освіти України (ДСЯО), яка забезпечує дотримання академічної доброчесності в межах реалізації державної освітньої політики, зокрема під час здійснення нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти.

3. НАЗЯВО, котре реалізує свою компетенцію у сфері академічної доброчесності через: формування вимог до системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; участь в акредитаційних процедурах та оцінювання якості освітньої діяльності; встановлення вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені; розгляд скарг, апеляцій, подань та фактів порушення академічної доброчесності; виконання інших повноважень, визначених законодавством.

4. МОН України, як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах освіти і науки, зокрема в частині забезпечення академічної доброчесності [135].

Проект Закону № 10392 пропонує широке розуміння суб'єктів забезпечення академічної доброчесності, охоплюючи не лише органи державного управління, але й інших учасників освітнього процесу, які діють у межах внутрішніх механізмів самоврядування та автономії ЗВО. Тож запропонований перелік суб'єктів забезпечення академічної доброчесності не є вичерпним, а навпаки – вказує на плюралістичний підхід, згідно з яким здобувачі освіти, наукові та педагогічні працівники є активними суб'єктами формування та підтримання академічної доброчесності. Їхня діяльність має сприяти внутрішньому управлінню академічною доброчесністю в межах освітніх та наукових установ. Такий підхід відповідає європейським тенденціям децентралізації освітнього управління, згідно з якими відповідальність за якість освіти, включно з дотриманням принципів академічної доброчесності, розподіляється між державними органами та безпосередніми учасниками освітнього процесу. Це також узгоджується з реформою державного управління, що триває в Україні та передбачає зменшення надмірної централізації в управлінських процесах.

Розглянемо структуру та повноваження суб'єктів державного управління в сфері забезпечення академічної доброчесності.

МОН України є центральним органом виконавчої влади у сфері освіти та науки, здійснює державний нагляд (контроль) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, що надають освітні послуги, незалежно від форми підпорядкування та власності [138]. Відповідно до ст. 13 Закону № 1556-VII, до повноважень МОН України у сфері забезпечення академічної доброчесності належать: 1) організаційно-керівні: розробка стратегій і програм розвитку вищої освіти, участь у формуванні державної політики у сфері освіти, науки та підготовки фахівців; 2) аналітичні: прогнозування розвитку вищої освіти, аналіз впливу соціально-економічних і демографічних чинників, узагальнення міжнародного та національного досвіду; 3) координаційні: здійснення міжнародного співробітництва у сфері освіти, забезпечення функціонування єдиної національної електронної бази з питань освіти; 4) нормативно-регулятивні: у сфері атестації – проведення атестації викладачів, створення акредитаційних комісій; у сфері ліцензування – розроблення ліцензійних умов провадження освітньої діяльності; у сфері акредитації – затвердження положення про акредитацію освітніх програм та порядку проведення інституційної акредитації (за поданням НАЗЯВО); у сфері процедурної діяльності – затвердження порядку визнання іноземних дипломів і наукових ступенів; у сфері стандартизації – розроблення стандартів вищої освіти та їх оприлюднення [136].

Таким чином, повноваження МОН України у сфері академічної доброчесності мають переважно загально-регулятивний характер. Академічна доброчесність є складовою частиною загального процесу реформування вищої освіти та науки, проте поки що вона не набула статусу пріоритетного напрямку державної освітньої політики.

Сьогодні основним суб'єктом державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності є НАЗЯВО. Академічну доброчесність можна розглядати як складовий елемент механізму забезпечення якості освіти, а отже, – як об'єкт державного управлінського впливу.

НАЗЯВО здійснює низку повноважень, які можна згрупувати таким чином:

1. Нормативно-регулятивні – пов’язані з формуванням вимог до якості освіти, зокрема: розробка положень про акредитацію освітніх програм і порядок акредитації ЗВО з подальшим поданням на затвердження МОН України; затвердження освітніх стандартів, розроблених МОН України, за окремими спеціальностями; формування вимог до внутрішніх систем забезпечення якості освіти у ЗВО.

2. Аналітично-прогностичні – спрямовані на аналіз і прогнозування стану якості освіти та академічної доброчесності: щорічна підготовка та оприлюднення звітів про стан вищої освіти в Україні; формулювання пропозицій щодо удосконалення правового забезпечення якості вищої освіти; інформування органів державної влади (ВРУ, КМУ, Президента України) щодо ключових проблем і тенденцій у сфері якості освіти.

3. Організаційні – стосуються забезпечення функціонування НАЗЯВО як інституції: визначення процедури оскарження рішень державних органів у сфері вищої освіти; формування складу НАЗЯВО з осіб, що мають науковий ступінь або відповідний професійний стаж; створення галузевих експертних рад.

4. Експертні – пов’язані з проведенням експертиз: здійснення ліцензійної експертизи та підготовка відповідних висновків щодо можливості провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти.

5. Індивідуально-регулятивні – реалізуються шляхом прийняття індивідуальних рішень, а саме: скасування рішень спеціалізованих вчених рад про присудження наукових ступенів у разі виявлення академічного плагіату (на підставі висновків Комітету з питань етики); розгляд скарг та звернень щодо порушень академічної доброчесності, з подальшим внесенням подань до КМУ відповідно до визначеного порядку [143].

Рішення НАЗЯВО може бути оскаржене ЗВО, іншою юридичною або фізичною особою, якщо вони вважають, що цим рішенням порушено їхні права або законні інтереси. Оскарження здійснюється шляхом подання скарги до Апеляційного комітету НАЗЯВО. Законодавство передбачає дві підстави для оскарження: 1) порушення процедури прийняття рішення; 2) прийняття рішення на

підставі документів, що містили недостовірну інформацію, яка на момент розгляду була невідомою та могла суттєво вплинути на результат [130]. При цьому не може бути предметом оскарження суть самого рішення, а також рішення, яке ще не було прийнято. Оскарження можливе лише після прийняття остаточного рішення НАЗЯВО за результатами аналізу звіту експертної групи або висновку галузевої експертної ради [107].

Убачається, що зазначений перелік підстав для оскарження є обмеженим. Зокрема, така підстава, як «суттєвий вплив на результат розгляду», має оціночний характер, що створює простір для суб'єктивного трактування. Якщо важлива інформація, що вплинула б на об'єктивність рішення, була виявлена вже після його прийняття, то зацікавлена особа позбавлена реальної можливості на перегляд такого рішення. Це свідчить про необхідність розширення переліку підстав для оскарження, включаючи, наприклад, можливість перегляду рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Важливу роль у забезпеченні академічної доброчесності виконує Комітет з питань етики при НАЗЯВО. Його повноваження охоплюють: розгляд апеляцій, подань та скарг щодо виявлених фактів академічного плагіату та інших проявів академічного шахрайства; взаємодію з апеляційною комісією щодо заяв і звернень про порушення академічної доброчесності; координацію з іншими комітетами НАЗЯВО у межах формування нормативно-правової бази; розробку, спільно з підкомісією 303 «Академічна доброчесність» Науково-методичної ради МОН, загальнодержавних підходів до формування інституційної системи академічної доброчесності; реалізацію інших повноважень відповідно до положень, затверджених НАЗЯВО [81].

Основним суб'єктом державного управління у сфері вирішення спорів, пов'язаних з дотриманням академічної доброчесності, є Апеляційний комітет НАЗЯВО. До його компетенції належить розгляд звернень, подань та скарг щодо діяльності та рішень спеціалізованих вчених рад, галузевих експертних рад, експертних рад, незалежних органів оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, експертних комісій. Комітет перевіряє дотримання встановленого порядку

оскарження рішень цих органів і за результатами розгляду формує відповідні подання до уповноважених державних органів [12].

Таким чином, саме НАЗЯВО та його структурні підрозділи є основними суб'єктами державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності, зокрема в частині вирішення спорів щодо її порушень. Оцінка якості освіти, розвиток академічної доброчесності, а також реагування на факти її порушення є важливими напрямками діяльності цього органу.

Водночас слід відзначити тенденцію до монополізації процесу оцінки академічної доброчесності, що потребує критичного осмислення. З огляду на європейські стандарти демократичного врядування в освітній сфері, оцінка таких питань має базуватися на принципах демократизму. Це означає забезпечення: реальної можливості захисту прав усіх зацікавлених осіб шляхом використання ефективних правових механізмів для всебічного та об'єктивного розгляду справ; права на оскарження рішень органів державного управління, якщо вони були прийняті з порушенням процедурних або змістовних гарантій; прозорості та підзвітності публічного органу перед академічною спільнотою й громадськістю, що передбачає відкритий доступ до актуальної, повної та достовірної інформації про його діяльність. Отже, подальший розвиток системи забезпечення академічної доброчесності в Україні повинен орієнтуватися на розширення демократичних засад в управлінні та оцінюванні відповідних процесів.

У науковій літературі обґрунтовано висловлюється критика щодо закритості діяльності НАЗЯВО як суб'єкта публічної влади, зокрема в частині її підзвітності та відкритості для громадського контролю. Так, С. Захарін справедливо наголошує на необхідності практичного втілення принципів прозорості та відкритості, що має реалізовуватися через: публікацію повної та достовірної інформації на офіційних вебресурсах; своєчасне надання звітних матеріалів, особливо статистичних даних; надання вичерпних відповідей на інформаційні запити; проведення регулярних прес-конференцій та брифінгів; взаємодію з представниками медіа; врахування у діяльності різних точок зору, включно з позицією громадськості, а не лише

партнерів або спонсорів; сумлінне виконання законодавчих вимог щодо публічності документів та звітів [57].

Законодавче підґрунтя для забезпечення відкритості діяльності НАЗЯВО закріплено, зокрема, в ч. 2 ст. 18 Закону № 1556-VII, відповідно до якої НАЗЯВО щорічно має: готувати та оприлюднювати доповідь про якість вищої освіти в Україні та її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку; оприлюднювати звіт про власну діяльність; формувати пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань забезпечення якості освіти; передавати ці документи ВРУ, Президентові України, КМУ та ЗВО для обговорення та реагування [136].

Водночас, як слушно зазначає С. Захарін, на практиці НАЗЯВО не оприлюднює доповідей про якість освіти, передбачених законодавством. Крім того, відсутній чітко встановлений нормативний акт, який би визначав: зміст обов'язкової інформації у звіті; процедуру його підготовки; порядок розгляду й затвердження остаточної версії документа [57]. Внаслідок цього звітність НАЗЯВО може містити довільні дані, не пов'язані з безпосередніми результатами його діяльності як публічно-правової установи. Отже, вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НАЗЯВО має передбачати запровадження чітких процедур публічного звітування, встановлення вимог до змісту та структури щорічних доповідей, а також посилення механізмів громадського контролю за їх достовірністю та обґрунтованістю.

Окрім вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності, доцільно враховувати тенденції, що спостерігаються у європейській та англо-американській правових системах, зокрема у сфері забезпечення якості вищої освіти та академічної доброчесності.

У різних країнах існують відмінності в структурі та повноваженнях суб'єктів, які здійснюють управління в цій сфері. Прикладом найбільш децентралізованої моделі можна вважати США, де функціонує Рада з акредитації вищої освіти (CHEA – Council for Higher Education Accreditation). Її діяльність спрямована на

координацію процесів акредитації та забезпечення якості освіти, включно з питаннями академічної доброчесності.

CNEA дотримується принципів саморегулювання та добровільної акредитації, забезпечуючи загальний контроль за діяльністю акредитаційних організацій. Вона також виступає посередником у взаємодії між акредитаційними організаціями, урядом та громадськістю, здійснюючи комунікацію, лобіювання та поширення інформації про акредитацію. Крім того, CNEA реалізує функції незалежного нагляду, який, відповідно до очікувань Конгресу США, включає процес перегляду та визнання акредитаційних організацій, що підтверджують їхню якість та ефективність [209, с. 32].

Окрім співпраці з шістьма регіональними акредитаційними об'єднаннями, CNEA здійснює нагляд за 44 різними організаціями, які проводять акредитацію в різних галузях вищої освіти [205, с. 39–40]. Отже, у США функції зовнішньої оцінки якості вищої освіти, включаючи академічну доброчесність, виконують незалежні неурядові організації, які визнаються Конгресом та перебувають під координаційним і наглядовим впливом CNEA.

Цей досвід демонструє плюси плюралізму суб'єктів оцінювання якості освіти, де відсутня монополія однієї урядової структури, подібної до НАЗЯВО в Україні. За умови адаптації до українських реалій, доцільним виглядає розширення кола суб'єктів, які мають право здійснювати оцінку академічної доброчесності, зокрема шляхом залучення неурядових організацій.

У такій моделі НАЗЯВО зберігає статус координуючого органу, який забезпечує методологічний нагляд, узагальнення практики, вирішення спірних питань і контроль за дотриманням стандартів. Водночас така ініціатива потребує широкого суспільного та експертного обговорення, зокрема з урахуванням необхідності створення нормативних механізмів визнання, оцінки та контролю за діяльністю нових суб'єктів у системі забезпечення якості вищої освіти.

Цікавим прикладом державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності є досвід Литовської Республіки. Відповідно до ст. 18 Закону Литви «Про науку та освіту» від 30.04.2009 № XI-242 [109], у цій країні передбачено

спеціалізовану посаду – контролера з академічної етики та процедур. Контролер є державною посадовою особою, уповноваженою розглядати скарги та ініціювати розслідування у випадках порушення академічної етики та процедур. Контролера призначає Сейм Литовської Республіки строком на п'ять років за поданням Вченої ради Литви. Претендент на цю посаду повинен мати вчене звання, управлінський досвід і бездоганну репутацію. Повторне призначення на посаду дозволено не більше ніж на два строки поспіль. З метою уникнення конфлікту інтересів, закон забороняє суміщення посади контролера з будь-якими іншими виборними чи призначуваними посадами в державних органах, установах, підприємствах чи організаціях, включно з органами місцевого самоврядування. Посада вважається вакантною лише після призначення нового контролера, що гарантує безперервність інституційного контролю за академічною етикою.

Діяльність контролера базується на принципах законності, неупередженості, справедливості та публічності. Закон чітко визначає підстави для припинення його повноважень, зокрема: завершення строку повноважень, добровільна відставка, смерть, тривала непрацездатність (понад 120 днів поспіль або 140 днів протягом 12 місяців), встановлення інвалідності згідно з медичним висновком, набуття чинності обвинувального вироку суду, висловлення недовіри більшістю членів Сейму [109].

Таким чином, контролер з академічної етики та процедур Литви виконує функції основного державного суб'єкта у сфері забезпечення академічної доброчесності. Його статус, повноваження та механізми призначення/звільнення докладно врегульовано законом, що забезпечує інституційну незалежність та функціональну ефективність органу.

Відповідно до законодавства Литовської Республіки, у скарзі, що подається контролеру з академічної етики та процедур, обов'язково зазначаються: ім'я, прізвище заявника (або найменування юридичної особи) та адреса, а також обставини, що свідчать про порушення академічної етики та/або процедур. Строк розгляду скарги та прийняття рішення за її результатами не може перевищувати 30 календарних днів. У разі складності справи або необхідності отримання додаткових

відомостей, строк розгляду може бути продовжений, але не більш як до трьох місяців з дня надходження скарги.

За результатами розгляду скарги чи розслідування контролер має право ухвалити одне або кілька з таких рішень: 1) повідомити науково-освітні установи та відповідні органи про осіб, які порушили вимоги академічної етики; 2) зобов'язати установу, яка присудила науковий ступінь або проводила конкурс, відкликати відповідне рішення; 3) надати рекомендацію щодо відкликання рішень, прийнятих із порушенням процедур академічної етики; 4) рекомендувати особі припинити участь у відповідному науковому чи соціальному проєкті; 5) поінформувати відповідний орган про осіб, які постраждали від порушень академічної етики; 6) звернутися до правоохоронних органів у разі виявлення ознак кримінального правопорушення; 7) подати позов до суду у разі невиконання його рішень; 8) оприлюднити встановлені порушення на публічних ресурсах; 9) визнати скаргу необґрунтованою.

Контролер зобов'язаний надати письмову відповідь заявнику.

Організаційне забезпечення діяльності контролера здійснює Служба контролера з академічної етики та процедур – державна бюджетна установа. Керівником Служби є сам контролер. Її положення затверджується Сеймом Литви. Контролер має право безоплатно отримувати з установ, організацій та від представників академічної спільноти всю інформацію, необхідну для виконання функцій Служби. Щороку до 1 березня контролер звітує перед Сеймом про результати своєї діяльності та діяльності Служби [109].

Отже, Контролер з академічної етики та процедур є підзвітним органу законодавчої влади та виконує функції контролю за дотриманням стандартів академічної доброчесності. Його рішення є обов'язковими до виконання для суб'єктів, відносно яких вони ухвалені. Відповідний інструментарій дозволяє забезпечити реальний вплив на усунення порушень у сфері академічної етики, включно з процедурами присудження наукових ступенів та конкурсами на заміщення посад.

Для України доцільно звернути увагу на позитивний досвід Литви, де створено інституційно незалежний суб'єкт, підконтрольний парламенту, який забезпечує об'єктивний позавідомчий нагляд у сфері академічної доброчесності. Натомість в Україні НАЗЯВО поєднує функції організаційного, регуляторного, аналітичного та контрольного характеру, а перевірку рішень органів НАЗЯВО у більшості випадків здійснюють інші органи самої ж структури. Єдиним засобом зовнішнього контролю в Україні залишається судовий захист прав та інтересів осіб, які оскаржують рішення НАЗЯВО. Це свідчить про необхідність розширення механізмів незалежного контролю та інституційного розділення повноважень у сфері академічної доброчесності.

Сьогодні у фокусі суспільної уваги перебувають окремі випадки судового оскарження питань академічної доброчесності. Зокрема, доктор технічних наук Ю. Тесля відстоює в суді авторство власної теорії несилової взаємодії. Старший науковий співробітник Інституту математики І. Єгорченко, як активна учасниця групи «Діссергейт», проводить перевірки дисертацій на предмет наукової сумнівності та плагіату. Вчені, які виступають у ролі свідків у таких процесах, вказують на значний резонанс цих справ у науковому співтоваристві. У цьому контексті висловлюється поширена думка, що наукову спроможність теорій слід доводити не в судовій, а в академічній експертній площині [147].

Не вдаючись до аналізу змісту конкретних теорій, що оскаржуються як плагіатні, слід відзначити складність судового розгляду подібних справ. Йдеться, по суті, про оцінку наукових концепцій, гіпотез, методологій, тобто сферу, яка потребує спеціалізованого наукового знання, а не лише правової кваліфікації. Обґрунтованою є позиція, що судовий процес є надмірно витратним як у фінансовому, так і у часовому вимірах, а отже, не може слугувати ефективним і масовим інструментом для забезпечення академічної доброчесності. Передача значної кількості таких справ до суду спричинила б нераціональне навантаження на судову систему та, навпаки, сприяла б безкарності порушників через обмеження процесуальних ресурсів.

У науковій літературі обґрунтовано зазначається, що академічна спільнота повинна розробити внутрішні правила та механізми реагування на порушення доброчесності, які б передбачали ефективні позасудові процедури розгляду з можливістю незалежного оскарження рішень відповідних органів. Особливої уваги заслуговує застереження щодо обмеження розгляду випадків академічного шахрайства виключно крізь призму законодавства у сфері авторського права, без належного врахування спеціальних норм освітнього та наукового права [53, с. 20–21]. Отже, доцільним є подальший розвиток позасудових адміністративно-правових механізмів реагування на порушення академічної доброчесності шляхом функціонування етичних комітетів, апеляційних рад, а також розширення повноважень незалежних органів контролю.

Водночас судовий захист прав не втрачає свого значення. Особливо це стосується питань захисту прав інтелектуальної власності, які також можуть розглядатися як частина академічної доброчесності, але не пов'язані безпосередньо зі змістом наукових теорій. Як слушно зауважує О. Гумега, захист прав інтелектуальної власності є пріоритетним напрямом правової політики України в контексті євроінтеграції. Відповідно до чинного законодавства, цей вектор визначений елементом реформи системи національної безпеки [42, с. 88]. Однак у правозастосовчій практиці мають місце серйозні проблеми: складність та тривалість процедур розгляду спорів, відсутність єдності судової практики. Це знижує рівень захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності. Як свідчить правова доктрина, одним із шляхів подолання зазначених проблем є створення спеціалізованого суду з розгляду справ у сфері інтелектуальної власності [77, с. 12].

У контексті академічної доброчесності та захисту авторських прав важливо розрізняти академічний плагіат і порушення авторських прав. Як зазначено у Рекомендаціях МОН України з академічної доброчесності, академічний плагіат не є тотожним порушенню авторських прав. Перший орієнтований на етичні та освітні стандарти в науковій сфері, другий – на захист майнових прав авторів. Перетин між ними можливий, але повної тотожності немає [193]. Таким чином, ефективний правовий механізм забезпечення академічної доброчесності повинен включати як

позасудові адміністративно-правові процедури, так і ефективні судові засоби для вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності.

Підсумовуючи викладене, під державним управлінням у сфері забезпечення академічної доброчесності доцільно розуміти врегульовану правовими нормами діяльність уповноважених органів державної влади, спрямовану на організацію освітнього процесу та наукової (творчої) діяльності на засадах етичності, достовірності та законності. Таке управління охоплює не лише нормативно-регулятивний вплив (зокрема методологічний, процедурний, організаційний), а й охоронну функцію – шляхом попередження, виявлення та припинення порушень академічної доброчесності, а також застосування передбачених законодавством санкцій з метою відновлення порушеного стану у науковій та освітній діяльності.

Сучасні трансформації в державному управлінні вимагають його відповідності актуальним викликам, зокрема: децентралізації управління як напрямку адміністративної реформи; глобалізації наукового простору, зростання мобільності студентів і науковців; орієнтації на європейські стандарти забезпечення якості освіти й академічної доброчесності.

У цьому контексті запропоновано низку практичних заходів з оптимізації державного управління у зазначеній сфері:

1. Розширення підстав для оскарження рішень НАЗЯВО шляхом внесення змін до відповідного Порядку, зокрема включення підстав, пов'язаних із процедурними порушеннями, використанням недостовірної інформації та появою нових істотних обставин.

2. Запровадження персональної відповідальності голови НАЗЯВО за прозорість діяльності агентства, шляхом нормативного закріплення строків та обов'язкових змістових компонентів щорічного звіту, зокрема щодо фактів порушень академічної доброчесності та організованих профілактичних заходів.

3. Децентралізація управління академічною доброчесністю на рівні ЗВО через прийняття типового положення, яке надає ЗВО право самостійно розробляти та впроваджувати внутрішні механізми забезпечення доброчесності.

4. Створення інституції Уповноваженого Верховної Ради України з питань академічної доброчесності як незалежного суб'єкта державного контролю з правом розгляду скарг, скасування рішень НАЗЯВО, отримання інформації, ініціювання профілактичних заходів у ЗВО тощо. Впровадження такого органу дозволить забезпечити баланс між незалежністю наукових інституцій та публічним контролем за дотриманням принципів доброчесності.

5. Активізація участі України у міжнародних інституціях, зокрема в Європейській мережі академічної доброчесності, задля обміну досвідом, координації зусиль у сфері боротьби з плагіатом та підвищення якості наукової комунікації.

6. Залучення України до європейських інтеграційних процесів у сфері інтелектуальної власності, зокрема приєднання до Єдиної патентної системи та Угоди про Єдиний патентний суд, що сприятиме гармонізації правового поля у сфері авторського права та академічної доброчесності.

Таким чином, удосконалення державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності має здійснюватися як на національному, так і на міжнародному рівнях, із дотриманням принципів публічності, ефективності, саморегулювання, незалежності оцінювання та відкритості до інновацій у сфері освітньої політики.

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем удосконалення адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні дозволило отримати такі висновки.

1. Проаналізовано моделі правового регулювання академічної доброчесності, що сформувалися в Австралії, країнах Європейського Союзу, Великій Британії та Сполучених Штатах Америки.

Зазначено, що організаційно-правове забезпечення академічної доброчесності у ЗВО зазначених країн перебуває в постійному розвитку та адаптується до нових викликів академічного середовища. У країнах ЄС, зокрема в Албанії, Боснії і Герцеговині, Сербії та Чорногорії, створено дисциплінарні комітети, які зазвичай формуються з викладачів і розглядають окремі випадки порушень академічної доброчесності. Засідання таких комітетів зазвичай проводяться один раз на семестр, оскільки кількість зареєстрованих інцидентів залишається порівняно незначною.

У США стандарти академічної доброчесності формуються безпосередньо професійними академічними спільнотами, без обов'язкової участі державних регуляторів. Це дозволяє зберігати академічну автономію та враховувати специфіку окремих освітніх програм.

В Австралії особливу увагу приділяють студентському самоврядуванню, яке є не лише інструментом залучення здобувачів освіти до управління закладом, а й важливим елементом підтримки культури академічної доброчесності.

Водночас підкреслено, що, незважаючи на високий рівень автономії університетів у країнах ЄС, США та Австралії, контроль за якістю освіти та дотриманням академічної доброчесності здійснюється спеціально уповноваженими державними органами або профільними наглядовими структурами. Особлива увага приділяється відповідності освітніх програм установленим стандартам, які обов'язково містять положення про академічну доброчесність.

Зроблено висновок, що в Україні внутрішні системи забезпечення академічної доброчесності у ЗВО наразі перебувають у процесі становлення. Відсутність уніфікованих стандартів, недостатній рівень внутрішньої відповідальності, а також обмежений досвід у забезпеченні об'єктивності, відкритості, неупередженості та справедливості створюють ризики формалізованого підходу до вирішення цієї проблематики. Запропоновано враховувати позитивний досвід країн ЄС, США та Австралії під час формування інституційної політики у сфері академічної доброчесності на рівні окремих ЗВО в Україні. Зокрема, доцільним є впровадження

ефективних механізмів саморегуляції, удосконалення внутрішніх процедур розгляду порушень, а також посилення ролі студентського самоврядування в цьому процесі.

2. Обґрунтовано напрями модернізації нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення академічної доброчесності.

Наголошено, що для утвердження академічної етики як ключового принципу освітньої та наукової діяльності доцільним є прийняття спеціального закону про академічну доброчесність. Запропоновано, щоб цей нормативно-правовий акт, за аналогією із Законом № 2145-VIII, передбачав обов'язковість розроблення та впровадження внутрішніх нормативних документів (статутів, кодексів, положень тощо) у кожному ЗВО і науковій установі щодо дотримання правил академічної доброчесності.

Підкреслено, що національні традиції академічної доброчесності ще перебувають на етапі становлення. Результати аналізу кодексів академічної доброчесності різних ЗВО свідчать про наявність суттєвих розбіжностей у розумінні самого поняття доброчесності, у підходах до класифікації її порушень, а також у визначенні механізмів реагування на такі порушення.

До засад адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення академічної доброчесності запропоновано включити такі положення:

- стимулювання учасників освітнього процесу, насамперед керівництва ЗВО, до впровадження внутрішніх процесів розвитку академічної доброчесності;

- створення ефективних механізмів захисту учасників освітнього процесу від неправомірних дій інших суб'єктів, які можуть бути зумовлені корупційними чинниками, особистими мотивами, упередженістю чи іншими негативними впливами.

3. Визначено основні напрями вдосконалення оптимізації державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності в контексті європейської інтеграції.

Наголошено, що Комітет з питань етики при НАЗЯВО відіграє провідну роль у системі державного управління щодо дотримання академічної доброчесності. До

повноважень Комітету належать, зокрема, розгляд скарг і подань про порушення академічної доброчесності, прийняття рішень щодо встановлення наявності таких порушень, а також ініціювання заходів відповідальності.

Виокремлені такі основні напрями оптимізації державного управління у сфері академічної доброчесності: децентралізація державного управління освітою; розширення наукового простору через стимулювання публікаційної активності українських вчених у міжнародних наукометричних базах; залучення українських здобувачів вищої освіти до навчання в закордонних ЗВО; впровадження кращих практик держав – членів ЄС у сфері забезпечення академічної доброчесності тощо.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження викладено наукові положення та сформульовано пропозиції, спрямовані на розв'язання важливого наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. Узагальнення одержаних результатів дослідження дало змогу сформулювати такі висновки.

1. Проаналізовано генезу виникнення та формування адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності в Україні та виокремлено такі її етапи:

1) відсутність системного підходу (1991–2010). На цьому етапі академічна доброчесність не була визначена як правова категорія. Порушення у вигляді плагіату, списування, фальсифікації наукових результатів не мали передбачених законодавством правових наслідків. У вищій освіті та науці були поширеними недоброчесні практики, а сама проблема не отримувала належної уваги з боку держави;

2) виникнення адміністративних правовідносин у сфері академічної доброчесності (2010–2016). Починається обговорення проблем доброчесності в освітньому середовищі. Формуються перші ініціативи щодо впровадження етичних стандартів, зокрема реалізуються міжнародні проекти – Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP) та ініціативи Української бібліотечної асоціації (УБА) за підтримки Посольства США. Академічна доброчесність починає розглядатися як необхідний елемент якості освіти;

3) закріплення академічної доброчесності як правової категорії та формування організаційно-управлінських адміністративних правовідносин у цій сфері (2017–2019). Ухвалено Закон України «Про освіту» (2017), у якому академічну доброчесність визначено (унормовано) на законодавчому рівні. Починає функціонувати НАЗЯВО, що ініціює створення процедур контролю за дотриманням академічної доброчесності. Формуються базові інституційні механізми регулювання та притягнення до відповідальності;

4) формування процедурних адміністративних правовідносин щодо притягнення до відповідальності за порушення академічної доброчесності (2019–2024). Запроваджуються формалізовані процедури розгляду скарг і звернень про порушення доброчесності (у межах повноважень НАЗЯВО), активно впроваджуються системи перевірки на плагіат, локальні кодекси честі та етичні комісії. В умовах повномасштабної війни академічна доброчесність набуває особливого значення як форма інтелектуального та морального спротиву. Ухвалено рекомендації щодо обмеження використання в науці джерел, пов'язаних із державою-агресором.

2. Визначено, що правовідносини у сфері академічної доброчесності є різновидом освітніх правовідносин, оскільки виникають виключно в межах реалізації освітнього процесу та органічно пов'язані з його змістом, формами й суб'єктним складом. Академічна доброчесність проявляється саме в контексті освітньої та наукової діяльності, а тому без функціонування освітнього процесу або наукової роботи та участі їхніх суб'єктів питання дотримання чи порушення академічної доброчесності не постає. Відповідно, адміністративно-правові відносини в цій сфері мають похідний характер від базових освітніх правовідносин і формуються як реакція на потребу регулювання поведінки учасників освітнього процесу відповідно до етичних і правових норм.

3. Охарактеризовано структуру адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності. Доведено, що суб'єктний склад таких правовідносин має власну специфіку й суттєво відрізняється від суб'єктного складу загальних освітніх правовідносин, оскільки охоплює не лише учасників освітнього процесу, а й спеціалізовані інституції державного управління та громадянського суспільства. До суб'єктного складу адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності належать: 1) Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; 2) Комітет з питань етики при НАЗЯВО; 3) здобувачі освіти; 4) наукові та педагогічні працівники; 5) структурні підрозділи та комісії ЗВО, які здійснюють організаційно-управлінські функції у сфері академічної доброчесності; 6) органи студентського самоврядування; 7) незалежні експерти з перевірки на

академічний плагіат / самоплагіат; 8) громадські організації та професійні асоціації, що діють у сфері освіти, науки й етики.

Визначено, що об'єктом адміністративно-правових відносин у цій сфері є: управління та результати управлінської діяльності з формування і реалізації політики академічної доброчесності; нормативно-правове регулювання відповідних відносин; організаційне забезпечення освітньої та наукової діяльності в контексті академічної доброчесності; контроль у цій сфері; публічний інтерес щодо якості освіти та довіри до академічних інституцій.

Наголошено, що зміст адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності – це система суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників таких відносин, що виникають у процесі забезпечення, реалізації та захисту академічної доброчесності. Залежно від правового статусу суб'єкта його суб'єктивні права і юридичні обов'язки у сфері академічної доброчесності поділяються на: 1) суб'єктивні права наукових та педагогічних працівників (право на захист авторства, право на об'єктивне оцінювання, участь в етичних комісіях тощо); 2) суб'єктивні права та юридичні обов'язки здобувачів освіти (право на чесне оцінювання, обов'язок дотримання норм академічної поведінки); 3) повноваження закладів освіти щодо внутрішнього регулювання, контролю та притягнення до відповідальності за порушення академічної доброчесності.

4. Запропоновано авторську класифікацію адміністративно-правових відносин у сфері академічної доброчесності, яка дає змогу диференціювати ці відносини за ключовими критеріями їх реалізації, правового впливу та джерел ініціювання.

А. За напрямом реалізації адміністративно-правові відносини у цій сфері слід класифікувати на відносини у сфері: 1) нормативно-правового врегулювання питань додержання академічної доброчесності, 2) сприяння поширенню академічної доброчесності серед учасників освітнього та наукового процесів, 3) призначення суб'єктів, які здійснюють контроль за додержанням вимог академічної доброчесності, та окреслення кола їхніх повноважень, 4) контролю за додержанням академічної доброчесності, 5) розслідування випадків порушення академічної доброчесності, 6) притягнення до академічної відповідальності тощо.

Б. За характером методу впливу на учасників освітнього процесу та способом їх стимулювання до дотримання академічної доброчесності: 1) заохочувальні адміністративно-правові відносини (наприклад, позитивна оцінка, публічне визнання, стипендії, премії тощо); 2) санкційні адміністративно-правові відносини (наприклад, анулювання результатів оцінювання, відрахування, дисциплінарні стягнення тощо).

В. За джерелом ініціювання адміністративно-правові відносини у сфері академічної доброчесності можуть виникати за ініціативою: 1) учасників освітнього або наукового процесу, які мають особистий інтерес у їх виникненні (наприклад, у разі оскарження рішення про порушення академічної доброчесності, прийнятого щодо них); 2) уповноважених суб'єктів, які ініціюють виникнення таких відносин (наприклад, структурні підрозділи ЗВО, що перевіряють наукові роботи на відповідність вимогам доброчесності, зокрема на відсутність плагіату); 3) третіх осіб, які не є безпосередніми учасниками освітнього процесу, але виступають як заявники або контролюючі сторони (наприклад, представники громадськості, журналісти, здобувачі освіти, яким стало відомо про порушення доброчесності іншими особами).

5. Запропоновано до регулятивних адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності віднести: 1) нормотворчу діяльність уповноважених суб'єктів, яка проявляється у створенні, зміні та скасуванні юридичних норм, що визначають мету, завдання, принципи академічної доброчесності, порядок ознайомлення учасників освітнього процесу з основними вимогами та стандартами академічної доброчесності тощо; 2) діяльність, спрямовану на попередження порушень академічної доброчесності, зокрема через систематичне інформування учасників освітнього процесу про сутність доброчесності, відповідні правила та потенційні наслідки їх порушення. Важливу роль у цьому відіграють навчальні програми, тренінги, інструктажі, просвітницькі заходи; 3) втілення закріплених у законодавчих, підзаконних та локальних нормативно-правових актах принципів, правил і вимог науковими та

педагогічними працівниками, а також здобувачами освіти в науковій діяльності та в освітньому процесі.

Особливістю регулятивних адміністративно-правових відносин у цій сфері є те, що правила й вимоги щодо реалізації принципів академічної доброчесності, закріплені у внутрішніх нормативних документах закладів освіти і науки, істотно відрізняються між собою. Так, в деяких локальних нормативних актах закладів освіти вимоги до доброчесності поєднуються з вимогами про додержання умов трудового договору, правил внутрішнього трудового розпорядку, етичних норм поведінки, що не відповідає загальній меті академічної доброчесності – забезпеченню довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність законодавчого унормування чітких вимог до змісту локальних нормативних актів закладів освіти, зокрема положень, кодексів етики, регламентів про академічну доброчесність.

6. Розкрито зміст та особливості адміністративно-деліктних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності як складової охоронного механізму державного управління освітою. Встановлено, що ці правовідносини спрямовані на забезпечення притягнення винних у порушенні академічної доброчесності до встановленого виду юридичної відповідальності.

Визначальною рисою охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин є обов'язкова участь спеціального суб'єкта (особи або органу), наділеного управлінськими або контрольними повноваженнями, зокрема наукового чи педагогічного працівника, представника структурного підрозділу ЗВО або іншого уповноваженого органу.

Такий суб'єкт може брати участь у реалізації одного або кількох елементів охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин, зокрема:

- 1) виявлення факту порушення академічної доброчесності (на підставі фактичних даних, скарг, аналізу змісту робіт тощо);
- 2) розслідування виявленого факту;
- 3) підготовка висновків і рекомендацій щодо правової оцінки виявленого порушення;
- 4) прийняття рішення про застосування заходів академічної відповідальності до особи, винної у порушенні норм академічної доброчесності.

Метою охоронних та адміністративно-деліктних правовідносин у сфері забезпечення академічної доброчесності є: 1) створення умов для ефективної реалізації регулятивних адміністративно-правових відносин шляхом запровадження контрольних процедур із виявлення порушень академічної доброчесності; 2) гарантія настання несприятливих юридичних наслідків для осіб, які порушили встановлені норми академічної доброчесності, з метою утвердження принципу невідворотності відповідальності.

Охоронні та адміністративно-деліктні правовідносини у сфері забезпечення академічної доброчесності мають багатофункціональний характер і виконують такі функції: 1) контрольну – передбачає виявлення, перевірку та фіксацію фактів порушення академічної доброчесності; 2) попереджувальну – полягає у формуванні в здобувачів освіти, викладачів та науковців усвідомлення неминучості юридичних наслідків у разі порушення вимог академічної доброчесності; 3) застережно-гарантуючу – забезпечує об'єктивний, неупереджений і своєчасний розгляд інформації про можливі порушення, гарантуючи учасникам освітнього та наукового процесів захист від безпідставних звинувачень; 4) санкційну – передбачає пропорційне застосування юридично визначених санкцій (академічних, дисциплінарних або адміністративних) до винних осіб з метою відновлення порушеного правопорядку та підвищення рівня правової свідомості.

7. На основі аналізу досвіду правового регулювання академічної доброчесності в зарубіжних країнах встановлено, що в більшості держав – членів ЄС, а також у США та Австралії, забезпеченням академічної доброчесності опікуються самі ЗВО. Ці заклади наділені значною автономією у визначенні власної політики академічної доброчесності, що реалізується через розроблення статутів честі, кодексів етики, внутрішніх положень і регламентів, які детально визначають: принципи та стандарти академічної доброчесності; види порушень і міру відповідальності за їх учинення; суб'єктів, уповноважених на розгляд порушень; процедури розслідування, оскарження та прийняття рішень.

Характерною рисою цього підходу є активне залучення здобувачів освіти до формування політик академічної доброчесності, що сприяє підвищенню рівня

усвідомленості, відповідальності та довіри до системи. У сфері контролю за якістю освіти, зокрема додержання академічної доброчесності, функціонують як спеціально створені органи державного управління, так і профільні контрольні інституції, наприклад освітні інспекції, професійні акредитаційні ради, зокрема у Франції, Німеччині, Нідерландах.

Зроблено висновок, що в Україні автономія ЗВО у сфері забезпечення академічної доброчесності повинна поєднуватися з ефективним адміністративно-правовим регулюванням, яке передбачає: єдині вимоги до визначення поняття та правил академічної доброчесності; чітко визначену систему відповідальності за її порушення; уніфіковані процедурні гарантії при розгляді спорів, пов'язаних із фактами академічної недоброчесності. Таке поєднання автономії та державного регулювання відповідає європейським стандартам управління вищою освітою та забезпечує баланс між академічною свободою і громадською відповідальністю.

8. На підставі аналізу недоліків та прогалин чинного законодавства зроблено висновок про необхідність комплексного удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечення академічної доброчесності в Україні. Запропоновано розробити та реалізувати національну стратегію забезпечення академічної доброчесності, основними складовими якої мають стати:

1) прийняття закону про академічну доброчесність, у якому слід передбачити: базові визначення та правила академічної доброчесності; чітку класифікацію порушень академічної доброчесності та відповідні види академічної відповідальності; повноваження закладів освіти щодо внутрішнього нормативно-правового забезпечення академічної доброчесності, зокрема: обов'язок проводити роз'яснювальну роботу зі здобувачами освіти, науковими та педагогічними працівниками щодо дотримання вимог академічної доброчесності (форми, строки та засоби такої роботи диференційовано до окремих категорій учасників освітнього процесу); право створювати комісії з академічної доброчесності, право самостійно запроваджувати інші, ніж передбачені цим законом, види академічної відповідальності за певні порушення академічної доброчесності тощо;

2) затвердження типового положення про академічну доброчесність ЗВО на рівні підзаконного нормативно-правового акта, який має містити як обов'язкові, так і рекомендаційні положення. Видається, що структура типового положення має включати: загальні положення академічної доброчесності (визначення, принципи та/або вимоги як загальні для всіх учасників освітнього процесу, так і специфічні залежно від суб'єктного складу – окремо для здобувачів освіти, наукових і педагогічних працівників); засоби попередження порушень (за рівнями освіти та категоріями учасників освітнього процесу); види порушень (універсальні та специфічні для окремих суб'єктів); наслідки порушень (санкції, включно з відрахуванням і звільненням); комісії з академічної доброчесності (порядок формування, склад, строки, підстави й порядок припинення повноважень членів комісії, порядок розгляду заяв, вимоги до змісту заяв, апеляційне оскарження тощо); перевірка фактів плагіату (об'єкти і суб'єкти перевірки, порядок розгляду, суб'єкти оскарження тощо); заключні положення (порядок набрання чинності, узгодження з іншими нормативними актами, прикінцеві та перехідні положення);

3) розроблення й затвердження національної програми підтримки вітчизняних науковців, які публікують результати досліджень у наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах Web of Science і Scopus, а також підтримки українських журналів, що входять до цих баз.

9. Запропоновано низку практичних заходів оптимізації державного управління у сфері забезпечення академічної доброчесності, що мають бути реалізовані на рівні нормативного, інституційного та міжнародного співробітництва. Зокрема, обґрунтовано доцільність:

1) розширення підстав для оскарження рішень НАЗЯВО шляхом внесення змін до чинного Порядку оскарження рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Серед підстав, що доцільно передбачити, визначено: порушення встановленої процедури прийняття рішення; використання під час прийняття рішення документів, що містили недостовірну інформацію, яка не була відома на момент розгляду; виявлення після прийняття рішення інформації, необхідної для прийняття справедливого та об'єктивного рішення;

2) встановлення персональної відповідальності голови НАЗЯВО за своєчасне інформування громадськості про результати діяльності Агентства. Запропоновано запровадити обов'язкову щорічну доповідь про: якість вищої освіти та її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку; факти порушень академічної доброчесності (зокрема, неодноразове порушення авторських прав, академічний плагіат тощо); заходи щодо популяризації принципів академічної доброчесності серед здобувачів освіти, науковців, абітурієнтів тощо;

3) децентралізації управління у сфері академічної доброчесності шляхом надання ЗВО ширших повноважень щодо самостійного визначення механізмів реалізації доброчесності, зокрема через впровадження внутрішніх кодексів та положень, розроблених на основі запропонованого нами типового положення про академічну доброчесність ЗВО;

4) створення нового суб'єкта державного контролю у сфері академічної доброчесності – Уповноваженого Верховної Ради України з питань академічної доброчесності, який здійснював би нагляд за дотриманням законодавства у цій сфері, розгляд скарг та звернень громадян, моніторинг прозорості та об'єктивності діяльності учасників освітнього процесу;

5) активізації участі України в міждержавних, міжнародних та європейських інституціях, що опікуються забезпеченням академічної доброчесності, боротьбою з плагіатом і захистом авторських прав, зокрема в межах діяльності Європейської мережі академічної доброчесності;

6) спрямування євроінтеграційної політики України на участь у європейських інституційних механізмах захисту інтелектуальної власності, зокрема через приєднання до Єдиної патентної системи ЄС та Угоди про Єдиний патентний суд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеева Н. В., Лобанова Г. А. Зарубежный опыт использования специализированных компьютерных средств для проверки диссертаций на плагиат. *Инициативы XXI века*. 2014. № 4. С. 63–66.
2. Аврамова О. Є. До проблеми визначення об'єкта житлових правовідносин. *Право і Безпека*. 2016. № 2. С. 103–108.
3. Аврамова О. Є. Елементи житлових правовідносин. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.–практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 19–20 трав. 2017 р. Харків: ХНУВС. С. 147–149.
4. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.; вид. 2-е, доп. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
6. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
7. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
8. Адміністративне право: навч посіб. / В. В. Баштанник, І. Д. Шумляєва : 2 -е вид., переробл. і доповн. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
9. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
10. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.

11. Андрощук І. М. Академічна доброчесність: європейський досвід. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.12–13.12.2019) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2019. С. 23–26.

12. Апеляційний комітет НАЗЯВО. Сайт Національного агентства із забезпечення якості освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82/>

13. Бабічев А. В. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2(57). С. 192–200.

14. Батечко Н., Дурдас А. Академічна доброчесність в контексті європейських практик: досвід Франції. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 3. С. 88–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2019_3_15

15. Бернацький О. В. Академічна доброчесність: погляд у майбутнє. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9), т. 2. С. 174–182.

16. Бернацький О. В. Громадський контроль у сфері забезпечення академічної доброчесності: особливості та механізми здійснення. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 122–129.

17. Бернацький О. В. До питання етико-правової природи академічної доброчесності в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 75–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.75-86>

18. Бернацький О. В. Плагіат та шляхи його елімінації в контексті академічної доброчесності. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 9 груд. 2020 р.) / Полтав. ін-т економіки і

права Відкритого міжнар. ун-ту розвитку людини «Україна». Полтава : ПЕП, 2021. С. 515–519.

19. Бернацький О. В. Плагіат у вищих навчальних закладах України: причини виникнення та шляхи його подолання. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали міжнар. наук.-практич. конфер. (м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2020 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. Ч. 2. С. 10–13.

20. Бернацький О. В. Плагіат як порушення права інтелектуальної власності. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 74–76.

21. Бернацький О. В. Проблеми гармонізації адміністративно-правових норм у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій* : зб. матеріалів III конф. молодих науковців (м. Київ, 29 трав. 2020 р.). Київ : АПСВТ, 2020. С. 10–12.

22. Бернацький О. В. Сучасний стан правового регулювання дотримання академічної доброчесності в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 97–107. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.09>

23. Бернацький О. В. Юрисдикційні засоби врегулювання спорів про порушення стандартів академічної доброчесності. *Тенденції реформування правової системи України і країн світу*: Збірник тез доповідей II Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 30 жовтня 2020 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2020. С. 249–252.

24. Бивальцев В. А., Степанов И. А., Белих Е. Г., Калінін А. А., Бардонова Л. А. Плагіат та академічна доброчесність у науці. *Вісник РАМН*. 2017. № 72 (4). С. 299–304.

25. Бондар О. С. Академічна доброчесність як спосіб до захисту інтелектуальної власності науковців в Україні. *Академічна доброчесність: виклики сучасності* / Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового

стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 28.01–08.02.2019). Варшава, 2019. С. 28–31.

26. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики. автореф. дис. ... канд. юрид наук: 12.00.07. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2002. 20 с.

27. В Украине будут лишать ученых званий за плагиат. Фокус: сайт. 25.04.2018. URL: <https://focus.ua/ukraine/396409/>

28. Великанова М. М. Академічна відповідальність: роздуми щодо умов та суб'єктів. Академічна відповідальність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 квітня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 9–12.

29. Вергелес К. М. Деякі проблеми академічної доброчесності в українській науці. Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище : збірник есе програми підвищення кваліфікації / упорядники: А. Артюхов, М. Віхляєв, Ю. Волк. 18 вересня – 18 жовтня 2023 року. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2023 С. 91–92.

30. Верховна Рада України прийняла за основу законопроект про академічну доброчесність. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250463.html>

31. Відомча нормотворчість в Україні: досвід комплексного аналізу : монографія / Ю. О. Загуменна, В. В. Лазарєв, А. Ю. Сидоренко. Харків : Планета-Прінт, 2021. 228 с.

32. Вітушко Н. Перевірка інформації на достовірність у процесі підготовки джерельної бази бібліотечного аналітичного продукту в умовах інформаційного протистояння. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1060:perevirk-a-informatsiji-na-dostovirnist-u-protsesi-pidgotovki-dzherelnoji-bazi-bibliotechnogo-analitichnogo-produktu-v-umovakh-informatsijnogo-protistoyannya&catid=127&Itemid=460

33. Водолажська Т. О. Закордонний досвід та особливості дотримання академічної доброчесності у закладах вищої освіти. *Вища освіта за новими*

стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір : матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф., 4 квіт. 2024 р. Харків: нац. автомоб.-дор. ун-т, 2024. С. 144–147.

34. Галуцько В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право*. 2017. Вип. 1. С. 4–10.

35. Гніщевич В. А., Юдіна Т. І. Проблеми реалізації академічної доброчесності у освітньо-науковому середовищі України. Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 28.01–08.02.2019). Варшава, 2019. С. 48–51.

36. Гордєєв В. В. Юридичний факт як правовий феномен в адміністративному судочинстві України. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3(9). С. 220–226.

37. Горецька М. Захист авторських прав у мережі Інтернет. *Юридична газета on-line*. № 45–46. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/zahist-avtorskih-prav-u-merezhi-internet.html>

38. Гречко Е. Поняття, ознаки та принципи державного управління. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2015/%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F-%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3/>

39. Гривко А. В., Ситник О. В. До питання про напрями імплементації принципів академічної доброчесності в освітній простір України. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.03–09.04.2020) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової

Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2020. С. 45–48.

40. Грохольський В. Л. Визначення сутності державного управління та його відмежування від суміжних понять. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 1. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2017_1_8

41. Гулямова Ж. Международный опыт в обеспечении качества образования. Веб-сайт Ташкентского института инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства. URL: <http://staff.tiame.uz/storage/users/83/presentations/DlEDvGcuNyvUsVm4ROKfbP19EUekpsfyczLa1Cv7.pdf>

42. Гумега О. Судовий захист прав інтелектуальної власності в Україні як один із принципів цивільного права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 2. 2016. С. 88–95. URL: <http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2016/11/Gumega-216.pdf>

43. Гуськова Н. Д., Неретіна Є. А., Єналеєва Ю. Р. Партнерство держави, суспільства та вишів: досвід Франції. *Вища освіта*. 2013. № 2. С. 146–154.

44. Дараганова Н. В. Дискусійні питання класифікації суб'єктів адміністративного права. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : збірник наукових праць. 2010. № 4 (8). С. 206–210.

45. Денисенко А. Особливості адміністративних правовідносин з організації громадського контролю у сфері державного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 105–109.

46. Деревянко Б. В. Щодо визначення обсягів господарської компетенції навчальних закладів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 2 (49). С. 181–188.

47. Державне управління та державні установи: навч. посіб. для дистанційного навчання / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська; за ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. Київ: Університет «Україна», 2008. 440 с.

48. Добко Т., Антоненко І., Моїсєєнко Н. Бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу та соціальних сервісів Веб 2.0. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 4. С. 12–21.
49. Дубневич М. М., Писанчин Н. С. Плагіат: зміст та методи боротьби. *Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 28.01–08.02.2019)*. Варшава, 2019. С. 57–61.
50. Дуліба Є. В., Аврамова О. Є., Куліш А. М., Миргород-Карпова В. В. Верховенство права, правова культура, освіта й академічна доброчесність. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.01>
51. Етичний кодекс ученого України: постанова загальних зборів НАН України від 15.04.2009 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>
52. Європейські моделі управління освітою. Сайт Профспілки працівників науки і освіти України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/4005-yevropejski-modeli-upravlinnya-osvitoyu.html>
53. Єгорченко І., Серебряков М. Академічна доброчесність аналітичний звіт та рекомендації. Аналітична записка. 37 с. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/Analitychna-zapyska-akademichna-dobrochesnist.pdf>
54. Завальний А. М. Методологічні та теоретичні основи пізнання юридичних фактів : монографія Київ: Вид-во Європейського університету 2011. 95 с.
55. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
56. Захарин С. Сергей Захарин: об отмене решений спецсоветов. *Освіта.ua*. URL: <https://ru.osvita.ua/blogs/76116/>
57. Захарін С. «Прозорість» і «відкритість» у роботі НАЗЯВО. Сайт *Osvita.ua*. URL: <https://osvita.ua/blogs/79468/>

58. Золотухіна Л. О. Структура адміністративних та адміністративно-процесуальних правовідносин. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 23 / голов. ред. М. В. Афанасьєва ; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2019. С. 67–74.

59. Кархут О. Я. Механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд юрид. наук: 12.00.01. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2014. 185 с.

60. Кархут О. Я. Правове регулювання відносин у сфері освітніх контексті державної освітньої політики. Міжнародна наукова конференція «Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства» (м. Київ, 10–11 жовтня 2012 р.). С. 89–94.

61. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: підручник. Київ: Кондор, 2005. 609 с.

62. Кліменко Ю. Ю. Поняття та особливості правових відносин, що виникають у сфері адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері праці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 1. С. 189–195.

63. Книш С. В. Поняття об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері охорони здоров'я в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019 № 38. С. 67–70.

64. Кнорре А. Как сражаются с плагиатом в Германии? Веб-сайт журналу Republic.ru. URL: <https://republic.ru/posts/2036392>

65. Ковалів М. В. Переконавання та примус як загальні методи впливу в органах виконавчої влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 211–219.

66. Ковальська В. В. Сутність та зміст охоронних адміністративно-правових відносин у діяльності суду. *Право.ua*. 2014. № 1. С. 38–43.

67. Кодекс академічної доброчесності Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет». ДВНЗ «ПДТУ»: сайт. URL: <https://pstu.edu/uk/informacziya-2/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnositv/>

68. Кодекс академічної доброчесності Запорізького національного університету. Запорізький національний університет: сайт. URL : https://www.znu.edu.ua/docs/kodeks_akadem_chnoyi_dobrochesnost_.pdf

69. Кодекс академічної доброчесності ЗФПО «Київський міський медичний фаховий коледж». URL: https://drive.google.com/file/d/1x67od_5fHLqLqpIY9Xw0SB6p7C3BDCG9/view

70. Кодекс академічної доброчесності Інституту біохімії ім. О.В. Паладіна. Інститут біохімії ім. О.В. Паладіна: сайт. URL: https://biochemistry.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5976&Itemid=1464&lang=uk

71. Кодекс академічної доброчесності Національного університету «Чернігівська політехніка». URL: <https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-yakist/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf>.

72. Кодекс академічної доброчесності Національного університету цивільного захисту України. Національний університет цивільного захисту України: сайт. URL: https://ors.nuczu.edu.ua/images/myfolder/05.11.2020/Kodeks_Akadem_dobrochesn_NUCZU1.pdf

73. Кодекс академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка: сайт. URL: https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/kodeks_akademichnoyi_dobrochesnosti_6c82c.pdf

74. Кодекс академічної доброчесності Сумського державного університету. Сумський державний університет: сайт. URL: https://library.sumdu.edu.ua/data/kodeks_SSU.pdf

75. Кодекс академічної доброчесності у закладі вищої освіти «Подільський державний університет». Подільський державний університет: сайт URL: <https://www.pdatu.edu.ua/images/public-info/kodeksakaddob.pdf>

76. Кодекс академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини: сайт. URL : <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3/%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>

77. Кодинець А. Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровадження судової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 9–13.

78. Козьменко С., Остапенко. Л. Наукові публікації: страсті по Scopus і WoS. Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/vnz/59462/>

79. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. Вип. 24. С. 122–128.

80. Колпаков В. К. Адміністративно-правові відносини : поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 101–104. URL: http://lsey.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf

81. Комітет з питань етики. Сайт Національного агентства із забезпечення якості освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82-%D0%B7-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8/>

82. Конституція Угорської Республіки. Сайт Правовая библиотека legalns.com. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/hungary.pdf>

83. Кривецький О. Чи стане Директива Європарламенту щодо захисту авторських прав дієвою. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 5 (170). С. 11–13. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2019/5.pdf>

84. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. «Державне управління освітою». Київ : НАДУ, 2009. 220 с.

85. Кудлаєнко С. В. Академічна доброчесність як засада якісної освіти в Україні та Європі. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.12–13.12.2019) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2019. С. 61–64.

86. Кузніченко О. В., Ільченко М. Конституційне право на освіту та його захист в умовах євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 28–35. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.5>.

87. Кузьменко А. О. Історія становлення академічної доброчесності у закладах вищої освіти України. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № (3). С. 167–172. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-23>.

88. Кулініч О. О. Юридична природа освітніх правовідносин як елемента конституційно-правового механізму реалізації права людини і громадянина на освіту. *Форум права*. 2013. № 4. С. 224–231.

89. Куліш А. М., Дуліба Є. В., Миргород-Карпова В. В., Аврамова О. Є. «Академічна доброчесність» в Україні: місце в освітньому процесі та законодавче регулювання. *Наукові записки. серія: право*. 2022. Вип. 12. С. 258–265. DOI: [10.36550/2522-9230-2022-12-258-265](https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-258-265).

90. Куліш І. Д., Любива В. В. Ціннісні орієнтири академічної доброчесності: етичний кодекс як базис освітнього процесу. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.03–09.04.2020) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової

Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2020. 163 с.

91. Курко М. Н. Зміст державного управління (теоретико-правовий аспект). *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 36–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2015_1_8

92. Легенький М. І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Львів: Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, 2018. 43 с.

93. Литвин І. І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя: Класичний приватний університет. 2016. 428 с.

94. Литвин І. Об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 114–118.

95. Лісніченко Я. В. Авторське право в мережі Інтернет: проблеми та перспективи захисту. Магістерська робота. Спеціальність: 081 Право. 113 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27950/1/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%AF.%D0%92.pdf>

96. Максименко О. В. Особливості суб'єктів адміністративних правовідносин в теорії адміністративного права. *Правова політика України: історія та сучасність*: тези І Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2020 р.). Житомир : Житомирська політехніка, 2020. С. 67–70.

97. Мандрик С. І. Поняття та види адміністративно-правових відносин, які виникають під час діяльності вищих навчальних закладів МВС України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 195–202.

98. Манжула А. А. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності науково-дослідних установ в Україні: поняття та сутність. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Вип. 35. Ч. І, т. 2. С. 40–43.

99. Марценко Н. С. Теоретико-правове дослідження поняття, сутності та ознак державного управління. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_13

100. Мельник Р. Про академічну доброчесність та безпеки у боротьбі за неї. Освіта.ua: сайт. 09.07.2020. URL: <https://osvita.ua/vnz/74950/>

101. Мельниченко Б. Б. Особливості адміністративно-правових відносин у сфері публічного управління в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 252–254. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/58>

102. Мельничук О. Ф. Поняття та види суб'єктів освітніх правовідносин. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 51–56.

103. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Міністерство освіти і науки України: сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>

104. Методичні рекомендації МОН для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності: лист МОН № 1/9-650 від 23.10.2018. Міністерства освіти України: сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>

105. Мінка Т. П. Теоретико-правова природа понять нагляду та контролю і їх співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 3: ч. 2. С. 307–310. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.44>

106. Назаров І. Плагіат: процедури позбавлення наукового ступеня досі немає. Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua/vnz/76943/>

107. Назаров І. Як подати апеляцію на рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/2020/07/%D1%8F%D0%BA->

%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B8-
 %D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8E-
 %D0%BD%D0%B0-
 %D1%80%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-
 %D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0/

108. Національне агентство стало членом Міжнародного центру академічної доброчесності. URL:

<https://naqa.gov.ua/2020/07/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5-%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE-%D1%87%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D0%BC/>.

109. О науке и образовании: Закон Литовской Республики от 30.04.2009 № XI-242. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/297102e2fc8c11e3b62ec716086f051f?jfwid=ck9gyalf7>

110. Осадчено І., Маслюк Р. Сутність та дискусійні питання проблеми академічної доброчесності. *Гірська школа українських карпат*. 2020. № 2. С. 19–25.

111. П'ятничук І. Понятійно-структурні складові публічного управління вищою освітою. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 5 (71). С. 74–80. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5\(71\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5(71)-9)

112. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: дис. ... докт. юрид наук: 12.00.07. Київ, 2021. 535 с.

113. Панасюк О. В. Питання визначення адміністративно-деліктних відносин як об'єкта правового дослідження. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 164–177.

114. Панов В.М. Класифікація адміністративно-правових відносин, які виникають при реалізації органами прокуратури правозахисної функції. *Форум права*. 2013. № 2. С. 434–441. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

115. Перший етап роботи Національного репозитарію академічних текстів розпочнеться до кінця року і сприятиме виявленню академічного плагіату. Міністерство освіти і науки України : офіц. сайт. 20.01.2017. URL: <https://mon.gov.ua/news/pershiy-etap-roboti-natsionalnogo-repozitariyu-akademichnikh-tekstiv-rozpochnetsya-do-kintsya-roku-i-spriyatime-viyavlennyu-akademichnogo-plagiatu>

116. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 10–14.

117. Пісарєв В., Пісарєва В. Об'єктивне оцінювання - фундаментальна задача освіти. Сайт Освіта.UA. URL : <https://ru.osvita.ua/school/method/6590/#:~:text=%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%8C%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%20%D0%BE%D0%B1,%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%B3%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%20%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC>

118. Пленюк М. Д. До питання про правове регулювання академічної відповідальності. Академічна відповідальність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 квітня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. С. 105–108.

119. Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти, педагогічних працівників ліцею № 19 Івано-Франківської міської ради. URL : http://19school.if.ua/index/polozhennja_pro_akademichnu_dobrochesnist/0-186

120. Положення про академічну доброчесність КЗ «Тучинської спеціальної школи I-II ступенів» Рівненської обласної ради. URL: <https://tuchin-spec-school.rv.ua/polozhennya-pro-akademichnu-dobrochesnist/>

121. Положення про академічну доброчесність у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського: сайт. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hcThnjD3Vu8J:https://nuou.org.ua/assets/documents/polo-aka-dobro.pdf+&cd=11&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

122. Положення про академічну доброчесність у Подільському державному аграрно-технічному університеті. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sEnD7kKP_EwJ:https://pdatu.edu.ua/images/navchalna-robota/planuvannya-ta-organizaciya/p030321-05.pdf+&cd=17&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

123. Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 3 Черкаської міської ради Черкаської області. URL : <http://school3.ck.ua/polozhennya-pro-akademichnu-dobrochesnist/>

124. Положення про дотримання академічної доброчесності працівниками закладу дошкільної освіти № 3 «Веселка» Южноукраїнської міської ради. URL: http://yudnz3.edukit.mk.ua/patriotichne_vihovannya_ta_narodoznavstvo/polozhennya_pro_akademichnu_dobrochesnistj_zdo_3_veselka/

125. Положення про комітети Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (Протокол № 1 (51) від 16.01.2024.) (зі змінами: протокол від 26.11.2024 № 20 (70), протокол від 14.01.2025 № 1 (73). URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA-2_%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE-

%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8-
%D0%9D%D0%90%D0%97%D0%AF%D0%92%D0%9E.pdf

126. Положення про Національний репозитарій академічних текстів : постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-п>

127. Польская К. Опасная комбинация, или Осторожно, плагиат! Веб-сайт Deutsche Welle (DW). URL: <https://p.dw.com/p/17V1C>

128. Полюхович Д. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 113–119. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.21>

129. Попова Н. Роль навичок самостійної роботи студентів для підвищення ефективності навчання. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3057>

130. Порядок оскарження рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Протокол Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21.05.2019 № 5. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%9E%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B6%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pdf>

131. Порядок розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації : протокол Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти від «24» жовтня 2023 р. № 16 (45) (зі змінами протокол від «26» грудня 2023 р № 21 (50) протокол від «14» травня 2024 р. № 10 (60) протокол від «22» жовтня 2024 р. № 18 (68)). URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%83-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B3_22.10.2024.pdf

132. Порядок скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня. Проект, затверджений на засіданні Національного

агентства із забезпечення якості вищої освіти 28.03.2019 (протокол № 3). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-poryadku-skasuvannya-rishennya-specializovanoyi-vchenoyi-radi-pro-prisudzhennya-naukovogo-stupenya>

133. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 57. ст. 166.

134. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.

135. Про академічну доброчесність : проект Закону України. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82-%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83-%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%90%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%83-%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_.pdf

136. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

137. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40. *Офіційний вісник України*. 2017, № 20, Ст. 576.

138. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630. *Офіційний вісник України*. 2014. № 95. Ст. 2729.

139. Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерств : наказ МОН України від 24.04.2025 № 621. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rishen-atestatsiinoi-kolehii-ministerstva-621-vid-24-04-2025>

140. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top>

141. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

142. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 244 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23.01.2024 № 71). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>

143. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 244. *Офіційний вісник України*. 2015. № 36. Ст. 1070.

144. Проєкт Закону України «Про академічну доброчесність» від 08.01.2024 № 10392. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481>

145. Прокопенко Л. Державна освітня політика: поняття та сутність. *Аспекти публічного управління*. 2023. № 11(1). С. 64–71. <https://doi.org/10.15421/152309>

146. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення: колективна монографія / Короткова Л. І., Лук'яненко Г. І., Лук'янова Л. Б., Мельник С. В., Савченко І. М. Київ, 2011. 310 с.

147. ПроФФесорский состав. Как в Украине псевдонаука вытесняет науку. Сайт журналу Фокус.UA. URL: <https://focus.ua/ukraine/393014/>

148. Радько Д. В. Охоронні адміністративно-правові відносини за участю фінансових компаній. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1 (52). С. 227–235.

149. Радько Д.В. Регулятивні адміністративно-правові відносини за участю фінансових компаній. *Форум права*. 2011. № 1. С. 848–852. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11rdvufN.pdf>

150. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 29 жовтня 2019 року Протокол № 11. URL : <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5>

%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88-
%D0%97%D0%92%D0%9E-
%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-
%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%
B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-
%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%
BD%D0%BE%D1%96%CC%88-
%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%
BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf

151. Рекомендації щодо припинення (обмеження) використання джерел інформації держави-агресора в наукових публікаціях : протокол № 36 (46) від 30 листопада 2023 р. Комітету етики НАЗЯВО. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83-%D0%B7-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB-%D0%B2%D1%96%D0%B4-30.11.2023.pdf?fbclid=IwAR1iBlPyFzlywHA2vsgJtWBU19xY4VM7FmYmH1VUJh1YoQRG3cVq69R2nqA>

152. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2009. 162 с.

153. Русин М. Поняття та структура адміністративних правовідносин у галузі вищої освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 183–187.

154. Рябенко М. І. Суб'єкти формування академічної доброчесності в закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і*

загальноосвітній школах. 2019. Т. 2 № 66. С. 102–106. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-2.20>

155. Рябенко М. І. Органи управління закладом вищої освіти як суб'єкти профілактики порушень академічної доброчесності. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 20. Т. 2. 2020. С. 119–122. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/20/part_2/27.pdf

156. Самбор М. А. Адміністративно-деліктні правовідносини: окремі погляди на поняття та зміст. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 36–42.

157. Сазик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент за-безпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichnadobrochesnistmifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennyayakosti-vishchoi-osviti>

158. Забезпечення якості загальної середньої освіти у провідних країнах Європи та США : монографія / Л. Л. Волинець, А. П. Джурило, Г. С. Єгоров, Н. М. Лавриченко, О. І. Локшина, Б. Ф. Мельниченко, О. С. Оржеховська, О. О. Першукова, Н. В. Шеверун, О. М. Шпарик. За заг. ред. Локшиної О.І. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2014. 374 с.

159. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.

160. Слободянюк О. До питання академічного плагіату у вищій освіті: погляд експертів Польщі та України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 26, т. 2. С. 150–155.

161. Слободянюк О. До питання академічної доброчесності у вищій освіті: погляд експертів США та України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 8 (92). С. 23–33.

162. Слободянюк О. М. Роль науково-педагогічного колективу у формуванні культури академічної доброчесності студентів. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2018. № 6. С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.31649/1997-9266-2018-141-6-134-139>

163. Собакарь А. О. Адміністративно-деліктне законодавство України: стан та шляхи підвищення ефективності його реалізації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 2. С. 192–201.
164. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19.06.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text
165. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ: ТОВ “ЦС”, 2015. 32 с.
166. Стрямець О. Плагіат: проблеми виявлення та засоби попередження. С. 66-79. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с. URL : http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/monografii/Monografiya_young_scientist.pdf
167. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
168. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
169. Теремецький В. І. Правова природа академічної доброчесності в Україні. *Академічна доброчесність: виклики сучасності*. Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 11.03 – 23.03.2019). Варшава, 2019. С. 151–155.
170. Теремецький В. І., Аврамова О. Є. Сучасні проблеми юридичної практики у сфері академічного плагіату в Україні: аспект правильного цитування перекладів. *International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»*: Conference proceeding, January 25-26, 2019. Arad: Izdevnieciba «Daltija Publishing», Romania. P. 436–439.
171. Теремецький В. І. Податкові правовідносини в Україні : монографія. Харків : Діса плюс, 2012. 648 с.

172. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 192–195.

173. Тицька Я. О. Види освітніх правовідносин в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2012. Вип.19, т. 1. С. 114–117.

174. Тицька Я. О. Освітні правовідносини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. 22 с.

175. Тицька Я. О. Особливості змісту освітніх правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6-1, т. 1. С. 84–87.

176. Ткаля О. В. Переконання як сучасний метод адміністративно-правового впливу. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 162–167.

177. Філіпенко Л. В., Думанський О. В., Козак О. В. Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7966703>

178. Філіппова В. Д. Освітнє право як галузь законодавства України. *Правові новели*. 2014. № 2. С. 91–96.

179. Фролов Ю. М. Види адміністративно-правових відносин, що виникають у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. *Право і суспільство*. 2013. № 5. С. 75–82.

180. Фролов Ю. Особливості адміністративних правовідносин у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. *Публічне право*. 2013. № 4 (12). С. 87–95.

181. Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2004. 36 с.

182. Хмарський В. Academic integrity в США: кілька спостережень 2015 року. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В.Фінікова, А. Є.Артюхова. Ктїв Таксон, 2016. 234 с.
183. Хроболова А. Як робити посилання на соцмережі в наукових та творчих роботах. Сайт Могилянської бібліотеки. URL : <https://kmalibrary.wordpress.com/2015/03/30/web-2-0-reference/>
184. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
185. Чалий Ю. І. Освітня послуга як об'єкт цивільних прав. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 55–65.
186. Чубінська Н. Б. Характерні риси сутності публічного управління у сфері освіти. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Т. 32 (71). № 4. С. 23–26. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/04>
187. Чумак О. В. Концепт категорії академічної доброчесності у вищій освіті. *Theory and methods of educational management*. 2017. № 2 (20). URL : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf
188. Шаган О. В. Система принципів нормотворчості. *Науково-інформаційний вісник*. 2014. № 9. С. 64–69. URL: <http://iful.at.ua/NIV-9-2014/10.pdf>
189. Шевченко А. Є., Старостюк А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 270 с.
190. Шевченко Г. Проблеми нормотворчої діяльності суб'єктів нормотворення. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_12895
191. Шульга Є. В. Специфічні ознаки адміністративно-деліктних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 70–74.
192. Щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів. Лист Міністерства освіти

і науки України 28.01.2014 № 1/9-74. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9-74729-14#Text>

193. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти: лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 № 1/9-650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

194. Юденкова О. П., Громик Л. І., Кушнір Л. О. Домінантна роль академічної доброчесності в закладах вищої освіти України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 86. С. 288–292. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.51>

195. Яковець І. С. Класифікація засуджених до позбавлення волі за станом здоров'я, працездатністю і родом занять до арешту. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 64. С. 153–159.

196. Яковець І. С. Поняття та види класифікації засуджених до позбавлення волі. *Право і безпека: науковий журнал*. 2004. № 3-4. С. 119–124.

197. Bernatskyi O. Some Aspects of Administrative Legal Relations in the Field of Academic Integrity [Отдельные аспекты административных правоотношений в сфере академической доброчестности]. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. Р. 2–6.

198. Bertram Gallant, T., Rettinger, D. An Introduction to 30 Years of Research on Academic Integrity. *Journal of College and Character*, 2022. № 23(1). Р. 1–5. <https://doi.org/10.1080/2194587X.2021.2017975>

199. Christine Lee Как поддерживать академическую честность при дистанционном обучении. Веб-сайт Turnitin. URL: <https://www.turnitin.com/ru/blog/kak-podderzhivat-akademicheskuyu-chestnost-pri-distantionnom-obuchenii>

200. Deborah Richards, Sonia Saddiqui, Fiona White, Nicholas McGuigan & JudiHomewood. A theory of change for student-led academic integrity. *Quality in Higher education*. 2016. Vol. 22, No. 3, 242–259.

201. Digital millennium copyright act. URL: <https://www.congress.gov/105/plaws/publ304/PLAW-105publ304.pdf>

202. ETINED Council of Europe Platform on Ethics, Transparency and Integrity in Education. Volume 5 – South-East European Project on Policies for Academic Integrity. 85 c. URL: https://www.researchgate.net/publication/320557316_South_East_European_Project_on_Policies_for_Academic_Integrity_Final_Report
203. European Network for Academic Integrity. URL: <https://www.academicintegrity.org/blog/european-network-for-academic-integrity/>
204. Fishman T. “We know it when we see it” is not good enough: toward a standard definition of plagiarism that transcends theft, fraud, and copyright. In *Proceedings of the 4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI)*, 28–30 September 2009, University of Wollongong, NSW, Australia. URL: <https://www.bmartin.cc/pubs/09-4apcei/4apcei-Fishman.pdf>
205. International Center for Academic Integrity. *The Fundamental Values of Academic Integrity*. 2nd ed. Clemson, SC : The Center for Academic Integrity, 2014. URL: <https://www.academicintegrity.org/fundamental-values/>
206. Laura Saunders Information Literacy as a Student Learning Outcome: As Viewed from the Perspective of Institutional Accreditation. 2010. 391 c.
207. Panovyk Ulyana World experience of academic integrity realization in the educational –scientific space. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.12–13.12.2019) / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. Варшава, 2019. С. 106–110.
208. Statement of Marybeth Peters The Register of Copyrights before the Senate Committee on the Judiciary Technology, Education and Copyright Harmonization (“TEACH”) Act (S. 487). URL: <https://www.copyright.gov/docs/regstat031301.html>
209. Stoops, J. A., & Parsons M. D. Higher education and accreditation. In J. W. Guthrie (Ed.), *Encyclopedia of Education*, 2nd edition. 2003. Vol. 1. Pp. 28-35. New York: MacMillan Reference. URL: Gale Virtual Reference Library.

210. Teremetskyi V., Avramova O., Hrubinko A., Krupnova L., Lisohorova K. Ethical and Legal Essence of Academic Integrity in Ukrain. *Journal of Law and Political Sciences*. 2020. Vol. 23. Issue 2/C. P. 320–344. URL: https://drive.google.com/file/d/15r3HAXqJ7Mow4-jaoLcBKZo8hEeL_xJY/view

211. The White Book : University Washington and Lee. URL: <https://my.wlu.edu/executive-committee/the-honor-system/the-white-book>

212. University Ottawa. Canada. Academic regulation I-14 - Academic fraud. URL: <https://www.uottawa.ca/administration-and-governance/academic-regulation-14-other-important-information>

213. Macfarlane B., Zhang J., Pun A. Academic integrity: a review of the literature. *Studies in Higher Education*. 2012. Vol. 39, No. 2. P. 339–358. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2012.709495>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бернацький О. В. Академічна доброчесність: погляд у майбутнє. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9), т. 2. С. 174–182.

2. Бернацький О. В. Громадський контроль у сфері забезпечення академічної доброчесності: особливості та механізми здійснення. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 122–129.
DOI: <https://doi.org/10.33287/11224>.

3. Бернацький О. В. Сучасний стан правового регулювання дотримання академічної доброчесності в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (91). С. 97–107.
DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.09>.

4. Бернацький О. В. До питання етико-правової природи академічної доброчесності в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 75–86.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.92.75-86>.

5. Bernatskyi O. Some Aspects of Administrative Legal Relations in the Field of Academic Integrity. *European Reforms Bulletin*. 2020. No. 4. Pp. 2–6

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Бернацький О. В. Проблеми гармонізації адміністративно-правових норм у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій* : зб. матеріалів III конф. молодих науковців (м. Київ, 29 трав. 2020 р.). Київ : АПСВТ, 2020. С. 10–12.

7. Бернацький О. В. Плагіат як порушення права інтелектуальної власності. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 74–76.

8. Бернацький О. В. Плагіат у вищих навчальних закладах України: причини виникнення та шляхи його подолання. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 груд. 2020 р.). Запоріжжя : Запорізька міська гром. орг. «Істина», 2020. Ч. 2. С. 10–13.

9. Бернацький О. В. Юрисдикційні засоби врегулювання спорів про порушення стандартів академічної доброчесності. *Тенденції реформування правової системи України і країн світу* : зб. тез доп. II Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 30 жовт. 2020 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С. 249–252.

10. Бернацький О. В. Плагіат та шляхи його елімінації в контексті академічної доброчесності. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 9 груд. 2020 р.) / Полтав. ін-т економіки і права Відкритого міжнар. ун-ту розвитку людини «Україна». Полтава : ПІЕП, 2021. С. 515–519.

Додаток Б

**Відкритий
міжнародний
УНІВЕРСИТЕТ
розвитку людини**

**Open
International UNIVERSITY
of Human Development**

"UKRAINE"

"УКРАЇНА"

« 09 » вересня 2024

№ 13/24-108/1

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бернацького Олега Васильовича на тему: «Адміністративно-правові відносини у
сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні» в освітній процес
Інституту права та суспільних відносин
закладу вищої освіти Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна»**

Комісія у складі: завідувача кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин, к.ю.н., доцента О.О. Фаста – голови комісії, доцента кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцента Т.І. Федоренко – члена комісії, доцента кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцента В.П. Сердюка – члена комісії, склала цей акт про те, що комісією проаналізовано матеріали, складені на підставі дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Бернацького Олега Васильовича на тему: «Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні» щодо наукового обґрунтування теоретико-правових засад, виявлення законодавчих прогалин і неузгодженостей, а також у визначенні проблем адміністративно-правового регулювання відносин з академічної доброчесності в Україні та розробки пропозицій і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства у цій сфері.

Комісія дійшла висновку, що подані матеріали мають належний теоретичний та методологічний рівень, опрацьовані з урахуванням змін до законодавства, роз'яснень уповноважених суб'єктів в цій сфері, наукових напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених, а також представляють собою наукову і практичну значущість і використовуються в освітньому процесі на кафедрі галузевого права та загальноправових дисциплін при розробці навчальних курсів освітньо-наукових програм підготовки бакалавра та магістра зі спеціальності 081 «Право».

Розроблені Бернацьким О.В. наукові положення та рекомендації були використані під час проведення наукових досліджень, присвячених проблематиці адміністративного права, а також при розробці робочих навчальних програм, конспектів лекцій, наочних

навчальних матеріалів із дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу» та «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях».

ВИСНОВОК. На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що матеріали дисертаційного дослідження Бернацького О.В. на тему «Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні» містять наукове обґрунтування, теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави і надалі використовувати їх у освітньому процесі Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу», «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях» та інших суміжних дисциплін. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також можуть бути рекомендованими для самостійного опрацювання здобувачами освітніх рівнів «бакалавр» та «магістр» зі спеціальності 081 «Право» як додатковий, проблемно-орієнтований навчальний матеріал.

Голова комісії:

В.о. директора Інституту права та суспільних відносин, к.ю.н., доцент

Члени комісії:

к.ю.н., доцент

к.ю.н., доцент

Олексій ФАСТ

Тетяна ФЕДОРЕНКО

Василь СЕРДЮК

Додаток В

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел.: (093) 738-7995,
(044) 465-7995

**SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW**

2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel.: +38 093 738-7995,
+38 044 465-7995

07.10.2024 № 3/483

Спеціалізований вчений раді

ДОВІДКА

про впровадження у науково-дослідну діяльність НДІПП результатів дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні» здобувача ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Бернацького Олега Васильовича

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати кандидатської дисертації Бернацького Олега Васильовича на тему: «Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення академічної доброчесності в Україні» становлять вагомий внесок у розвиток юридичної науки і правозастосовної практики та використовуються Науково-дослідним інститутом публічного права під час проведення наукових досліджень в межах реалізації теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації № 0115U005495), розробки пропозицій і рекомендацій, спрямованих на розвиток та удосконалення національного законодавства з питань академічної доброчесності в Україні.

Виконуючий обов'язки президента
Науково-дослідного інституту публічного права
доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД